


---

Chaturdandiprakashika Illuminator of Four Divisions with  
Appendix

——  
चतुर्दण्डीप्रकाशिका अनुबन्धः सङ्गिता

——  
Document Information



---

Text title : Chaturdandiprakashika Illuminator of Four Divisions

File name : chaturdaNDIprakashika.itx

Category : major\_works, kRitI

Location : doc\_z\_misc\_major\_works

Author : Venkatamakhi and his grandson Mudduvenkatamakhi

Transliterated by : Narayanaswami Pallasena

Proofread by : Narayanaswami Pallasena

Latest update : July 25, 2023

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

---

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

**Please help to maintain respect for volunteer spirit.**

---


Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

---

March 24, 2024


*sanskritdocuments.org*

---



---

Chaturdandiprakashika Illuminator of Four Divisions with  
Appendix

——  
ચતુર્દાંડીપ્રકાશિકા અનુબન્ધઃ સહિતા



॥ શ્રીઃ ॥

શ્રીમદ્વેદાન્તમખીવિરચિતા ચતુર્દાંડીપ્રકાશિકા સહિતા

શ્રી મુદ્ગલેન્દ્રમખીવિરચિતઃ ચતુર્દાંડીપ્રકાશિકાનુબન્ધઃ

---

Chaturdandiprakashika Illuminator of Four Divisions with  
Appendix

---

यतुर्दण्डीप्रकाशिका अनुबन्धः सङ्गिता

---

यतुर्दण्डीप्रकाशिका



१. प्रथमं वीणाप्रकरणम्

यतुर्णां पुरुषार्थानां त्यागं यस्मात्करोत्यतः ।

त्यागराजं धृतिं ध्यातं सोमास्कन्दमुपास्महे ॥ १ ॥

सङ्गीतशास्त्रं विततं समालोच्य धिया स्वयम् ।

विधत्ते वेङ्कटमभी यतुर्दण्डीप्रकाशिकाम् ॥ २ ॥

अस्यां वाग्गेयकारैकसञ्जवनसुधानिधौ ।

आद्यं वीणाप्रकरणं श्रुतिप्रकरणं ततः ॥ ३ ॥

स्वरप्रकरणं पञ्चान्भेलप्रकरणं ततः ।

ततो रागप्रकरणालापप्रकरणे क्रमात् ॥ ४ ॥

ठायप्रकरणं याथ गीतप्रकरणं ततः ।

प्रबन्धानां प्रकरणं तालप्रकरणं ततः ॥ ५ ॥

दशप्रकरणोपेता कृतिर्विद्वद्वलङ्कृतिः ।

तत्रापि प्रथमोद्दिष्टं वीणालक्षणमुच्यते ॥ ६ ॥

सा य वीणा त्रिभेदेति लक्षणज्ञाः प्रयक्षते ।

शुद्धमेलाप्यवीणाऽऽद्या द्वितीया मध्यमेलका ॥ ७ ॥

तृतीया रघुनाथेन्द्रमेलवीणा प्रकीर्तिता ।

प्रत्येकमेतास्तिऽपि वीणाः स्युर्द्विविधा मताः ॥ ८ ॥

अेकैकरागसम्बन्धिस्वराणां मेलनं यथा ।

मध्ये तारे य सा त्वेकरागमेलाभिधा स्मृता ॥ ९ ॥

મધ્યે તારે ચ સકલૈઃ સ્વરૈર્યુક્તા તુ યા ભવેત્ ।  
 સા સર્વરાગમેલાખ્યા વીણેતિ સ્મર્યતે પરા ॥ ૧૦ ॥  
 મધ્યમેલાખ્યવીણાયાં તૃતીયો ભેદ ઇષ્યતે ।  
 પૂર્વતન્ત્રીત્રયં ત્યક્ત્વા ષડ્જયુક્તાં ચતુર્થિકામ્ ॥ ૧૧ ॥  
 તન્ત્રી ત્રિસ્થાનસારીભિર્યોજયેત્સૈકતન્ત્રિકા ।  
 કિઞ્ચિદ્દીર્ઘઃ પ્રવાલઃ સ્યાદસ્થાં ત્રિસ્થાનશુદ્ધયે ॥ ૧૨ ॥  
 તત્રાદૌ શુદ્ધમેલાખ્યવીણાયા લક્ષ્મ ચક્ષ્મહે ।  
 લક્ષ્યજ્ઞેન પ્રવીણેન નિર્મિતાયાં તુ શિલ્પિના ॥ ૧૩ ॥  
 વીણાયામુપરિસ્થાને ચતુસ્તન્ત્રીઃ પ્રસારયેત્ ।  
 પિત્તવારચિતે યાદ્યદ્વિતીયે લોહજે પરે ॥ ૧૪ ॥  
 પાર્શ્વોપરિસ્થિતન્ત્રીણાં વામે ચતસૃણામપિ ।  
 આઘાયાં મન્દ્રષડ્જાખ્યં સ્વરં તન્થ્યાં નિયોજયેત્ ॥ ૧૫ ॥  
 તતઃ પચ્ચમનામાનાં દ્વિતીયાયાં નિવેશયેત્ ।  
 તૃતીયાયાં તન્ત્રિકાયાં મધ્યષડ્જં નિવેશયેત્ ॥ ૧૬ ॥  
 મધ્યમધ્યમનામાનાં તુરીયાયાં નિવેશયેત્ ।  
 તિસૃણાં પાર્શ્વતન્ત્રીણાં સ્વરયોજનમુચ્યતે ॥ ૧૭ ॥  
 આઘા ટીપ્યાભિધા તારષડ્જતુલ્યધ્વનિર્ભવેત્ ।  
 દ્વિતીયા તન્ત્રિકા જ્ઞેયા મધ્યપચ્ચમસમ્મિતા ॥ ૧૮ ॥  
 તૃતીયા મધ્યષડ્જેન સમ્મિતા ઝલ્લિકાભિધા ।  
 તિસૃણામપિ ચૈતાસાં શ્રુતિસંજ્ઞા પ્રકીર્તિતા ॥ ૧૯ ॥  
 પર્વણાં સન્નિવેશોડય વક્ષ્યતે લક્ષ્યસમ્મતઃ ।  
 મેરોઃ પુરસ્તાત્પર્વાણિ ષટ્ ક્રમેણ નિવેશયેત્ ॥ ૨૦ ॥  
 ષટ્સુ તેષ્વાઘયા તન્થ્યા મન્દ્રષડ્જાભિધાનયા ।  
 ક્રમેણ શુદ્ધરિષભઃ શુદ્ધગાન્ધારકસ્તથા ॥ ૨૧ ॥  
 સાધારણાખ્યગાન્ધારો ગાન્ધારોડન્તરસંજ્ઞકઃ ।  
 શુદ્ધમધ્યમનામા ચ વરાલીમધ્યમસ્તથા ॥ ૨૨ ॥  
 ઇતિ સ્વરાઃ પ્રજાયન્તે તન્થ્યા યાથ દ્વિતીયયા ।  
 મન્દ્રપચ્ચમનાદિન્થ્યા ષટ્સુ તેષ્વેવ પર્વસુ ॥ ૨૩ ॥

शुद्धश्च धैवतः शुद्धो निषादश्च ततः परम् ।  
 कैशिक्याप्यनिषादश्च काकल्याप्यनिषादकः ॥ २४ ॥  
 षड्जर्षभौ य जायन्ते व्यक्तमेते स्वराः क्मात् ।  
 मध्यषड्जनिनादिन्या तन्व्या याथ तृतीयया ॥ २५ ॥  
 सर्वेष्वेतेषु ये जातास्ता-स्वरा-ऋथयाम्युम् ।  
 शुद्धावृषभगान्धारौ तथा साधारणाभिधः ॥ २६ ॥  
 गान्धारोऽन्तरसंज्ञश्च शुद्धमध्यम एव य ।  
 वरालीमध्यमश्चेति जायन्ते क्मशः स्वराः ॥ २७ ॥  
 मध्यमध्यमनादिन्या तन्व्या याथ तुरीयया ।  
 षट्सु पर्वसु चैतेषु स्वरा-समभिदध्मडे ॥ २८ ॥  
 वरालीमध्यमः पूर्वः पञ्चमः शुद्धधैवतः ।  
 ततः शुद्धनिषादश्च कैशिक्याप्यनिषादकः ॥ २९ ॥  
 काकल्याप्यनिषादश्चेत्येते स्युः क्मशः स्वराः ।  
 अस्यां तुरीयतन्व्यां यः काकली षष्ठपर्वजः ॥ ३० ॥  
 तदग्रे सप्त पर्वाणि यथायोगं निवेशयेत् ।  
 तेषां प्रवाले दीर्घाणि त्रीणि पर्वाणि विन्यसेत् ॥ ३१ ॥  
 सरिगाभ्यास्त्रयस्तत्र प्रजयन्ते स्वराः क्मात् ।  
 पीठे ङ्रस्वाणि पर्वाणि यत्वारि विनिवेशयेत् ॥ ३२ ॥  
 एतेषु मपधन्याभ्याश्चत्वारः स्युः स्वराः क्मात् ।  
 शुद्धमध्यमदं ङ्रस्वं पर्व पीठे यदा भवेत् ॥ ३३ ॥  
 तथा प्रवाले पीठं य वैशिदैर्विनिवेश्यताम् ।  
 अेकं सर्वोत्तरं ङ्रस्वं पर्व पीठे निवेशयेत् ॥ ३४ ॥  
 तत्रातितारषड्जप्यो द्वाविंशोऽपि स्वरो भवेत् ।  
 लक्ष्यज्ञैर्गृह्यते सोऽयं रज्जित्वाभैकलोभतः ॥ ३५ ॥  
 शुद्धमेलाप्यवीणायामेतत्पर्वाष्टके पुनः ।  
 द्वौ षड्जौ पञ्चमश्चेति ध्रुवं पर्वत्रयं सदा ॥ ३६ ॥  
 अन्यानि पञ्च पर्वाणि तत्तद्रागानुसारतः ।

ऋमाद्रिगमधन्याभ्यस्वरोत्पादनसिद्धये ॥ ३७ ॥

उत्पाद्योत्पाद्य वेद्यानि यथायोगं विचक्षाणैः ।  
सर्वाण्यलृत्य दीर्घाणि नव ङ्रस्वानि पञ्च य ॥ ३८ ॥

अेषैकरागमेलाभ्यवीणैवं सति जायते ।  
अस्यां तुरीयतन्त्र्यां यः काकली षष्ठपर्वजः ॥ ३९ ॥

तदत्रे शुद्धविकृतस्वराणां द्वादशात्मनाम् ।  
सिद्धयै द्वादश पर्वाणि विनिवेश्यानि वैशिक्तैः ॥ ४० ॥

अतिताराभ्यषड्जार्थं ङ्रस्वं यान्यत्रयोदशम् ।  
तेषु प्रवाले दीर्घाणि पञ्च पर्वाणि विन्यसेत् ॥ ४१ ॥

अष्ट पर्वाणि पीठे तु ङ्रस्वानि विनिवेशयेत् ।  
अस्यां दीर्घाणि पर्वाणि मिलित्वैकादशाभवन् ॥ ४२ ॥

अष्टौ ङ्रस्वानि पर्वाणि समजायन्त तत्र तु ।  
तत्सर्वरागमेलाभ्यवीणैवं सति जायते ॥ ४३ ॥

लक्षितैवं शुभमेववीणा भेदद्रयान्विता ।  
अेतस्यामेव वीणायां स्वराणामेकविंशतेः ॥ ४४ ॥

निरूपयामः स्थानानि स्वरांस्त्रेधा विभज्य य ।  
तत्रोपरि स्थितानां तु वामे यत्सृष्टामपि ॥ ४५ ॥

आधया मन्द्रषड्जभ्यतन्त्र्या तावद्यतुःस्वराः ।  
सङ्ग्राह्याः षड्जश्चिषमौ तथा गान्धारमध्यमौ ॥ ४६ ॥

पञ्चमाधा न गृह्यन्ते तस्यां जाता अपि स्वराः ।  
मन्द्रपञ्चमनामा यो द्वितीयायां निवेशितः ॥ ४७ ॥

तस्यां त्रयः स्वरा ग्राह्याः पञ्चमो धैवतश्च निः ।  
षड्जाद्यो न गृह्यन्ते जाता पति ततः परम् ॥ ४८ ॥

तदेवं मन्द्रके स्थाने स्वराः सप्त प्रदर्शिताः ।  
अथ मध्यस्थानके तु तृतीयायां त्रयः स्वराः ॥ ४९ ॥

तुरीयायां तु यत्वारः सत्येवं स्थानगाः स्वराः ।  
तत्र स्युर्मध्यषड्जायां मध्यषड्जाद्यस्त्रयः ॥ ५० ॥

जाता अपि न गृह्यन्ते तदूर्ध्वं स्थानसिद्धये ।  
 मध्यमध्यमनादिन्यां तुरीयायामपि स्वराः ॥ ५१ ॥  
 यत्वार अेव गृह्यन्ते मपधन्यभिधाः स्वराः ।  
 मध्यस्थानगता अेवं स्वराः सप्त प्रदर्शिताः ॥ ५२ ॥  
 तस्यामेव तुरीयायां मध्यस्थाननिषादतः ।  
 अत्रे षड्जाद्यः सप्त तारस्थानगताः स्वराः ॥ ५३ ॥  
 सङ्ग्राह्या षति समोक्तास्तारस्थानगताः स्वराः ।  
 तन्मन्द्रमध्यताराप्यस्थानानां त्रितये स्वराः ॥ ५४ ॥  
 प्रतिस्थानं सप्तसमेत्येकविंशतिरीरिताः ।  
 द्वाविंशमतिताराप्यं यतुर्थमपि षड्जकम् ॥ ५५ ॥  
 लक्ष्यज्ञाः परिगृह्णन्ति रक्तिवात्मैकलोभतः ।  
 स्थानप्रसङ्गे बैकाररामो बल्लाम तद्यथा ॥ ५६ ॥  
 उपरिस्थयतुस्तन्त्रीष्वधायां विनिवेशिते ।  
 अनुमन्द्राप्यषड्जेऽस्मिन्स्वराः सरिगमाभिधाः ॥ ५७ ॥  
 यत्वारः समुपाट्टेयास्त्वनुमन्द्राप्यपञ्चमः ।  
 द्वितीयायां निवेश्योऽत्र पधनीति त्रयः स्वराः ॥ ५८ ॥  
 ग्राह्यास्ततोऽनुमन्द्राप्यस्थानगाः सप्त दर्शिताः ।  
 स्वरास्तन्त्र्यां तृतीयायां मन्द्रषड्जो निवेश्यते ॥ ५९ ॥  
 तस्यां सरिगनामानां सङ्गृह्यन्त त्रयः स्वराः ।  
 तुरीयायां तन्त्रिकायां निवेश्यो मन्द्रमध्यमः ॥ ६० ॥  
 तस्यां तु मपधन्याप्याः सङ्गृह्यन्ते यतुः स्वराः ।  
 मन्द्रस्थानस्वराः सप्त तदेवं दर्शिता षति ॥ ६१ ॥  
 नैतत्सङ्गच्छते मन्द्रमध्यताराभिधानि ङि ।  
 त्रिस्थानानीति सकलसङ्गीतिकमतस्थितिः ॥ ६२ ॥  
 आद्यद्वितीययोस्तन्त्र्योः स्वराः सप्त त्वयेरिताः ।  
 अनुमन्द्राभिधे स्थाने तृतीयकतुरीययोः ॥ ६३ ॥  
 मन्द्रस्थानगताः सप्त स्वराश्च परिकल्पिताः ।  
 तत्पुरोवर्तिनः सप्त स्वरास्तावदभी पुनः ॥ ६४ ॥

मध्यस्थानगताः किं वा तारस्थानगता उत ।  
 न तावदाद्यस्ताराभ्यस्थानमङ्गुगप्रसङ्गतः ॥ ६५ ॥  
 न द्वितीयोऽपि मध्याभ्यस्थानाभावे कथं पुनः ।  
 तारस्थानं प्रजायेतानुपनीतविवाहवत् ॥ ६६ ॥  
 तस्मादस्माभिरुक्तैव रीतिः स्थानविभाजने ।  
 मन्द्राद्विष्वनुमन्द्रादिव्यवहारस्तु लौकिकः ॥ ६७ ॥  
 गतानुगतिकन्यायाद्भ्रान्तिमात्रविजृम्भितः ।  
 लक्षितेयं शुद्धमेलवीणा लक्ष्यानुसारतः ॥ ६८ ॥  
 अथोच्यते मध्यमेलवीणाया लक्षणं मया ।  
 तन्त्र्याद्या यानुमन्द्राभ्यपञ्चमेन युता यद्वि ॥ ६९ ॥  
 द्वितीया मन्द्रषड्जेन तन्त्रिका येत्समन्विता ।  
 मन्द्रपञ्चमसंयुक्ता तृतीया यद्वि तन्त्रिका ॥ ७० ॥  
 तुरीया मन्द्रषड्जेन तन्त्रिका येत्समन्विता ।  
 तथा भवेन्मध्यमेलवीणा पार्श्वे त्रितन्त्रिका ॥ ७१ ॥  
 तिसृणां पार्श्वतन्त्रीणां वक्ष्येऽथ स्वरयोजनम् ।  
 आद्या टीप्यभिधा तारषड्जतुल्यध्वनिर्भवित् ॥ ७२ ॥  
 द्वितीया तन्त्रिका ज्ञेया मध्यपञ्चमसम्मिता ।  
 तृतीया मध्यषड्जेन सम्मिता ञ्जल्लिकाभिधा ॥ ७३ ॥  
 छत्येवं मध्यमेलाभ्यवादित्रस्वरयोजनम् ।  
 अथास्याः पर्वसन्देशं वक्ष्ये लक्ष्यैकसम्मतम् ॥ ७४ ॥  
 मेरोः पुरस्तात्पार्वाणि षडस्यामपि विन्यसेत् ।  
 तन्त्रीयतुष्टये यैवं प्रत्येकं षट्सु पर्वसु ॥ ७५ ॥  
 ये स्वराः सम्प्रसूयन्ते क्वमशास्ताभ्रयक्ष्मले ।  
 आद्यतन्त्र्याऽनुमन्द्राभ्यपञ्चमाञ्चितया क्मात् ॥ ७६ ॥  
 शुद्धश्च धैवतः शुद्धो निषादश्च ततः परम् ।  
 कैशिङ्ग्याभ्यनिषादश्च काकल्याभ्यनिषादकः ॥ ७७ ॥  
 षड्जर्षभौ च जायन्ते षट्सु पर्वसु षट् क्मात् ।



तन्त्र्या द्वितीयया मन्द्रषड्जगर्जितया पुनः ॥ ७८ ॥

शुद्धश्च रिषभः शुद्धगान्धाराप्यः स्वरस्ततः ।

साधारण्यगान्धारो गान्धारोऽन्तरसंज्ञकः ॥ ७९ ॥

शुद्धमध्यमनामा य वरालीमध्यमस्ततः ।

ऋमादमी षट् स्वराः स्युः षट्सु तेष्वेव पर्वसु ॥ ८० ॥

मन्द्रपञ्चमशोभिन्त्या तन्त्र्या याथ तृतीयया ।

शुधश्च घैवतः शुद्धनिषादश्च ततः परम् ॥ ८१ ॥

कैशिङ्ग्याप्यनिषादश्च काकल्याप्यनिषादकः ।

षड्जः शुद्धर्षभश्चेति स्वरा षट्सु य पर्वसु ॥ ८२ ॥

तन्त्र्या तुरीयया मध्यषड्जगर्जितया पुनः ।

शुद्धश्च रिषभः शुद्धगान्धाराप्यः स्वरस्ततः ॥ ८३ ॥

साधारण्यगान्धारो गान्धारोऽन्तरसंज्ञकः ।

शुद्धमध्यमनामा य वरालीमध्यमस्ततः ॥ ८४ ॥

येते स्वराः प्रजायन्ते षट्सु तेष्वेव पर्वसु ॥

वरालीमध्यमस्याग्रे त्रीणि पर्वाणि विन्यसेत् ॥ ८५ ॥

पर्वसु त्रिषु यैतेषु तन्त्र्या तावत्तुरीयया ।

ऋमेण सम्प्रसूयन्ते पधनीति त्रयः स्वराः ॥ ८६ ॥

तदूर्ध्वं सप्त पर्वाणि विनिवेश्यानि तेष्वथ ।

आद्यं तु दीर्घपर्वं स्यात्प्रवाले तारषड्जकम् ॥ ८७ ॥

रिगादिषट्स्वरोत्पत्त्यै ऋस्वपर्वाणि षट् पुनः ।

पीठे संवेशनीयानि तदग्रे पर्वं सप्तमम् ॥ ८८ ॥

अतिताराप्यषड्जस्य स्थितये विनिवेशयेत् ।

शुद्धर्षभकरं ऋस्वं पर्वं पीठे यदा भवेत् ॥ ८९ ॥

तथा प्रवाले पीठं य वैलिङ्गैर्विनिवेश्यताम् ।

मेरोः परस्ताद्यत्पर्वं सप्तमं पञ्चमाभिधम् ॥ ९० ॥

अनेन सप्त ज्ञानानि पर्वाण्येकादश ऋमात् ।

येतेषु तारषड्जातितारषड्जाप्यपर्वणी ॥ ९१ ॥

द्वे पर्वणी पञ्चमयोश्चत्वारि स्युर्ध्रुवाणि छि ।  
 अन्यानि सप्त पर्वणि तत्तद्भागानुसारतः ॥ ९२ ॥  
 उत्पाद्योत्पाद्य वेश्यनि सकलस्वरसिद्ध्ये ।  
 अस्यां दीर्घाणि पर्वणि दश द्रुस्वानि सप्त य ॥ ९३ ॥  
 ओषैकरागमेलाभ्यवीणैवं सति जायते ।  
 प्रवाले दीर्घपर्वणि वेश्यानि द्वादश क्मात् ॥ ९४ ॥  
 ओकादश द्रुस्वपर्वण्यथ पीठे निवेशयेत् ।  
 सर्वस्थानेषु सकलस्वराणां सिद्ध्ये यद्वि ॥ ९५ ॥  
 तत्सर्वरागमेलाभ्यवीणैवं सति जायते ।  
 न कैशिकीनिषद्योऽस्यामस्ति पीठस्थपर्वसु ॥ ९६ ॥  
 वाद्यन्ति छि तत्स्थाने काकलीमेव वैशिष्ट्याः ।  
 पीठेऽपि केचित्कैशिक्याः पर्व द्रुस्वं प्रकुर्वते ॥ ९७ ॥  
 पीठे द्वादश पर्वणि तेन जातानि तन्मते ।  
 लक्षितैवं मध्यमेलवीणा भेदद्रयान्विता ॥ ९८ ॥  
 ऐतस्यामपि वीणायां स्वराणामेकविंशतेः ।  
 शुद्धायामिव मन्द्रादिस्थाननीतिविनिश्चयः ॥ ९९ ॥  
 प्रथमादिषु तन्त्रीषु तद्भदित्येव निश्चयः ।  
 तन्त्रीराधाऽनुमन्द्राभ्यपञ्चमेन समन्विता ॥ १०० ॥  
 मध्यमेलाम्बुवीणायां तिस्रः स्थानविभाजने ।  
 वरास्तद्भक्तिवाभाय तां निबध्नन्ति वैशिष्ट्याः ॥ १०१ ॥  
 मन्द्रषड्जाटिकास्येव तन्त्रिकासु तिसृष्वतः ।  
 स्वरा-स्थानविभागेन दर्शयाम्येकविंशतिम् ॥ १०२ ॥  
 तत्र तन्त्र्यां द्वितीयायां मन्द्रषड्जो निवेश्यते ।  
 तस्यां ग्राह्याः सरिगमाश्चत्वारो न पद्यादयः ॥ १०३ ॥  
 मन्द्रपञ्चमनामा यस्तृतीयायां निवेशितः ।  
 तस्यां पधनिनामानो ग्राह्या न सरिगादयः ॥ १०४ ॥  
 मन्द्रस्थानस्वराः सप्त तदेवं सम्प्रदर्शिताः ।  
 मध्यषड्जसमेतायां तुर्यतन्त्र्यामथ स्वराः ॥ १०५ ॥

सप्त ग्राह्याः सरिगमपधनीति क्रमादमी ।  
मध्यस्थानगता अते सप्त सन्दर्शिताः स्वराः ॥ १०६ ॥  
प्रवालस्थान्तिमस्थूलपर्वप्रभृतिषु स्वराः ।  
ग्राह्याः षड्जद्वयः सप्त पीठस्तद्भ्रस्वपर्वसु ॥ १०७ ॥  
तारस्थानगता अवे स्वराः सप्त निदर्शिताः ।  
अेकविंशतिरित्युक्ताः स्वराः स्थानत्रये स्फुटम् ॥ १०८ ॥  
अेतेषु मन्द्रषड्जस्य ये स्वराः स्युरधस्तनाः ।  
तेऽनुमन्द्राभिधस्थानस्वरा इति विनिर्णयः ॥ १०९ ॥  
येऽतितारस्थषड्जस्य स्वरस्याग्रे व्यवस्थिताः ।  
तेऽतितारस्वरा इये इति सर्वं समञ्जसम् ॥ ११० ॥  
अत्रापि स्थानगणने रामो बभ्राम तद्यथा ।  
तन्त्रीराधाऽनुमन्द्राप्यपञ्चमेन युता यद्वि ॥ १११ ॥  
द्वितीया मन्द्रषड्जेन तन्त्रिका संयुता यद्वि ।  
मन्द्रपञ्चमसंयुक्ता तृतीया तन्त्रिका यद्वि ॥ ११२ ॥  
तुरीया मन्द्रषड्जेन तन्त्रिका येत्समन्विता ।  
तदा लवेन्मध्यमेलवीणेत्येतदसङ्गतम् ॥ ११३ ॥  
द्वितीयायां तन्त्रिकायां मन्द्रषड्जो निवेशितः ।  
पुनः कथं तुरीयायां मन्द्रषड्जो निवेश्यते ॥ ११४ ॥  
उच्योच्यतरनादिन्यश्चतस्रः षडु तन्त्रिकाः ।  
द्वितीयतुर्ययोस्तासु द्वयोस्तन्त्रिकयोरपि ॥ ११५ ॥  
मन्द्रषड्जाभिधस्यैकस्वरस्य विनिवेशनम् ।  
अयुक्तमिति नैतत्किं पशुपावोऽपि बुध्यते ॥ ११६ ॥  
तस्मादस्माभिरुक्तेन वर्त्मनैव विचक्ष्णैः ।  
ज्ञातव्यं मध्यमेलायां तन्त्रीषु स्वरयोजनम् ॥ ११७ ॥  
स्थानत्रयस्वराश्चोक्तवर्त्मना त्वेकविंशतिः ।  
अेकविंशतिसङ्ख्याकस्वरेष्वेतेषु वादकैः ॥ ११८ ॥  
गायकैश्च यतुर्दृष्ट्यां ग्राह्याः सप्तदशैव तु ।



मन्द्रस्थानजुषां सप्तस्वराणां गणनाविधौ ।  
आधतन्त्र्या ग्राहीतव्याः स्वराः सरिगमाभिधाः ॥ १३३ ॥  
यत्वार अेव षड्जधाः पञ्चमादिर्न गृह्यते ।  
पक्कसारणिमार्गे तु तथा तन्त्र्याऽऽधया पुनः ॥ १३४ ॥  
विकल्पेन ग्राहीतव्यः पञ्चमः शुद्धधैवतः ।  
अथ द्वितीयया मन्द्रपञ्चमस्वरयुक्तया ॥ १३५ ॥  
ग्राह्याः पधनिनामानः स्वरा य सरिगाद्यः ।  
पक्कसारणिमार्गे तु तथा तन्त्र्या द्वितीयया ॥ १३६ ॥  
उपादेया विकल्पेन मध्यस्थानसमुद्भवाः ।  
षड्जः शुद्धर्षभश्चैव शुद्धगान्धार इत्यपि ॥ १३७ ॥  
तन्त्र्या तृतीयया याथ मध्यषड्जेन युक्तया ।  
मध्यस्थानस्वराणां तु गणने सरिगाभिधाः ॥ १३८ ॥  
त्रय अेव स्वरा ग्राह्या न पुनर्भध्यमाद्यः ।  
पक्कसारणिमार्गे तु तथा तन्त्र्या तृतीयया ॥ १३९ ॥  
शुद्धमध्यमसंज्ञाश्च वरालीमध्यमस्तथा ।  
पञ्चमश्चेति सङ्ग्राह्या विकल्पेन त्रयः स्वराः ॥ १४० ॥  
मध्यस्थानसमुद्भूता इत्यस्माभिर्विनिश्चितम् ।  
शुद्धमेलाप्यवीणायां पक्कसारणिवर्त्मनि ॥ १४१ ॥  
निर्वाडकाश्चतुर्दण्ड्याः स्वराः पञ्चदशैव तु ।  
अनुमन्द्रस्तयोर्धन्योः स्थाने स्थान्मध्यषड्जकः ॥ १४२ ॥  
इत्येवं शुद्धमेलायां पक्कसारणिवादने ।  
ये गृह्यन्ते विकल्पेन स्वरास्ते सम्प्रदर्शिताः ॥ १४३ ॥  
अथातो मध्यमेलाप्यवीणायामभिदध्मडे ।  
वादने पक्कसारण्या ये स्वरास्तान्विकल्पितान् ॥ १४४ ॥  
मन्द्रस्थानजुषां सप्तस्वराणां गणनाविधौ ।  
आधतन्त्रिकया ग्राह्याः स्वराः सरिगमाभिधाः ॥ १४५ ॥  
यत्वार अेव न पुनः पञ्चमाद्यास्तदुद्भवाः ।  
पक्कसारणिमार्गे तु ते गृह्यन्ते विकल्पिताः ॥ १४६ ॥

मन्द्रपञ्चमशोभिन्त्या तन्व्या याथ द्वितीयया ।  
पधनीति स्वरा ग्राह्यास्त्रयो न सखिगाद्यः ॥ १४७ ॥  
पक्कसारणिमार्गे तु ते गृह्यन्ते विकल्पिताः ॥  
ततश्च मध्यमेलायां पक्कसारणिवर्त्मनि ॥ १४८ ॥  
ग्राह्या मन्द्रस्वराः सप्त सप्त मध्यस्वरास्तथा ।  
तरषुजोऽनुमन्द्रस्थौ धनी सप्तदश स्वराः ॥ १४९ ॥  
गृह्यन्ते पक्कसारण्यां गाने दण्ड्यामिव स्फुटम् ।  
कर्णाटान्ध्रतुरुष्कादिपदगानेषु सङ्गुलम् ॥ १५० ॥  
तारस्थानरिगादीनां कुर्वते ऋलु गायकाः ।  
गाने य वादने यैव स्वराणामेकविंशतेः ॥ १५१ ॥  
विनियोगप्रकारस्तु विविच्य परिदर्शितः ।  
लक्षितैव मध्यमेलवीणा लक्ष्यानुसारतः ॥ १५२ ॥  
ततोऽनु रघुनाथेन्द्रमेलवीणा निरूप्यते ।  
तल्लक्षणं तु सङ्गीतसुधानिधिरिति श्रुते ॥ १५३ ॥  
येव्ययाच्युतभूपालरघुनाथनृपाङ्किते ।  
अस्मत्तातङ्कते ग्रन्थे प्रोक्तं श्लोकाल् लिभामि तान् ॥ १५४ ॥  
“पूर्वोक्तवीणाद्वयमेव मध्य-  
मेलाप्यवीणा ऋलुया य तस्याम् ।  
तन्त्रीसमेतश्रुतिपञ्चमां य  
तथैव मन्द्रस्थितपञ्चमां य ॥  
तदाऽऽद्यतन्त्रीमपि पञ्चमेना-  
नुमन्द्रपूर्वेण विराजमानाम् ।  
विधाय तिस्रोऽपि समाननादा-  
स्तन्त्रीः सहाधस्तनमध्यमेन ॥  
आद्यं स्वरं पञ्चममेव कृत्वा  
वाद्यैत वीणा यद्वि वैशिङ्केन ।  
अेषाऽच्युतश्रीरघुनाथभूप-

मेलाप्यवीणा कथिता तृतीया ॥ ”

आद्यं स्वरं पञ्चममित्यस्यार्थः कथ्यते मया ।

मध्यमेलाप्यवीणास्थं मध्यषड्जामिधं स्वरम् ॥ १५५ ॥

आद्यं केवलसारिण्या जातं कृत्वाऽथ पञ्चमम् ।

वाद्येत तथा मध्यमेलवीणास्थमध्यमः ॥ १५६ ॥

रघुनाथेन्द्रवीणायां षड्जः सम्पद्यते ततः ।

तथाऽपि वादनं कुर्युर्वीणायां वैशिष्टिका इति ॥ १५७ ॥

यत्सर्वरागमेवैकरागमेवेति चेरितम् ।

द्वैविध्यं मध्यमेलायामस्यामपि तद्व्युत्पत्ताम् ॥ १५८ ॥

तदेवं रघुनाथेन्द्रमेलवीणा निरूपिता ।

अेवं त्रिविधवीणानां स्वरूपं च निरूपितम् ॥ १५९ ॥

अथास्मत्कल्पितं वीणाद्वयं सन्दर्शयामहे ।

निरूपितायां वीणायामुपरि द्वे प्रसाराभ्येत् ॥ १६० ॥

तन्त्रिके पित्तलमयी त्वाद्या लोडमयी परा ।

आद्यायां तन्त्रिकायां तु मन्द्रषड्जं प्रयोजयेत् ॥ १६१ ॥

तस्यां सारिगनामानः सङ्गृह्यन्ते त्रयः स्वराः ।

तन्त्रिकायां द्वितीयस्यां योजयेन्मन्द्रमध्यमम् ॥ १६२ ॥

तन्त्रीरियं द्वितीयैव शिष्टैस्त्रिस्थानपर्वभिः ।

योजनीया भवेन्मन्द्रवरावीमध्यमादिभिः ॥ १६३ ॥

अेषा द्वितन्त्रिका वीणा वेङ्कटाध्वरिकल्पिता ।

अेकतन्त्राप्यवीणायां यादृशं पूर्वमीरितम् ॥ १६४ ॥

परिमाणं प्रवालस्य तादृशं यात्र कीर्तितम् ।

पूर्ववच्छ्रुतितन्त्रीषु स्वरसंयोजनादिकम् ॥ १६५ ॥

अस्यमेव द्वितन्त्राप्यवीणायामुपरिस्थयोः ।

तन्त्र्योः प्रथमतन्त्र्यां छि मन्द्रषड्जो निवेशितः ॥ १६६ ॥

तस्यां सारिगमाभिष्याञ्छृणुयाम यतुःस्वरान् ।

तन्त्रिकायां द्वितीयस्यां योजयेन्मन्द्रपञ्चमम् ॥ १६७ ॥ ।

द्रष्टव्यमवशिष्टं तु पूर्ववत्सर्वमत्र च ।

द्वितन्त्रिका य वीणैवं वेङ्कटाध्वरिक्त्वयिता ॥ १६८ ॥  
 तदेवमेकतन्त्र्येका द्वितन्त्र्यौ द्वे ततः परम् ।  
 शुद्धमेलाह्वयैकाऽथ मध्यमेलाभिधा पर्... ॥ १६९ ॥  
 तृतीया रघुनाथेन्द्रमेलाप्या परिकीर्तिता ।  
 आलत्य षड्विधा वीणा जाता सामन्ततः पुनः ॥ १७० ॥  
 तत्सर्वरागमेवैकरागमेलत्वभेदतः ।  
 प्रत्येकं द्विविधा तस्माद्गीणा द्वादश कीर्तिताः ॥ १७१ ॥  
 अेकतन्त्रीद्वितन्त्र्यादिव्यवहारस्त्वसौ पुनः ।  
 उर्ध्वतन्त्रीरपेक्ष्यैव न तिस्रः श्रुतितन्त्रिकाः ॥ १७२ ॥  
 द्वादशेति कथं भेदाः स्फुटं निर्धार्यते त्वया ।  
 शुद्धमेलामध्यमेलारघुनाथेन्द्रमेलकाः ॥ १७३ ॥  
 एति वीणात्रयेऽप्यस्मिन्मन्द्रपञ्चमसङ्गताः ।  
 तन्त्रिकाः सन्ति यास्तिस्त्रस्तासु मध्यस्थमध्यमाम् ॥ १७४ ॥  
 निवेश्य वीणान्त्रितयं शक्यं कल्पयितुं पुनः ।  
 तिसृणामपि वीणानं भवेद्भेदत्रयं पुनः... ॥ १७५ ॥  
 सर्वरागैकरागत्वभेदस्यैवाथ योजने ।  
 षड् वीणाः साकमेताभिर्भवन्त्यष्टादशेति येत् ॥ १७६ ॥  
 सत्यमेवं भवन्त्येताः षड् वीणाः स्युर्न रञ्जिताः ।  
 ततो वीणा द्वादशैवेत्यस्माकं जयदुन्दुभिः ॥ १७७ ॥  
 द्वादशस्वपि वीणासु भिद्यन्ते याः षडूपरि ।  
 तन्त्रिकास्तासु सर्वासु यतुःश्रुतिकतां गताः ॥ १७८ ॥ ।  
 निवेश्यन्ते स्वराः षड्जशुद्धमध्यमपञ्चमाः ।  
 नापरे सम्भवन्त्यर्धा विनिवेशयितुं स्वराः ।  
 तथात्वे नैव लभ्येत स्थानत्रितयसम्भवः ॥ १७९ ॥  
 एति श्रीमदद्वैतविद्यार्यसाग्निचित्यसर्वतोमुभातिरात्र-  
 साग्निचित्याप्तवाजपेययाजिगोविन्ददीक्षित-  
 नागमाम्भिकावरद्वितीयनन्दनस्य साग्निचित्यसर्वङ्कतुयाजि-  
 यज्ञनारायणदीक्षिताव्यवहितानुजस्याय्युत-



विजयराघवभूपालप्रेरितस्य वेङ्कटेश्वरदीक्षितस्य  
कृतौ यतुर्दण्डप्रकाशिकायामाद्यं  
वीणाप्रकरणं सम्पूर्णम् ।

## २. द्वितीयं श्रुतिप्रकरणम्

आद्यप्रकरणे वीणां सप्रपञ्चं निरूपिता ।  
तत्तन्त्रीषु निरुध्यन्ते श्रुतयोऽथ विभागशः ॥ १ ॥  
श्रुतिर्नाम भवेन्नाद्यविशेषः स्वरकारणम् ।  
ननु नास्ति स्वरश्रुत्योर्भेदो नादैकरूपयोः ॥ २ ॥  
विद्यते परिणामत्वपरिणामित्वसम्भवः ।  
अस्ति भेदस्तयोर्यद्भ्रत्स्वर्णटङ्गकिरीटयोः ॥ ३ ॥  
द्वाविंशतिरिति प्रोक्ताः श्रुतयो भरतादिभिः ।  
ताश्च वीणाप्रसिद्धेषु सुस्पष्टं विभजामहे ॥ ४ ॥  
स्वरेषु शुद्धविकृतभेदाभ्यां द्वादशात्मसु ।  
तथा ङि शुद्धरिषभे श्रुतयस्तिस्म षरिताः ॥ ५ ॥  
ततोऽपि शुद्धगान्धारे श्रुती द्वे समुदाहृते ।  
यतस्मः श्रुतयः शुद्धमध्यमे समुदाहृताः ॥ ६ ॥  
स्यात्साधारणगान्धारस्तस्याद्यां श्रुतिमाश्रितः ।  
तस्यैव समुपादाय द्वितीयकतृतीयके ॥ ७ ॥  
श्रुतौ द्विश्रुतिकः प्रोक्तो गान्धारोऽन्तरनामकः ।  
दत्त्वा साधारणप्याय गान्धारयादिमां श्रुतिम् ॥ ८ ॥  
द्वितीयां य तृतीयां यान्तरगान्धरसंज्ञिने ।  
तत्रैकश्रुतिको जातो मध्यमोऽयं यतुःश्रुतिः ॥ ९ ॥  
यतस्मः श्रुतयः प्रोक्ताः पञ्चमे गीतवेदिभिः ।  
आदायाद्यां द्वितीयां य तृतीयामपि तच्छ्रुतिम् ॥ १० ॥  
वरालीमध्यमः प्रोक्तः श्रुतित्रयसमन्वितः ।  
वरलीमध्यमाय त्रिश्रुतिर्दत्त्वा तु पञ्चमः ॥ ११ ॥  
श्रुत्यैकया युतो जातो भवन्नपि यतुःश्रुतिः ।

तिस्रः सङ्गीतिकैः प्रोक्ताः श्रुतयः शुद्धवैवते ॥ १२ ॥

स्वरे शुद्धनिषादाप्ये द्वे श्रुती समुदाहृते ।

यतस्रः श्रुतयः षड्जं तस्यादायादिमां श्रुतिम् ॥ १३ ॥

कैशिक्याप्यनिषादोऽयमेकश्रुतिरुदाहृतः ।

द्वितीयकतृतीयाभ्यं तश्च्युतिभ्यां समन्वितः ॥ १४ ॥

काकल्याप्यनिषादोऽयं द्विश्रुतिः कथ्यते ऋषैः ।

तल्लैशिकनिषादाय श्रुतिमेकां श्रुतिद्वयीम् ॥ १५ ॥

काकल्यै च प्रदायास्ते षड्जं ऐकश्रुतिः स्वयम् ।

द्वाविंशतिर्विभज्यैवं श्रुतयो दर्शिता मया ॥ १६ ॥

ता ऐताः श्रुतिवीणायां प्रकाशन्ते पृथक्तया ।

श्रुतिवीणाप्रकारस्तु वार्थतामिति येत्तथा ॥ १७ ॥

मध्यमेलाप्यवीणायां तत्स्वरूपं निरूप्यते ।

विधाय शुद्धमेलाप्यां वीणां किमिति कथ्यते ॥ १८ ॥

मध्यमेलाप्यवीणायां श्रुतिवीणोति तश्च्युत् ।

शुद्धमेलाप्यवीणायां श्रुतिवीणानिरूपणम् ॥ १९ ॥

मन्द्रस्थानेऽथ वा मध्ये तारस्थानेऽथ वा भवेत् ।

न तावन्मन्द्रके स्थाने श्रुतिवीणानिरूपणम् ॥ २० ॥

युज्यते तत्र सकलस्वराणामप्यसम्भवात् ।

न ल्येकतन्त्र्युपासुदा दृश्यन्ते द्वादश स्वराः ॥ २१ ॥

शुद्धमेलाप्यवीणायां मन्द्रस्थानेऽत एव हि ।

मध्यस्थानेऽपि युक्तं न श्रुतिवीणानिरूपणम् ॥ २२ ॥

तारस्थाने त्वेकतन्त्र्यासुदाः स्युर्द्वादश स्वराः ।

तथाऽपि पर्वणां तत्र क्षेत्रसङ्ख्यतः पुनः ॥ २३ ॥

नावकाशोऽस्ति तन्मध्ये श्रुतियोजकपर्वणाम् ।

तदेवं शुद्धमेलायां श्रुतिवीणाऽतिदुर्घटा ॥ २४ ॥

तथैव रघुनथेन्द्रवीणायामपि दुर्घटा ।

परं तु मध्यमेलाप्यवीणायां सुगमा भवेत् ॥ २५ ॥

श्रुतिवीणा ततोऽस्माभिस्तस्यामेव प्रदृश्यते ।  
 मध्यमेलाप्यवीणायां मध्यस्थानस्थपर्वसु ॥ २६ ॥  
 द्वादशस्वपि चैतेषु श्रुतिव्यञ्जकपर्वणाम् ।  
 विनिवेशकमं भूमः श्रुतिभेदैकभोधकम् ॥ २७ ॥  
 मेरुपकण्ठगं शुद्धर्षभक्षेत्रान्तरे त्रिधा ।  
 विभज्यर्षभपर्वार्धौ दृश्यमानं विनाऽन्तरे ॥ २८ ॥  
 पर्वद्वयनिवेशे स्युस्तिस्त्रोऽपि श्रुतयः स्फुटाः ।  
 शुद्धर्षभे तथा शुद्धगान्धारक्षेत्रकं द्विधा ॥ २९ ॥  
 विभज्याथ यथावस्थं पर्वं गान्धारभासकम् ।  
 व्यपेक्ष्य मध्ये पर्वैकं यदा परिनिवेश्यत ॥ ३० ॥  
 गान्धारस्य तदानीं स्याच्छ्रुतिद्वयमतिस्फुटम् ।  
 मध्यमस्य स्वरस्योक्ताश्चतस्रः श्रुतयः स्फुटाः ॥ ३१ ॥  
 तत्र सादारणे स्पष्टा गान्धारे श्रुतिरेडिका ।  
 अन्तराप्यानगान्धारक्षेत्रं द्वेधा विभज्य तु ॥ ३२ ॥  
 ओकस्य पर्वणो मध्ये तयोर्यदि निवेशनम् ।  
 जायतेऽन्तरगान्धारे श्रुतिद्वयमतिस्फुटम् ॥ ३३ ॥  
 मध्यमे श्रुतिरेकेति स्पष्टं श्रुतिचतुष्टयम् ।  
 यतुःश्रुतिः पञ्चमोऽस्य श्रुतित्रयमुपाश्रितः ॥ ३४ ॥  
 वरालीमध्यमः पूर्वमाप्यातं भलु तद्यथा ।  
 वरालीमध्यमं त्रेधा विभज्याथ यथास्थितम् ॥ ३५ ॥  
 वरालीमध्यमं पर्वं व्यपेक्ष्य तु तदन्तरे ।  
 पर्वद्वयनिवेशे स्याच्छ्रुतिद्वयमतिस्फुटम् ॥ ३६ ॥  
 श्रुतिरेका स्फुटा स्वस्मिन्भिलित्वा तेन पञ्चमे ।  
 यतस्रः श्रुतयः स्पष्टा घैवतस्त्रिश्रुतिर्यथा ॥ ३७ ॥  
 विभाज्य त्रिविधं शुद्धघैवतक्षेत्रमप्यथ ।  
 दृग्गोचरीभवच्छुद्धघैवतधोति पर्वं तत् ॥ ३८ ॥  
 द्वित्वा पर्वद्वयन्यासे श्रुतित्रयमतिस्फुटम् ।  
 क्षेत्रं शुद्धनिषादस्य विभज्य द्विविधं तथा ॥ ३९ ॥

दृष्टं शुद्धनिषादस्य पर्वं छित्वा तदन्तरे ।  
 यद्येवं पर्वं तर्हि स्याच्छ्रुतिद्वयमतिस्फुटम् ॥ ४० ॥  
 यतस्तः श्रुतयः षड्शे प्रागुक्ताः भवन्तु तद्यथा ।  
 कैशिक्याभ्यनिषादे हि तस्यैका दृश्यते श्रुतिः ॥ ४१ ॥  
 काकल्याभ्यनिषादं तु द्वेधाकृत्य तदन्तरे ।  
 जायते पर्वविन्यासे स्पष्टं तस्य श्रुतिद्वयम् ॥ ४२ ॥  
 स्वस्यैका श्रुतिराऽत्यं षड्शे श्रुतियतुष्टयम् ।  
 एत्येवं मध्यमेलायां श्रुतिवीणाप्रकारतः ॥ ४३ ॥  
 द्वाविंशतिश्रुतीनां च विभागकम एरितः ।  
 नन्वाद्यं षड्शमुत्सृज्य रिषभादितया त्वया ॥ ४४ ॥  
 किमर्तं श्रुतिवीणार्थं पर्वन्यासः प्रदर्शितः ।  
 उच्यते नास्ति षड्शस्य पर्वं यस्माद्यं पुनः ॥ ४५ ॥  
 जातः केवलसारण्या पर्वस्पर्शनमन्तरा ।  
 न शक्याः श्रुतयो भोद्धुं स्वरे पर्वविनाकृते ॥ ४६ ॥  
 ज्ञेयास्ताः भवन्तु पर्वान्तः श्रुतिपर्वनिवेशनात् ।  
 तस्मादाद्यमपि त्यक्त्वा षड्शं पर्वविवर्जितम् ॥ ४७ ॥  
 रिषभादितया प्रोक्तं श्रुतिपर्वनिवेशनम् ।  
 यद्वि षड्शदिमत्वेन श्रुतिवीणाप्रदर्शनम् ॥ ४८ ॥  
 अपेक्षितं स्यात्कस्यापि तद्गुणायः प्रकाश्यते ।  
 मध्यमेलाभ्यवीणायां श्रुतिवीणाप्रकाशनम् ॥ ४९ ॥  
 कर्तुं षड्शदिमत्वेन ब्रह्मणाऽपि न शक्यते ।  
 न ह्येकतन्त्र्युपासुदाः स्वरा द्वादश मन्द्रके ॥ ५० ॥  
 स्थाने स्युर्मध्यमेलायां तारस्थाने तु यद्यपि ।  
 सन्त्येकतन्त्र्युपासुदाः स्वराः सर्वेऽपि किं पुनः ॥ ५१ ॥  
 तत्रत्यपर्वेषां तावत्क्षेत्रसङ्गोचतः पुनः ।  
 नावकाशोऽस्ति तन्मध्ये श्रुतिज्ञापकपर्वेषाम् ॥ ५२ ॥  
 रिषभादितया तस्मादीर्घेषु द्वादशस्वपि ।

पर्वसु श्रुतिवीरोयं वेङ्कटाश्वरिणोरिता ॥ ५३ ॥

ततः षड्जदिमत्वेन श्रुतिवीणाप्रकाशनम् ।  
शुद्धमेलाप्यवीणायां तारस्थाने कथञ्चन ॥ ५४ ॥

तारषड्जदिमत्वेन तदाद्यश्रुतिशास्त्रिनम् ।  
आरभ्य कैशिकीसंज्ञानिषादं द्वादशस्वपि ॥ ५५ ॥

स्वरेषु पूर्वमित्येव श्रुतिपर्वाणि विन्यसेत् ।  
अत्रापि क्षेत्रसङ्गोयान्मलयमेतन्न रोयते ॥ ५६ ॥

भासते श्रुतिरित्यादि स्वरालीत्रिपुटादिषु ।  
अलमेव श्रुतिर्वेदेत्याह गोपालनाथकः ।  
अद्यप्रभृति ताः सर्वे श्रुतीर्जनन्तु पण्डिताः ॥ ५७ ॥

एति श्रीमदद्वैतविद्याचार्यसाग्निचित्यसर्वतोमुष्पातिरात्र-  
साग्निचित्याप्तवाजपेययाज्ञिगोविन्ददीक्षित-  
नागमाग्निष्ठावरद्वितीयनन्दनस्य साग्निचित्यसर्वकृतुयाज्ञि-  
यज्ञानारायणदीक्षिताव्यवहितानुजस्याय्युत-  
विजयराघवभूपालप्रेरितस्य वेङ्कटेश्वरदीक्षितस्य  
कृतौ यतुर्दण्डीप्रकाशिकायां  
द्वितीयं श्रुतिप्रकरणं सम्पूर्णम् ।

### ३. तृतीयं स्वरप्रकरणम्

द्वितीयस्मिन्प्रकरणे श्रुतयः समुदाहृताः ।  
अथेदानीं निरूप्यन्ते स्वराः श्रुतिसमुद्भवाः ॥ १ ॥

तत्र शुद्धस्वराः सप्त मुष्पारीमात्रभासकाः ।  
यतुश्चतुश्चतुश्चैव षड्जमध्यमपञ्चमाः ॥ २ ॥

द्वे द्वे निषादगान्धारौ त्रिस्री रिषभधैवतौ ।  
एत्येवं भरतश्लोकसङ्ख्यातश्रुतिशास्त्रिनः ॥ ३ ॥

विकृतास्तु स्वराः पञ्चेत्यस्माभिरवधार्यते ।  
रत्नाकरे तु निःशङ्को विकृतान्द्वादश स्वरान् ॥ ४ ॥

अब्रवीत्केचन पुनः सप्ताहुर्विकृतस्वरान् ।

સર્વમેતત્સમાલોચ્ય લક્ષ્યમાર્ગાનુસારતઃ ॥ ૫ ॥

સ્વરાઃ પઞ્ચૈવ વિકૃતા ઇતિ રાઘ્દાન્તિતં મયા ।

તાંશ્ચ પઞ્ચ સ્વરાન્સમ્યગ્વિવિચ્ય વ્યાહરામહે ॥ ૬ ॥

સાધારણશ્ચ ગાન્ધારો ગાન્ધારશ્ચાન્તરાભિધઃ ।

દ્વૌ તૌ ચ મધ્યમક્ષેત્રસમ્ભૂતૌ વિકૃતસ્વરૌ ॥ ૭ ॥

વરાલીમધ્યમશ્ચૈકઃ પઞ્ચમક્ષેત્રસમ્ભવઃ ।

ષડ્ઞક્ષેત્રસમુદ્ભૂતૌ કૈશિકીકાકલીસ્વરૌ ॥ ૮ ॥

એવમેતે સ્વરાઃ પઞ્ચ વિકૃતા ઇતિ નિર્ણયઃ ।

આહત્ય શુદ્ધવિકૃતાઃ સ્વરા દ્વાદશ કીર્તિતાઃ ॥ ૯ ॥

સ્વરેષુ દ્વાદશસ્વેષુ કેષામાયેકરૂપતા ।

દ્વૈરૂપ્યમપિ કેષાગ્ચિત્કેષાગ્ચિત્તુ ત્રિરૂપતા ॥ ૧૦ ॥

તથા હિ શુદ્ધરિષભશુદ્ધઘૈવતયોઃ પુનઃ ॥

ત્રિત્રિશ્રુત્યેકભાવેન સર્વદાડપ્યેકરૂપતા ॥ ૧૧ ॥

યદા તુ શુદ્ધગાન્ધારો ગાન્ધારત્વં પ્રપદ્યતે ।

તદા દ્વિશ્રુતિકો જ્ઞેયો મુખારીરાગકે યથા ॥ ૧૨ ॥

યદા સ એવ જાયેત રિષભસ્તુ તદા પુનઃ ।

પઞ્ચશ્રુતિરિતિ જ્ઞેયઃ શ્રીરાગોડત્ર નિદર્શનમ્ ॥ ૧૩ ॥

એવં શુદ્ધનિષાદસ્ય નિષાદત્વં યદા ભવેત્ ।

તદા દ્વિશ્રુતિકત્વં સ્યાન્મુખાર્યત્ર નિદર્શનમ્ ॥ ૧૪ ॥

સ એવ યદિ જાયેત ઘૈવતસ્તુ તદા પુનઃ ।

પઞ્ચશ્રુતિરિતિ જ્ઞેયઃ શકુરાભરાણે યથા ॥ ૧૫ ॥

તદેવં શુદ્ધગાન્ધારનિષાદૌ દ્વૌ નિરૂપિણૌ ।

સાધારણાપ્યગાન્ધારઃ શુદ્ધર્ષભયુતો યદિ ॥ ૧૬ ॥

તદા ત્રિશ્રુતિકો જ્ઞેયો ભૂપાલોડત્ર નિદર્શનમ્ ।

તત્રૈવ પઞ્ચશ્રુતિના રિષભેણાન્વયો યદિ ॥ ૧૭ ॥

તદૈકશ્રુતિતા જ્ઞેયા શ્રીરાગોડત્ર નિદર્શનમ્ ।

યદા રિષભસંજ્ઞોડયં તદા ષટ્શ્રુતિકો ભવેત્ ॥ ૧૮ ॥

अत्रोदाहरणं नाट अेवमस्य त्रिरूपता ।  
 कैशिक्याप्यनिषादस्य शुद्धधैवतसङ्गमे ॥ १८ ॥  
 त्रिश्रुतित्वमिति ज्ञेयं भैरव्यत्र निदर्शनम् ।  
 तस्यैव पञ्चश्रुतिकधैवतेनान्वयो यदि ॥ २० ॥  
 तद्वैकश्रुतिकत्वं स्याच्छ्रीरागोऽत्र निदर्शनम् ।  
 स अेव धैवतश्चेत्स्यात्षट्श्रुतिर्नाटके यथा ॥ २१ ॥  
 एति साधारणान्ध्यानो गान्धारः कैशिकाभिधः ।  
 निषादश्चेत्युभावेतौ त्रिरूपपाविति स्थितिः ॥ २२ ॥  
 गान्धारस्यान्तराप्यस्य यदा शुद्धर्षभान्वयः ।  
 तदा पञ्चश्रुतित्वं स्याद्वागे गौलादिके यथा ॥ २३ ॥  
 तस्यैव पञ्चश्रुतिकरिषभेणान्वयो यदा ।  
 तदा त्रिश्रुतिकत्वं स्याच्छङ्कराभरणे यथा ॥ २४ ॥  
 स अेव द्विश्रुतिर्ज्ञेयः षट्श्रुत्यृषभसङ्गमे ।  
 यथा नाटाभिधे रागे एति तस्य त्रिरूपता ॥ २५ ॥  
 काकल्याप्यनिषादस्य शुद्धधैवतसङ्गमे ।  
 पञ्चश्रुतिकता ज्ञेया यथा गौलादिके पुनः.... ॥ २६ ॥  
 स अेव पञ्चश्रुतिकधैवतेनान्वितो यदि ।  
 तदा त्रिश्रुतिको ज्ञेयः शङ्करभरणे यथा ॥ २७ ॥  
 तस्यैव धैवतेन स्याद्यदि षट्श्रुतिनाऽन्वयः ।  
 तदा द्विश्रुतिकत्वं स्याद्वागे नाटाभिधे यथा ॥ २८ ॥  
 एत्यन्तराप्यगान्धारकाकल्याप्यनिषादयोः ॥  
 प्रत्येकं त्रिरूपत्वमस्माभिरुपवर्णितम् ॥ २९ ॥  
 यदा तु मध्यमः शुद्धः शुद्धगान्धारसङ्गतः ।  
 तदा यतुःश्रुतिर्ज्ञेयो भूपार्यत्र निदर्शनम् ॥ ३० ॥  
 साधारणान्ध्यागान्धारसंयुक्तश्चेत्स अेव छि ।  
 तदा त्रिश्रुतिको ज्ञेयो रागे श्रीरागके यथा ॥ ३१ ॥  
 स अेवान्तरगान्धारयोगे त्वेकश्रुतिर्भवेत् ।

गौवादिषु यथा रागेष्चित्येतस्य त्रिरूपता ॥ ३२ ॥  
 अेवं षड्जस्य शुद्धेन निषादेन सञ्चान्वये ।  
 यतुःश्रुतिकता ज्ञेया भुभार्यत्र निदर्शनम् ॥ ३३ ॥  
 स अेव कैशिकीनामनिषादेनान्वितो यद्वि ।  
 तदा त्रिश्रुतिरित्यत्र श्रीरागः स्यान्निरदर्शनम् ॥ ३४ ॥  
 तस्यैव काकलीनाम्ना निषादेनान्वयो यद्वि ।  
 तद्वैकश्रुतिकत्वं स्याद्वागे गौवादिके यथा ॥ ३५ ॥  
 एत्युक्तं त्रिरूपत्वं शुद्धमध्यमषड्जयोः ।  
 वरालीमध्यमस्याथ शुद्धगान्धारसङ्गमे ॥ ३६ ॥  
 समश्रुतित्वमित्यर्थे वरात्येव निदर्शनम् ।  
 तस्य साधारणाभ्येन गान्धारेण यदाऽन्वयः ॥ ३७ ॥  
 तदा षट्श्रुतिता पन्तुवरात्यादिषु दृश्यते ।  
 स अेवान्तरगान्धारसम्बन्धी येच्छतुःश्रुतिः ॥ ३८ ॥  
 अत्रोदाहरणं रागः शुद्धरामक्रियाभिधः ।  
 वरालीमध्यमस्यैवं त्रैरुप्यमुपपादितम् ॥ ३९ ॥  
 यदा तु पञ्चमः शुद्धमध्यमेन समन्वितः ।  
 तदा यतुःश्रुतिर्ज्ञेयो भुभार्यत्र निदर्शनम् ॥ ४० ॥  
 स अेवैकश्रुतिर्युक्तो वरालीमध्यमेन येत् ।  
 एति द्वैरुप्यमस्माभिः पञ्चमस्य प्रकल्पितम् ॥ ४१ ॥  
 तदेवं शुद्धरिषभशुद्धघैवतयोः पृथक् ।  
 अेकैकरूपता शुद्धगान्धारकनिषादयोः ॥ ४२ ॥  
 तथैव पञ्चमस्यापि द्वैरुप्यं पृथगीरितम् ।  
 साधारणाभ्यगान्धारकैशिक्याभ्यनिषादयोः ॥ ४३ ॥  
 अन्तराभिधगान्धारकाकल्याभ्यनिषादयोः ।  
 मध्यमस्यापि षड्जस्य वरालीमध्यमस्य च ॥ ४४ ॥  
 प्रत्येकं त्रिरूपत्वमस्माभिरुपपत्तिर्ज्ञेयम् ।  
 नन्वेतद्वैकश्रुतिवर्णने किं कृतं तव ॥ ४५ ॥



यतुश्चतुरितिश्लोकपर्यालोचनया यतः ।  
 भुभारिभेलमात्रस्थाः शुद्धाः सर्वे स्वराः स्थिताः ॥ ४६ ॥  
 न तु तद्व्यतिरिक्तानां भेलानामेकसप्ततौ ।  
 प्रतिभेलं य नियताः सप्तस्वरगता अपि ॥ ४७ ॥  
 अस्माभिः कल्पयिष्यन्ते भेलाश्चात्रे द्विसप्ततिः ।  
 ततः सकलभेलस्थसर्वस्वरजुषामपि ॥ ४८ ॥  
 द्वाविंशतिश्रुतीनां य विभागाय मया कृतम् ।  
 ऐक्यत्रयद्विगुपत्वत्रिगुपत्वनिगुपाणम् ॥ ४९ ॥  
 न-वास्तामैकगुप्यादिवर्णनस्य प्रयोजनम् ।  
 षाडवौडुवरागेषु वर्ज्यन्ते ये स्वराः पुनः ॥ ५० ॥  
 तदाश्रयश्रुतीनां किं त्यागः किं योत्तरान्वयः ।  
 अत्रेदमुत्तरं भ्रूमो वर्जनीयस्वरशाश्रयाः ॥ ५१ ॥  
 श्रुतयो नैव वर्ज्यन्ते न य यान्त्युत्तरस्वरान् ।  
 किं तु वर्ज्यस्वरेष्वेवान्वधस्तिष्ठन्ति ताः पुनः ॥ ५२ ॥  
 सम्भवन्त्युपयोगिन्यः श्रुतीनां गणनामके  
 प्रतिभेलं य यत्सप्तनियतस्वरसिद्धये ॥ ५३ ॥  
 द्वाविंशतिश्रुतीनामध्यवश्यं भाव एष्यते ।  
 यद्येवं षाडवत्वादिव्यवस्था नैव सम्भवेत् ॥ ५४ ॥  
 तदा सर्वेऽपि रागाः स्युः सम्पूर्णा एव केवलम् ।  
 अत्र सङ्गीतशास्त्रार्थरुचस्यमिदमुच्यते ॥ ५५ ॥  
 वीणावादनगानादिसप्तये वर्जिता-स्वरान् ॥  
 समुत्प्लुत्य समुत्प्लुत्य वाद्यन्त्येव वादकाः ॥ ५६ ॥  
 गायन्ति गायकाश्चाथो ऽति वादिव्यवस्थितिः ।  
 सर्वदा षाडवे त्याज्यस्वराणां परिवर्जने ॥ ५७ ॥  
 तद्गुत्तरस्वराणां तु जननं नैव सम्भवेत् ।  
 पूर्वपूर्वस्वराभावे कथं कार्यः समुद्भवः ॥ ५८ ॥  
 स्वरानां घटते तावद्गुत्तरशेत्तरभाविनाम् ।

એવં નિરૂપિતાઃ શુદ્ધા વિફ્રતાશ્ચ સ્વરાઃ સ્ફુટમ્ ॥ ૫૯ ॥

અથ સ્વરસમૂહાત્મગ્રામલક્ષણમુચ્યતે ।

ગ્રામવદ્ ગ્રામ ઇત્યેવમુપચારો વિવક્ષિતઃ ॥ ૬૦ ॥

યથા જનસમૂહસ્ય લોકે ગ્રામ ઇતિ પ્રથા ।

તથા સ્વરસમૂહોડત્ર ગ્રામ ઇત્યુપચર્યતે ॥ ૬૧ ॥

કેવલસ્વરબૃન્દસ્ય ગ્રામત્વે કથિતે સતિ ।

ગામાનયેત્યાદિવાક્યેષ્વતિવ્યાપ્તિર્ભવેદતઃ ॥ ૬૨ ॥

મૂર્ચ્છનાશુદ્ધકૂટાખ્યતાનાદાશ્રય ઇત્યપિ ।

દેયં સ્વરસમૂહસ્ય વિશેષણમિતિ સ્થિતિઃ ॥ ૬૩ ॥

સ ચ ગ્રામસ્ત્રિધા તત્ર સ્યાત્ષડ્જગ્રામ આદિમઃ ।

મધ્યમગ્રામનામાડથ ગાન્ધારગ્રામસંજ્ઞકઃ ॥ ૬૪ ॥

ત્રયણામપિ ચેતેષાં ક્રમાલ્લક્ષણમુચ્યતે ।

ષડ્જગ્રામઃ પચ્ચમે સ્વચતુર્થશ્રુતિસંસ્થિતે ॥ ૬૫ ॥

સ્વોપાન્ત્યશ્રુતિસંસ્થેડસ્મિન્મધ્યમગ્રામ ઇષ્યતે ।

રિમયોઃ શ્રુતિમેકૈકાં ગાન્ધારશ્ચેત્સમાશ્રિતઃ ॥ ૬૬ ॥

પશ્રુતિં ધો નિષાદસ્તુ ધશ્રુતિં સશ્રુતિં શ્રિતઃ ।

ગાન્ધારગ્રામમાચષ્ટે તદા તં નારદો મુનિઃ ॥ ૬૭ ॥

ગ્રામેષ્વેતેષુ ગાન્ધારગ્રામો નાસ્તિ મહીતલે ।

સ્વર્ગલોકે પરમિતિ સર્વેષામેવ સમ્મતમ્ ॥ ૬૮ ॥

અસ્માભિર્મધ્યમગ્રામોડપ્યસત્પ્રાય ઇતીર્યતે ।

તથા હિ મધ્યમગ્રામે વિશ્રુતિઃ પચ્ચમઃ ખલુ ॥ ૬૯ ॥

વરાલીમધ્યમો જાતઃ સ પુનર્લક્ષ્યમાર્ગતઃ ।

મધ્યમાદિપ્રભૃતિષુ મધ્યમગ્રામજન્મસુ ॥ ૭૦ ॥

રાગેષુ દૃશ્યતે નૈવ વરાલીમધ્યમસ્તતઃ ।

અયુક્તો મધ્યમગ્રામો લક્ષ્યમાર્ગવિરોધતઃ ॥ ૭૧ ॥

એક એવ તતઃ ષડ્જગ્રામ ઇત્યવધાર્યતે ।

ગ્રામાવચવભૂતોડથ મૂર્ચ્છનાદિર્નિરૂપ્યતે ॥ ૭૨ ॥

क्मात्स्वराणां समानामारोहश्चावरोहणम् ।  
 मूर्च्छनेत्युच्यते तास्तु प्रतिमेलं च समधा ॥ ७३ ॥  
 तथा छि षड्जमारभ्य निषादान्ताधिरोहणात् ।  
 निषादादिषु षड्जान्तावरोहान्मूर्च्छनाऽऽदिमा ॥ ७४ ॥  
 अेवं रिषभमारभ्य षड्जान्तमधिरोहणात् ।  
 षड्जादि रिषभन्तं यावरोहोऽद्य द्वितीयका ॥ ७५ ॥  
 अेवमेव समुन्नेयं गान्धारादिस्वरेष्वपि ।  
 अतः प्रतिस्वरं तावदेकैका मूर्च्छना भवेत् ॥ ७६ ॥  
 आढत्य वक्ष्यमाणेषु द्विसप्ततिविधेष्वपि ।  
 सप्तस्वरसमूहात्ममेलेषु प्रतिमेलकम् ॥ ७७ ॥  
 मूर्च्छना सप्त सप्तेति वेङ्कटाध्वरिकल्पितम् ।  
 निरुप्यतेऽधुना तानः स्वरविस्तारलक्षणः ॥ ७८ ॥  
 तानो द्विधा शुद्धतानः कूटतानं धृति क्मात् ।  
 अेकैकरागमात्राभिव्यक्तिसम्पादकस्तु यः ॥ ७९ ॥  
 स शुद्धतानं धृत्युक्तः कूटतानः स उच्यते ।  
 यस्तु रागद्वयस्कूर्तिसाधारणतया स्थितः ॥ ८० ॥  
 अथ स्वरपरिष्कारानलङ्कारान्प्रयक्ष्मले ।  
 ते च त्रिषष्टिरुदिताः शार्ङ्गदेवेन सूचिता ॥ ८१ ॥  
 न ते पुनर्लक्ष्यमार्गे लक्ष्यन्ते कुत्रचित्ततः ।  
 अष्टौ प्रसिद्धालङ्कारा लक्ष्यन्ते तत्र ओम्पटः ॥ ८२ ॥  
 ध्रुवो मठयो रूपाकश्च ञ्म्या त्रिपुट अेव च ।  
 अठतालैकतालौ येत्यष्टालङ्कृतयः स्मृताः ॥ ८३ ॥  
 अथैतेषां क्मेणैव लक्षणां प्रतिपाद्यते ।  
 ओम्पटाप्येन तालेन निबद्धो ओम्पटः स्मृतः ॥ ८४ ॥  
 तत्र ओम्पटताले द्विद्व्यक्षरौ द्वौ द्रुतौ ततः ।  
 लघुरेकः परिज्ञेयश्चतुरक्षरसम्मितः ॥ ८५ ॥  
 आढत्याष्टाक्षरमितो ओम्पटः स्याद् द्विमात्रकः ।  
 सरि, गम, पधनिस, सनि, धप, मगरिस

અત્ર ધ્રુવાખ્યાલહુારો દ્વિતીયઃ પ્રતિપાદ્યતે ॥ ૮૬ ॥  
 ધ્રુવતાલેન સમ્બદ્ધો ધ્રુવાલહુાર ઉચ્યતે ।  
 ધ્રુવતાલઃ પુનર્દ્વિધા નાટ્યદણ્ડીધ્રુવસ્તથા ॥ ૮૭ ॥  
 વીણવાદ્યધ્રુવશ્ચેતિ નાટ્યદણ્ડીધ્રુવે લઘુઃ ।  
 ચતુરક્ષરવાનાદૌ ગુરુઃ પશ્ચાદ્દશાક્ષરઃ ॥ ૮૮ ॥  
 વીણાવાદ્યધ્રુવે ત્યાદૌ લઘૂ દ્વૈ ચતુરક્ષરૌ ।  
 તતઃ ષડક્ષરોચ્ચારસામ્મિતો લઘુશેખરઃ ॥ ૮૯ ॥  
 ચતુર્દશાક્ષરમિતાવાહત્યૈતાવુભૌ ધ્રુવૌ ॥  
 ધ્રુવયોરનયોસ્તાવન્નાટ્યદણ્ડીધ્રુવઃ પરમ્ ॥ ૯૦ ॥  
 પ્રામાણિકઃ શાસ્ત્રદૃષ્ટઃ સ એવ ભુવિ વૈણિકૈઃ ।  
 વીણાયાં વાદ્યતે રક્તિલાભાદ્ધાતુત્રયાન્વિતઃ ॥ ૯૧ ॥  
 સરિગમગરિ, સરિગરિ, સરિગમ,  
 રિગમપમગ, રિગમગ, રિગમપ.....  
 અલહુારસ્તૃતીયોડય લક્ષ્યતે મઠ્યનામકઃ ।  
 મઠ્યતાલનિબદ્ધો યઃ સ મઠ્ય ઇતિ કીર્તિતઃ ॥ ૯૨ ॥  
 મઠ્યતાલે દ્રુતસ્ત્વાદાવક્ષરદ્વયસમ્મિતઃ ।  
 તતો લઘૂ દ્વૈ વિણેયૌ ચતુરક્ષરસમ્મિતૌ ॥ ૯૩ ॥  
 આહત્યત મઠ્યતાલોડયં દશાક્ષરમિતિ સ્મૃતઃ  
 રૂપકાખ્યશ્ચતુર્થશ્ચાલહુારઃ પ્રતિપાદ્યતે ॥ ૯૪ ॥  
 બદ્ધો રૂપકતાલેન રૂપકઃ પરિકીર્તિતઃ ।  
 આદૌ દ્રુતો લઘુઃ પશ્ચાત્તાલે રૂપકનામકે ॥ ૯૫ ॥  
 તેન રૂપકનામાડયં વિજ્ઞાતાત્યઃ ષડક્ષરઃ ।  
 સરિ, સરિગમ, રિગ, રિગમપ.....  
 અલહુારોડય ઝમ્પાખ્યઃ પચ્ચમઃ પ્રતિપાદ્યતે ॥ ૯૬ ॥  
 ઝમ્પતાલેન સંયુક્તો ઝમ્પાલહુાર ઉચ્યતે ।  
 ઝમ્પતલો દ્વિધા નાટ્યવીણયોઃ પરિદૃશ્યતે ॥ ૯૭ ॥  
 તત્ર સ્યાન્નાટ્યઝમ્પાયામાદૌ તાવદણ્ડુદ્રુતઃ ।  
 એકાક્ષરમિતઃ પશ્ચાદ્ દ્રુતો દ્યક્ષરસમ્મિતઃ ॥ ૯૮ ॥

ततः समाक्षरीकालसम्मितो लघुशेषरः ।  
 वाग्गेयकारजम्पायां विरामान्तद्रुतो मतः ॥ ९९ ॥  
 अक्षरः स परं समाक्षरोऽर्थसम्मितः ।  
 लघुशेषरनामैको जम्पतालावुभाविभौ ॥ १०० ॥  
 दशलघ्वक्षरोऽर्थसम्मितो विनिर्णयः ।  
 अनयोरुभयोर्नाट्यजम्पा प्रामाणिकी स्मृता ॥ १०१ ॥  
 तामेव रञ्जिताभेन कृत्वा धातुत्रयान्विताम् ।  
 वीर्यायां वाद्यन्तीलु वैशिष्ट्या इति निर्णयः ॥ १०२ ॥  
 सरिगसरिसरि, ग, मा; रिगमरिगरिग, म, पा.....  
 षष्ठोऽथ त्रिपुटो नामालङ्कारः प्रतिपाद्यते ।  
 त्रिपुटाप्येन तालेन निबद्धस्त्रिपुटः स्मृतः ॥ १०३ ॥  
 त्रिपुटे द्वौ द्रुतावाद्यौ पृथग्द्व्यक्षरसम्मितौ ।  
 विरामान्तद्रुतः पश्चादक्षरत्रयसम्मितः ॥ १०४ ॥  
 आढत्य त्रिपुटस्तालो ज्ञेयः समाक्षरीमितः ।  
 सरि, गस, रिगम; रिग, मरि, गमप.....  
 निरूप्यतेऽऽहतालाप्योऽलङ्कारः सप्तमोऽधुना ॥ १०५ ॥  
 अहतालेन संयुक्तमहतालं प्रयक्षते ।  
 अहताले द्रुतौ द्विद्व्यक्षरकालावुभौ स्मृतौ ॥ १०६ ॥  
 पञ्चपञ्चाक्षरमितौ लघू द्वौ तदनन्तरम् ।  
 यतुर्दृष्टाक्षरीकालो जातस्तेनाहतालकः ॥ १०७ ॥  
 सरि, षग, असारिग, अमामा; रिग, अम, अरीगम, अपापा.....  
 अष्टमः स्फुटमेवाथालङ्कारः प्रतिपाद्यते ।  
 ऐकतालेन युक्तत्वाद्देकतालः प्रकीर्तितः ॥ १०८ ॥  
 ऐकद्रुतेनैकताल ऐकतालस्य लक्षणम् ।  
 लक्ष्ये त्विदानीमेतादृगेकतालो न रञ्जितः ॥ १०९ ॥  
 इत्येकतालस्थानेऽस्मिन्नादितालो निवेशितः ।  
 आदिताले त्वेकलघुश्चतुरक्षरसम्मितः ॥ ११० ॥

એવમષ્ટાવલકુારા લક્ષિતા લક્ષસમ્મતાઃ ।  
 એતાન્શ્રુવાદિકાસમ તાલાન્સૂલાદિસંજ્ઞાકાન્ ॥ ૧૧૧ ॥  
 તાલં ચ ઝોમ્પટાખ્યાનં રગણં ચ ક્વચિત્કવચિત્ ।  
 ગીતપ્રકરણોક્તોષુ ગીતેષુ વિનિવેશયેત્ ॥ ૧૧૨ ॥  
 એતન્નવાતિરિક્તાંસ્તુ ન ગીતેષુ નિવેશયેત્ ।  
 પ્રાબન્ધેષુ ચ સંયોજ્યાસ્તાલપ્રકરણોદિતાઃ ॥ ૧૧૩ ॥  
 તાલાઃ સૂલાદિકાશ્ચૈતે સર્વ એવેતિ નિર્ણયઃ ।  
 યદાપ્યષ્ટાવલકુારા લક્ષ્યવર્ત્માનિ સમ્પ્રતિ ॥ ૧૧૪ ॥  
 ઉક્તલક્ષણમાર્ગેણ દૃશ્યન્તે નૈવ કુત્રચિત્ ।  
 તથાઽપ્યનાગતાતીતસમાખ્યાનગ્રહત્રયમ્ ॥ ૧૧૫ ॥  
 અનુસૃત્યેવ વીણાયાં રક્તિલોભેન વૈણિકૈઃ ।  
 લઘુદ્રુતાદેરધુના પૌર્વાપર્યં સમાશ્રિતમ્ ॥ ૧૧૬ ॥  
 અલકુારાન્નિરૂપ્યૈવં ગમકાન્વ્યાહરામહે ।  
 સ્વરસ્ય કમ્પો ગમકઃ શ્રોતૃચિત્તસુખાવહઃ ॥ ૧૧૭ ॥  
 સ્વીયસ્થાનશ્રુતિગતચ્છાયામન્યાશ્રયામપિ ।  
 છાયાં ગમયતીત્યેષ ગમકઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૧૮ ॥  
 તે ચ પચ્ચદશ પ્રોક્તા ગમકા ભરતાતિભિઃ ।  
 તિરુપઃ સ્ફુરિતશ્ચૈવ કમ્પિતો લીન ઇત્યપિ ॥ ૧૧૯ ॥  
 આન્દોલિતો વલિશ્ચાથ ત્રિભિન્નઃ કુરુલાહતૌ ।  
 ઉલ્લસિતઃ પ્લાવિતશ્ચ હુમ્ફિતો મુદ્રિતસ્તથા ॥ ૧૨૦ ॥  
 નામિતો મિશ્રિતશ્ચૈતિ ભેદાઃ પચ્ચદશ સ્મૃતાઃ ।  
 અત્યલ્પઽમરુધ્વાનકમ્પાનુકૃતિસુન્દરઃ ॥ ૧૨૧ ॥  
 દ્રુતતુર્યાંશવેગેન યુક્તઃ કમ્પઃ સ્વરસ્ય ચ ।  
 સ એવ તિરુપો નામ ગમકઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૨૨ ॥  
 યસ્તુ દ્રુતતૃતીયાંશવેગેન સહિતો ભવેત્ ।  
 સ્વરકમ્પઃ સ એવોક્તઃ સ્ફુરિતો નામ નામતઃ ॥ ૧૨૩ ॥  
 દૃશ્યતે સ્ફુરિતસ્થાને ઝોલો લોકે વિકલ્પિતઃ ।  
 લક્ષણં તસ્ય ઝોલસ્ય પૂર્વાચાર્યૈરુદીરિતમ્ ॥ ૧૨૪ ॥

डोलो मुक्ताङ्गलस्येव यलनं लुठनात्मकम् ।  
 द्रुतार्धमानवेगेन स्वरकम्पस्तु कम्पितः ॥ १२५ ॥  
 पूर्णद्रुतप्रमाणेन वेगेन सञ्चितस्तु यः ।  
 स्वरकम्पः स श्वेवोक्तो गमको लीनसंज्ञकः ॥ १२६ ॥  
 लघुप्रमाणवेगेन स्वरकम्पस्तु यो भवेत् ।  
 तदान्दोलितनामानां गमकं तद्विदो विदुः ॥ १२७ ॥  
 नानावङ्गतस्वैरभिन्नवेगस्पृशां तु यः ।  
 कम्पः स्वराणां स पुनर्वलिरित्यभिधीयते ॥ १२८ ॥  
 वलिरिव ऋजुर्भूत्वा कुरुलो नाम कथ्यते ।  
 अकलेशेनैव मन्द्रादिस्थानत्रितयसंस्पृशाम् ॥ १२९ ॥  
 स्वराणां कम्पनं लोके त्रिभिन्नं इति कथ्यते ।  
 प्रागग्रिमस्वराद्रेगान्निवृत्तस्त्वाङ्गतो मतः ॥ १३० ॥  
 य उच्चरोत्तरा-गच्छेत्कमेणैव स्वरोत्तरान् ।  
 तमुल्लासितनामानां गमकं भ्रुवते भुधाः ॥ १३१ ॥  
 प्लुतप्रमाणवेगेन कम्पो यः प्लावितस्तु सः ।  
 मनोऽतस्त्वेतद्गुणैर्गमितस्वरकम्पनम् ॥ १३२ ॥  
 दुष्कृतं नाम गमकं गमकज्ञाः प्रयक्षते ।  
 यो जायते स्वरे कम्पस्त्वधरद्भयमुद्रणात् ॥ १३३ ॥  
 मुद्रितो नाम गमकः स श्वेव समुदाहृतः ।  
 मन्द्रो यस्त्ववरोऽपि स्वरकम्पः स नामितः ॥ १३४ ॥  
 श्वेतेषां मिश्रणाज्ज्ञेयो गमको मिश्रणाभिधः ।  
 तदेवं मूर्च्छनाग्रामगमकादिप्रभेदवान् ॥ १३५ ॥  
 स्वरो निरूपितः सोऽयं स्वरः प्रोक्तश्चातुर्विधः ।  
 वाद्ये संवाद्येपि तथा विवाद्ये यानुवाद्ये ॥ १३६ ॥  
 प्रयोगे बहुदाऽऽवृत्तः स्वरो वादीति कथ्यते ।  
 श्रुतयो द्वादशाष्टौ वा यथोरन्तरगोचराः ॥ १३७ ॥  
 मिथः संवादिनौ तौ श्वेत्येवं संवादिबक्षणम् ।

अेवं स्यष्टयितुं वीणाप्रस्तारस्तावदुच्यते ॥ १३८ ॥

लिभेद् द्वाविंशतिं तिर्यग्भेमास्तत्र य वामतः ।

यद्वा दक्षिणतो वाऽपि भवन्ति द्वे य विंशतिः ॥ १३९ ॥

रेभाग्राण्यत्र वामे वा दक्षिणे वा यथामति ।

विद्यमानानि रेभाग्राण्यादाय द्वे य विंशतिम् ॥ १४० ॥

लिभितेषु स्वराञ्छुद्धविद्वृतान्द्रादशात्मकान् ।

द्वादशानामपि स्वस्याद्यक्षरैस्तत्र लिप्यते ॥ १४१ ॥

सङ्केतं षति निःशङ्कुं वेङ्कुटाध्वरिणोदितम् ।

स्वरेषु लिभितेष्वेवं ययोस्तु स्वरयोर्द्वयोः ॥ १४२ ॥

स्वस्याधारश्रुतिं त्यक्त्वा मध्ये द्वादश वाऽथ वा ।

अष्टौ याऽप्युपलभ्यन्ते श्रुतयस्तु तयोर्द्वयोः ॥ १४३ ॥

मिथः संवादिता ज्ञेया सर्वत्रावेवमिष्यते ।

समौ सपौ रिधौ यैव निगौ संवादिनौ मिथः ॥ १४४ ॥

अेवं शुद्धस्वरेषूक्तः संवादिस्वरनिर्णयः ।

साधारणाप्यगान्धारकेशिक्याप्यनिषादयोः ॥ १४५ ॥

तथैवान्तरकाडल्योः संवादो विद्वृतेष्वपि ।

शुद्धर्षभेण संवादी वरालीमध्यमस्तथा ॥ १४६ ॥

शुद्धस्य मध्यमः शुद्धनिषादश्चेत्युभौ स्वरौ ।

श्रुत्यष्टकेनान्तरितावपि संवादिनो न ङि ॥ १४७ ॥

अेवं संवादिलक्ष्मोक्तं विवादी लक्ष्यतेऽधुना ।

अेकश्रुत्यन्तरिता ययोस्तु स्वरयोर्द्वयोः ॥ १४८ ॥

तयोर्मिथो विवादित्वमेवं सर्वत्र कल्पयेत् ।

रिगौ धनी य शुद्धेषु स्वरौ स्यातां विवादिनौ ॥ १४९ ॥

साधारणान्तरौ यैव केशिकीकाडलीस्वरौ ।

मिथो विवादिनौ ज्ञेयौ विद्वृतेषु स्वरेष्वपि ॥ १५० ॥

विवादिवादिःसंवादिभिन्नाः स्युरनुवादिनः ।

यतुर्विधस्वरेष्वेषु वादी राजा प्रकीर्त्यते ॥ १५१ ॥



संवादी त्वनुसारित्वाद्यस्यामात्यो विधीयते ।  
 विवादी विपरीतत्वाद्धीरैरुक्तौ रिपूपमः ॥ १५२ ॥  
 स्वरूपमर्दनं तेन प्रयोगे स्याद्विवादिनः ।  
 स्वरूपमर्दनाभावे गीतरक्तिर्न लभ्यते ॥ १५३ ॥  
 शत्रूपमर्दने हि स्याद्राज्ञां लोके प्रकाशनम् ।  
 नृपामात्यानुसारित्वाद्यनुवादी तु भृत्यवत् ॥ १५४ ॥  
 षति श्रीमद्वैतविद्याचार्यसाग्निचित्यसर्वतोमुखातिरात्र-  
 साग्निचित्यामवाजपेययाजिगोविन्ददीक्षित-  
 नागमाग्निडावरद्वितीयनन्दनस्य साग्निचित्यसर्वकृतयाजि-  
 यज्ञानारायणदीक्षिताव्यवहितानुजस्याभ्युत-  
 विजयराघवभूपालप्रेरितस्य वेङ्कटेश्वरदीक्षितस्य  
 कृतौ यतुर्दण्डीप्रकाशिकायां  
 तृतीयं स्वरप्रकरणं सम्पूर्णम् ।

### ४. यतुर्थं मेलप्रकरणम्

तृतीयेस्मिन्नकरणे स्वराः सम्यक् निरूपिताः ।  
 अथ प्रकरणे तुर्ये कुर्वे मेलनिरूपणम् ॥ १ ॥  
 षड्जस्वरस्य पुरतश्चत्वारः क्रमशः स्वराः ।  
 रिषभाभ्यानकाः डेयित्गान्धाराभ्यानकाश्च ते ॥ २ ॥  
 तत्राधो नैव गान्धारश्चतुर्थो रिषभो न हि ।  
 रिषभावपि गान्धारौ द्वितीयकतृतीयकौ ॥ ३ ॥  
 द्वितीयं वा यतिर्थं वा व्यपेक्ष्य स्यात्तृतीयकः ।  
 रिषभाभ्यः स अथ स्याद्गान्धरोऽपेक्ष्य याद्विमम् ॥ ४ ॥  
 तृतीये रिषभाभ्यानश्चतुर्थपेक्षया भवेत् ।  
 स हि व्यपेक्ष्य गान्धारः प्रथमं वा द्वितीयकम् ॥ ५ ॥  
 अथ य सति निष्पन्नं द्वितीयकतृतीययोः ।  
 गान्धारत्वं य रिषभभूयमित्येव निर्णयः ॥ ६ ॥  
 तस्मदाद्यद्वितीयौ य तृतीयश्चर्षभा मता ।

તેષ્વાધો ગૌલરિષભઃ શ્રીરાગરિષભઃ પરઃ ॥ ૭ ॥

તૃતીયો નાટરિષભ ઇતિ લક્ષ્યવિદાં મતમ્ ।

આધઃ શુદ્ધર્ષભઃ પઞ્ચશ્રુતિકર્ષભસંજ્ઞકઃ ॥ ૮ ॥

દ્વિતીયશ્ચ તૃતીયઃ ષટ્શ્રુતિકર્ષભ ઉચ્યતે ।

લક્ષણૈર્મયોક્તાસ્તે ત્રયો રરિરુસંજ્ઞકાઃ ॥ ૯ ॥

દ્વિતીયશ્ચ તૃતીયશ્ચ ચતુર્થશ્ચ ત્રયઃ સ્વરાઃ ।

સામાન્યતઃ સ્યુર્ગાન્ધારાસ્તેષ્વાધો લક્ષ્યવેદિભિઃ ॥ ૧૦ ॥

પ્રોક્તો મુખારિગાન્ધારો દ્વિતીયો ભૈરવીયુતઃ ।

ગાન્ધારોડય તૃતીયસ્તુ ગૌલગાન્ધાર ઉચ્યતે ॥ ૧૧ ॥

લક્ષણૈસ્તુ તેષ્વાધઃ શુદ્ધગાન્ધાર ઉચ્યતે ।

સાધારણાપ્યગાન્ધારો દ્વિતીયઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૧૨ ॥

તૃતીયોડન્તરગાન્ધાર ઇત્યહં તુ વદામિ તાન્ ।

ક્રમાદ્ગિગુનામ્નસ્ત્રીન્મૈલપ્રસ્તારસિદ્ધયે ॥ ૧૩ ॥

એભં ચ ષડ્જાત્પુરતો નિવસસ્તુ ચતુર્ષ્વપિ ।

સ્વરેષુ પ્રથમાદિત્રિતયં રિષભનામકમ્ ॥ ૧૪ ॥

ગાન્ધારાપ્યં દ્વિતીયાદિત્રયમિત્યેવ નિર્ણયઃ ।

ચતુર્ષ્વેતેષુ જાતસ્ય રરિર્વાખ્યાનશાલિનઃ ॥ ૧૫ ॥

ગાન્ધારત્રિતયસ્યાપિ પૂર્વાડ્ગાપ્યા મયા કૃતા ।

કથં દ્વિતીયો રિષભો ગાન્ધારઃ પ્રથમો ભવેત્ ॥ ૧૬ ॥

કથં તૃતીયો રિષભો ગાન્ધારઃ સ્યાદ્ દ્વિતીયકઃ ।

વિરુદ્ધત્વાત્તુરડ્ગત્વગોત્વયોરિવ સર્વથા ॥ ૧૭ ॥

કથં સ્યાદ્રિષભત્વેન ગાન્ધારત્વસ્ય સડ્ગતિઃ ।

કિં ચ સ્વરેષુ ચતુર્ષુ રિષભૌ દ્વૌ પરાવુભૌ ॥ ૧૮ ॥

ગાન્ધારાવિતિ યુક્તં સ્થાત્ત્કથં રિષભાસ્ત્રયઃ ।

ગાન્ધારાસ્ત્રય ઇત્યુક્તમિતિ ચેદત્ર વચ્ચહમ્ ॥ ૧૯ ॥

વિરુદ્ધે નર્ષભત્વં ચ ગાન્ધારત્વમુભે ઇમે ।

કિં તુ સાપેક્ષકૌ ધર્મૌ સ્યાતામેકત્ર તેન તૌ ॥ ૨૦ ॥

यथा यत्वर ऐकस्य तनुजाः सर्वे एव लि ।  
 ज्येष्ठा अपि कनिष्ठाः स्युस्तत्र याधस्तु नानुजाः ॥ २१ ॥  
 न यतुर्थः पूर्वजः स्याद् द्विरुपावितरवुभौ ।  
 तृतीयं वा यतुर्थं वा व्यपेक्ष्य स्याद् द्वितीयकः ॥ २२ ॥  
 पुत्रे ज्येष्ठः स एव स्यात्कनिष्ठोऽपेक्ष्य यादिमम् ।  
 द्वितीयो ज्येष्ठतायुक्तश्चतुर्थापेक्षया भवेत् ॥ २३ ॥  
 स एवावरजोऽपेक्ष्य प्रथमं य द्वितीयकम् ।  
 प्रथमाधास्रयस्तस्माद्यथा ज्येष्ठा भवन्त्यमी ॥ २४ ॥  
 द्वितीयाधास्रयः पुत्राः कनीयांसो यथाऽभवन् ।  
 एवै त्रयोऽत्र रिषभा ज्येष्ठकल्पा भवन्त्यमी ॥ २५ ॥  
 कनिष्ठकल्पा गान्धारास्रयोऽप्यत्र भवन्त्यमी ।  
 यतुर्ध्वेषु स्वरेष्वेतौ द्वितीयकतृतीयकौ ॥ २६ ॥  
 रिषभावपि गान्धारौ स्यातां तस्मात्समञ्जसम् ।  
 तदूर्ध्वं पर्वणि भवन्त्ययमे शुद्धमध्यमः ॥ २७ ॥  
 मसंज्ञको मयाप्रोक्तस्तदूर्ध्वं पर्वणि स्थितः ।  
 षष्ठे वरावीरागस्य कुर्वाणः प्रतिभासनम् ॥ २८ ॥  
 द्वितीयो मध्यमः प्रोक्तो मिसंज्ञः स मया कृतः ।  
 सप्तमे पर्वणि वसन्त्ययमः स्यात्पसंज्ञकः ॥ २९ ॥  
 पञ्चमस्य पुरस्तात्स्युश्चत्वारः क्रमशः स्वराः ।  
 घैवताश्च निषादाश्च निषादस्तत्र नादिमः ॥ ३० ॥  
 न यतुर्थो घैवतः स्याद् द्विरुपावितरवुभौ ।  
 घैवतौ य निषादौ य कथ्येते शास्त्रकोविदैः ॥ ३१ ॥  
 तृतीयं वा यतुर्थं वा व्यपेक्ष्य स्याद् द्वितीयकः ।  
 घैवताभ्यः स एव स्यान्निषादोऽपेक्ष्य यादिमम् ॥ ३२ ॥  
 तृतीयो घैवताभ्यनश्चतुर्थापेक्षया भवेत् ।  
 स एवाद्यं द्वितीयं वा व्यपेक्ष्य स्यान्निषादकः ॥ ३३ ॥  
 एवं य सति निष्पन्नं द्वितीयकतृतीययोः ।  
 घैवतत्वं निषादत्वमुभयोरुभयोः पृथक् ॥ ३४ ॥

तस्मदाद्यद्वितीयौ च तृतीयश्चापि घैवताः ।  
 गौलघैवत आद्यः स्यात्परः श्रीरागघैवतः ॥ ३५ ॥  
 तृतीयस्तत्र नाटस्य घैवतो लक्ष्यविन्मते ।  
 शुद्धघैवत आद्योऽन्यः पञ्चश्रुतिकघैवतः ॥ ३६ ॥  
 तृतीयो लक्षाज्ञैः षट्श्रुतिको घैवतः स्मृतः ।  
 अस्मन्मते त्रयस्ते स्युः क्रमाद्घघिघुसंज्ञकाः ॥ ३७ ॥  
 द्वितीयश्च तृतीयश्च यतुर्थश्च स्वरास्त्रयः ।  
 सामान्यतो निषादाः स्युस्तेष्व्वाद्यो लक्ष्यवेदिनाम् ॥ ३८ ॥  
 मते मुष्मारिरागस्य निषादोऽथ द्वितीयकः ।  
 प्रोक्तो निषादो भैरव्या गौलरागनिषादकः ॥ ३९ ॥  
 तृतीयो लक्षाज्ञानां मते तेषु प्रकीर्तितः ।  
 आद्यः शुद्धनिषादोऽन्यः कैशिक्याभ्यनिषादकः ॥ ४० ॥  
 स्यात्काकलीनिषादोऽन्यस्तृतीयः परिकीर्तितः ।  
 अत्रेते त्रयो मया तूक्ताः क्रमात्त्रनिनुसंज्ञकाः ॥ ४१ ॥  
 अत्रेवं च पञ्चमाग्रेऽथ निवसस्तु यतुर्ष्वपि ।  
 स्वरेषु प्रथमाद्वित्रितयं घैवतनामकम् ॥ ४२ ॥  
 निषादाभ्यं द्वितीयाद्वित्रयमित्येव निर्णयः ।  
 यतुर्ष्वेतेषु जातस्य धधिध्वाभ्यानशाखिनः ॥ ४३ ॥  
 निषादत्रितयस्यापि ननिन्वभ्यनशाखिनः ।  
 उत्तराडाभिधा प्रोक्ता मेलप्रस्तारसिद्धये ॥ ४४ ॥  
 शङ्खा यैव समाधानमुभयं पूर्ववद्भवेत् ।  
 मेलो नाम स को वेति प्रश्नस्योत्तरमुच्यते ॥ ४५ ॥  
 नियमेनैव सङ्ग्राह्यः षड्जस्तत्पुरतः क्रमात् ।  
 विद्यमानेषु यतुर्षु स्वरेष्वन्यतरावुभौ ॥ ४६ ॥  
 तत्रर्षभः पूर्वभवो गान्धारस्त्वनुजो भवेत् ।  
 द्वयोर्मध्यमयोरेकः सङ्ग्राह्यो मध्यमो भवेत् ॥ ४७ ॥  
 नियमेन छि सङ्ग्राह्याः पञ्चमस्तत्पुरः स्थितः ।

स्वराः ङमेण यत्वारस्तेषु यान्यतरावुभौ ॥ ४८ ॥

सङ्ग्राह्यः पूर्वजातोऽत्र धैवतः परिकीर्तितः ।  
पश्चाद्भवो निषादः स्यादिति सप्त स्वराश्च ये ॥ ४९ ॥

तेषां य मेलनं मेलो गीतविद्भिः प्रकीर्तितः ।  
भेदा द्विसप्ततिस्तस्य भवन्त्यस्माभिरीरितः ॥ ५० ॥

येनोपायेन मेलान्ते द्विसप्ततिरिति स्फुटाः ।  
तन्मुपायं प्रवक्ष्यामि लक्ष्यज्ञसुखबुद्धये ॥ ५१ ॥

रगौ रगी रगू यैव रिगी रिगू रुगू तथा ।  
षड् भेदा षट्ति पूर्वाङ्गे द्रष्टव्यं गीतकोविदैः ॥ ५२ ॥

धनौ धनी धनू यैव धिनी धिनू धुनू तथा ।  
उत्तराङ्गोऽपि षड् भेदा द्रष्टव्या गीतकोविदैः ॥ ५३ ॥

पूर्वाङ्गगतषड्भेदाः षड्जाधाः स्युः पृथक्पृथक् ।  
उत्तराङ्गस्य षड्भेदाः पञ्चमाधाः पृथक्पृथक् ॥ ५४ ॥

आद्यः पूर्वाङ्गो भेद उत्तराङ्गस्थितैः ङमात् ।  
योजयते यद्वि षड्भेदैः षड्भेदाः सम्भन्त्यतः ॥ ५५ ॥

पूर्वाङ्गस्य द्वितीयोऽपि भेदस्तेनैव वर्त्मना ।  
संयोजयते यद्वि तदा षड्भेदाः सम्भन्त्यतः ॥ ५६ ॥

अयं तृतीयो भेदोऽपि षड्भेदोत्पादको भवेत् ।  
यतुर्थोऽपि तथैव स्यात्पञ्चमोऽप्येवमेव हि ॥ ५७ ॥

अयं षष्ठोऽपि विज्ञेयः षड्भेदोत्पत्तिकारणम् ।  
अतः पूर्वाङ्गभेदानां षड्भेदापि पृथक्पृथक् ॥ ५८ ॥

उत्तराङ्गस्थितैः षड्भिर्भेदैः संयोजने कृते ।  
षट्षड्भेदप्रकारेण मेलः षट्त्रिंशदागताः ॥ ५९ ॥

षट्त्रिंशन्भेदकेषु प्रतिमेलं य मध्यमः ।  
मसंज्ञो यद्वि मध्ये स्यात्पूर्वमेलान्निघास्तदा ॥ ६० ॥

अतेष्वेव तु षट्त्रिंशन्भेदेषु प्रतिमेलकम् ।  
मसंज्ञामध्यमस्थाने मिसंज्ञो यद्वि मध्यमः ॥ ६१ ॥

નિવેશ્યતે તદા તેષાં ભવેદુત્તરમેલતા ।  
 ઇત્યસ્માભિઃ સમુન્નીતા જાતા મેલા દ્વિસમતિઃ ॥ ૬૨ ॥  
 નનુ ત્યજ્વા મસંજાં તુ કેવલં મધ્યમં પુનઃ ।  
 મિસંજાકસ્ય તત્સ્થાને મધ્યમસ્ય નિવેશનાત્ ॥ ૬૩ ॥  
 ત એવ પૂર્વમેલાઃ કિં ભવન્ત્યુત્તરમેલકાઃ ।  
 ઇતિ ચોક્તે સદૃષ્ટાન્તં પરિહારં પ્રયક્ષ્માહે ॥ ૬૪ ॥  
 કટાહસમ્ભૂતં ક્ષીરં કેવલં દધિભિન્દુના ।  
 યથા સંયોગમાસાદ્ય દધિભાવં પ્રપદ્યતે ॥ ૬૫ ॥  
 તથૈવ પૂર્વમેલાસ્તે મધ્યમેન મિસંજિના ।  
 કેવલેનાપિ સંયુક્તા ભજન્ત્યુત્તરમેલતામ્ ॥ ૬૬ ॥  
 દ્વિસમતેશ્ચ મેલાનાં પ્રસ્તારં લક્ષ્યેડધુના ।  
 ષટ્ પડ્ક્તીર્વિલિખેત્પૂર્વં ષણ્મેલોત્પત્તિસિદ્ધયે ॥ ૬૭ ॥  
 એકૈકસ્યાં પડ્ક્તિકાયાં સમ સમ ગૃહાલ્ડ લિખેત્ ।  
 ચતુષ્કમેકમેવં ચ સતિ નિષ્પદ્યતે પુનઃ ॥ ૬૮ ॥  
 તથૈવૈકાદશાન્યાનિ ચતુષ્કાણિ લિખેત્કમાત્ ।  
 ચતુષ્કાણિ તદેતાનિ જાતાનિ દ્વાદશ સ્ફુટમ્ ॥ ૬૯ ॥  
 દ્વાદશસ્વપિ ચૈતેષુ ચતુષ્કેષુ સ્થિતાઃ ગ્રહાઃ ।  
 સમ સમ હિ તેષ્વાદ્યદ્વિતીયકતૃતીયકાઃ ॥ ૭૦ ॥  
 ગૃહાઃ પૂર્વાડ્ગસંયુક્તાઃ કર્તવ્યા ઇતિ નિર્ણયઃ ।  
 પચ્ચમા અથ ષષ્ઠાશ્ચ સમમાશ્ચ ગૃહાસ્તથા ॥ ૭૧ ॥  
 ઉત્તરાડ્ગોણ સંયુક્તાઃ કર્તવ્યા ઇતિ નિર્ણયઃ ।  
 ચતુર્થાઃ પૂર્વમેલેષુ મસંજોન યુતા ગૃહાઃ ॥ ૭૨ ॥  
 ત એવોત્તરમેલેષુ મિસંજોન યુતા મતાઃ ।  
 તતશ્ચ દ્વાદશસ્વેષુ ચતુષ્કેષૂક્તવર્તના ॥ ૭૩ ॥  
 જાતાઃ પ્રતિચતુષ્કં ચ ષટ્ષણ્મેલપ્રકારતઃ ।  
 મેલાઃ દ્વિસમતિઃ શ્રીમદ્વેદુટાધ્વરિકલ્પિતાઃ ॥ ૭૪ ॥  
 તદેવમનયા રીત્યા મેલાનાં ચ દ્વિસમતિઃ ।  
 સ્ફુટપ્રબુદ્ધયેડસ્માભિઃ સ્વરેષુ દ્વાદશસ્વપિ ॥ ૭૫ ॥

रगौ रिगीत्येवमाधः सङ्केतः परिकल्पितः ।  
 तत्सङ्केतप्रकारेण स्वरेषु द्वादशस्वपि ॥ ७६ ॥  
 सप्त सप्त समादाय प्रतिमेलमपि स्वरान् ।  
 विधाद् द्विसप्ततिं मेलानुक्तप्रस्तारवर्त्मना ॥ ७७ ॥  
 अथ विज्ञाय तत्त्वेन मेलानेद्व्यधिकसप्ततिम् ।  
 तेषां प्रयोगसमये रगौ रिगीति मत्कृतः ॥ ७८ ॥  
 सङ्केतो नैव सङ्ग्राह्यः किं तु पूर्वप्रसिद्धये ।  
 व्यवहारः सरिगमपधनीत्येव संज्ञया ॥ ७९ ॥  
 द्विसप्ततेश्च मेलानां कर्तव्यं षति निर्णयः ।  
 ननु द्विसप्ततिर्मेला भवता परिकल्पिताः ॥ ८० ॥  
 प्रसिद्धाः पुनरेतेषु मेलाः कतिचिदेव हि ।  
 दृश्यन्ते ननु सर्वेऽपि तेन तत्कल्पनं वृथा ॥ ८१ ॥  
 कल्पनागौरवन्त्यायादिति चेद्विदमुच्यते ।  
 अनन्ताः षलु देशास्तद्देशस्था अपि मानवाः ॥ ८२ ॥  
 तेषु साङ्गीतकैरुच्यवयवसङ्गीतकोविदैः ।  
 ये कल्पयिष्यमाणाश्च कल्पमानाश्च कल्पिताः ॥ ८३ ॥  
 अस्मदादिभिरज्ञाता ये य शास्त्रैकगोचराः ।  
 ये य देशीयरागास्तद्रागसामान्यमेलकाः ॥ ८४ ॥  
 येन पन्तुवराल्याप्यकल्याणिप्रमुखा अपि ।  
 नानादेशीयरागास्तद्रागसामान्यमेलकान् ॥ ८५ ॥  
 सङ्ग्रीतुं समुन्नीता येते मेला द्विसप्ततिः ।  
 ततश्चैतेषु वैयर्थ्यशङ्का डिङ्काराणां भवेत् ॥ ८६ ॥  
 न हि सङ्घटते वृत्तरत्नाकरनिर्गपिते ।  
 तत्र प्रस्तारलब्धानां वृत्तानां निकुरुम्भके ॥ ८७ ॥  
 अस्मदादिप्रसिद्धान्यवृत्तवैयर्थ्यशंसनम् ।  
 न हि सङ्घटते तालप्रस्तारजनिते पुनः ॥ ८८ ॥  
 तालजाले प्रसिद्धान्यतालवैयर्थ्यशंसनम् ।

યદિ કશ્ચિન્મદુન્નીતમેલેભ્યસ્તદ્ધૃવિસમતેઃ ॥ ૮૯ ॥  
 ન્યૂનં વાડપ્યધિકં વાડપિ પ્રસિદ્ધૈર્દ્વાદશસ્વરૈઃ ।  
 કલ્પયેન્મેલનં તર્હિ મમાયાસો વૃથા ભવેત્ ॥ ૯૦ ॥  
 ન હિ તલ્લભ્યને ક્ષાલલોચનોડપિ પ્રગલ્ભતે ।  
 તસ્માદ્યથૈકપગ્ચાશદ્વાર્ણાઃ સ્યુર્માતૃકાભિધાઃ ॥ ૯૧ ॥  
 ન હીયન્તે ન વર્ધન્તે તથા મેલા દ્વિસમતિઃ ।  
 એવં સામાન્યતો મેલાઃ પ્રોક્તા હ્યધિકસમતિઃ ॥ ૯૨ ॥  
 અથૈતેષ્વેવ યે મેલા લક્ષ્યવર્ત્મનિ વિશ્રુતાઃ ।  
 તેષ્વહં કતિચિન્મેલાલ્ડ લક્ષ્યલક્ષણસડ્ગતાન્ ॥ ૯૩ ॥  
 પ્રતિમેલમપિ સ્પષ્ટં શ્રુતીદ્વાવિંશતિં તથા ।  
 લક્ષણં વચ્યતે પશ્ચાદ્દુદ્દેશસ્તાવદાદિતઃ ॥ ૯૪ ॥  
 પૂર્વોક્તમેલપ્રસ્તારઃ કમેણ ક્રિયતેડધુના ।  
 આદિમઃ સર્વમેલાનાં મુખારીમેલ ઉચ્યતે ॥ ૯૫ ॥  
 મેલઃ સામવરાલ્યાખ્યરાગસ્થાતઃ પરં મતઃ ।  
 તતો ભૂપાલમેલોડય હેજ્જુજ્જુમેલ ઈરિતઃ ॥ ૯૬ ॥  
 વસન્તભૈરવીમેલો ગૌલમેલસ્તતઃ પરમ્ ।  
 ભૈરવીમેલ આહર્યા મેલઃ શ્રીરાગમેલકઃ ॥ ૯૭ ॥  
 કામ્ભોજિમેલો મેલોડય શકુરભરાણસ્ય ચ ।  
 સામન્તમેલો દેશાક્ષીમેલો નાટસ્ય મેલકઃ ॥ ૯૮ ॥  
 મેલઃ શુદ્ધવરાલ્યાખ્યરાગસ્થાતઃ પરં મતઃ ।  
 મેલઃ પન્તુવરાલ્યાશ્ચ શુદ્ધરામક્રિયાયુતઃ ॥ ૯૯ ॥  
 મેલઃ સિંહરવાખ્યોડસ્મત્સૃષ્ટરાગસ્ય મેલકઃ ॥  
 કલ્યાણીરાગમેલશ્ચેત્યાહત્યૈકોનવિંશતિઃ ॥ ૧૦૦ ॥  
 અસ્માદતિપ્રસિદ્ધનાં દેશભેદપ્રચારિણામ્ ।  
 ઉચ્યાવચાનાં રાગાણાં મેલસ્તાવદ્ દ્વિસમતૌ ॥ ૧૦૧ ॥  
 મેલેષુ પૂર્વમેલેષુ શારીરાનુગુણત્વતઃ ।  
 બુદ્ધિમદ્ભિઃ સમુન્નેયા ઇતિ સર્વં સમગ્જસમ્ ॥ ૧૦૨ ॥



यद्वा सामन्तरागोऽयं श्रीरागे मेलके गतः ।  
 रागाप्रकरणे भ्रूमो रागान्मेलविशेषज्ञान् ॥ १०३ ॥  
 उद्दिष्टानां तु मेलानामधुना लक्ष्म यक्ष्मले ।  
 प्रतिमेलमतिस्पष्टं श्रुतीर्द्वाविंशतिं तथा ॥ १०४ ॥  
 शुद्धैः समस्वरैर्युक्तो मुष्पारीमेल उच्यते ।  
 यतुश्चतुश्चतुश्चैव षड्जमध्यमपञ्चमाः ॥ १०५ ॥  
 द्वे द्वे निषादगान्धारौ त्रिस्री रिषभधैवतौ ।  
 एत्यस्य श्रुतयः पूर्वैर्द्वाविंशतिरुदाहृताः ॥ १०६ ॥  
 पूर्वोक्तमेलप्रस्तारे भेदोऽयं प्रथमो मतः ।  
 एति मुष्पारीमेलः ॥ १ ॥  
 षड्जः शुद्धाश्च रिगमाः शुद्धौ पञ्चमधैवतौ ॥ १०७ ॥  
 निषादः काकलीनामेत्येतैर्युक्तः स्वरैस्तु यः ।  
 मेलः सामवरात्याप्यरागस्यायमुदाहृतः ॥ १०८ ॥  
 षड्ज ऐकर्षणे तिस्रो द्वे गे य मपयोः पृथक् ।  
 यतस्रश्च यतस्रश्च धे तिस्रः पञ्च नौ स्मृताः ॥ १०९ ॥  
 एत्यस्य श्रुतयो ज्ञेया द्वाविंशतिरिति स्फुटम् ।  
 पूर्वोक्तमेलप्रस्तारे भेदोऽयं स्यात्तृतीयकः ॥ ११० ॥  
 एति सामवरालीमेलः ॥ २ ॥  
 षड्जः शुद्धर्षभः साधारणगान्धार ऐव य ।  
 शुद्धाश्च मपधा ज्ञेयाः डैशिक्याप्यो निषादकः ॥ १११ ॥  
 ओभिः समस्वरैर्युक्तः प्रोक्तो भूपालमेलकः ।  
 तिस्रस्तिस्त्रश्च तिस्रश्च तिस्रः सरिगमाश्रयाः ॥ ११२ ॥  
 यतस्रः पञ्चमे तिस्रो धैवते तिस्र ऐव नौ ।  
 एत्यस्य श्रुतयो ज्ञेया द्वाविंशतिरिति स्फुटम् ॥ ११३ ॥  
 पूर्वोक्तमेलप्रस्तारे जातो भेदोऽयमष्टमः ।  
 एति भूपालमेलः ॥ ३ ॥  
 गान्धरोऽन्तरनामाऽन्ये स्वराः शुद्धाः प्रकीर्तिताः ॥ ११४ ॥

એતાવન્સ્વરસમ્ભૂતો હેજ્જુજ્જુમેલ ઇરિતઃ ।  
ષડ્જે ચ તિસ્ર ઋષભે તિસ્રો ગે પઞ્ચ મધ્યમે ॥ ૧૧૫ ॥

એકા સ્યાત્પે ચતસ્રઃ સ્યુર્ધ તિસ્રો દ્વે નિષાદકે ।  
ઇત્યસ્ય શ્રુતયો જ્ઞેયા દ્વાવિંશતિરિતિ સ્ફુટમ્ ॥ ૧૧૬ ॥

અયં ત્રયોદશો ભેદો મેલપ્રસ્તારકે ભવેત્ ।  
ઇતિ હેજ્જુજ્જિમેલઃ ॥ ૪ ॥

ષડ્જઃ શુદ્ધર્ષભશ્ચૈવ ગાન્દારોઽન્તરસંજ્ઞકઃ ॥ ૧૧૭ ॥

શુદ્ધાશ્ચ મપધાઃ કૈશિક્યાભિધાનો નિષાદકઃ ।  
વસન્તભૈરવીમેલઃ સ્વરૈરેતૈઃ સમુત્થિતઃ ॥ ૧૧૮ ॥

ષડ્જે તિસ્રસ્તુ રિષભે તિસ્રો ગે પઞ્ચ મધ્યમે ।  
એકૈવ પે ચતસ્રઃ સ્યુસ્તિસ્રસ્તિસ્રો ધનિશ્રિતાઃ ॥ ૧૧૯ ॥

ઇત્યસ્ય શ્રુતયો જ્ઞેયા દ્વાવિંશતિરિતિ સ્ફુટમ્ ।  
અયં ચ મેલપ્રસ્તારે જ્ઞેયો ભેદશ્ચતુર્દશ ॥ ૧૨૦ ॥

ઇતિ વસન્તભૈરવીમેલઃ ॥ ૫ ॥

ષડ્જઃ શુદ્ધર્ષભશ્ચૈવ ગાન્દારોઽન્તરસંજ્ઞકઃ ।  
મપધાખ્યાઃ સ્વરાઃ શુદ્ધાઃ કાકલ્યાખ્યનિષાદકઃ ॥ ૧૨૧ ॥

એતાવન્સ્વરસમ્ભૂતો ગૌલમેલઃ પ્રકીર્તિતઃ ॥

એકા ષડ્જે તિ રિષભે તિસ્રો ગે પઞ્ચ મધ્યમે ॥ ૧૨૨ ॥

એકૈવ પે ચતસ્રઃ સ્યુસ્તિસ્રો ધે પઞ્ચ નૌ મતાઃ ।  
ઇતસ્ય શ્રુતયો જ્ઞેયા દ્વાવિંશતિરિતિ સ્ફુટમ્ ॥ ૧૨૩ ॥

અયં પઞ્ચદશો ભેદો મેલપ્રસ્તારકે સ્મૃતઃ ।  
ઇતિ ગૌલમેલઃ ॥ ૬ ॥

ષડ્જશ્ચ પઞ્ચશ્રુતિકર્ષભઃ સાધારણાહ્યઃ ॥ ૧૨૪ ॥

ગાન્દારો મધ્યમઃ શુદ્ધઃ પઞ્ચમઃ શુદ્ધૈવતઃ ।  
કૈશિક્યાખ્યનિષાદશ્ચેત્યેતાવન્સ્વરસમ્ભવઃ ॥ ૧૨૫ ॥

ભૈરવી નામ રાગઃ સ્યાદિતિ મેલસમાહ્યઃ ।  
ષડ્જે તિસ્ર ઋષભે પઞ્ચૈકા ગે તિસ્રો મધ્યમે ॥ ૧૨૬ ॥

यतस्रः पे धे य तिस्रो निषादे तिस्र अवे य ।

इत्यस्य श्रुतयोऽस्माभिर्द्वाविंशतिरुदीरिताः ॥ १२७ ॥

विंशत्त्रयसम्भूतो मेलप्रस्तारके स्मृतः ।

इति भैरवीमेलः ॥ ७ ॥

षड्जश्च पञ्चश्रुतिको रिषभश्च तथा परः ॥ १२८ ॥

साधारणाप्यगान्धारः शुद्धाश्च मपथास्तथा ।

काकल्याप्यनिषादश्चेत्याहरीमेलके स्वरः ॥ १२९ ॥

अेका षड्जेऽथ रिषभे पञ्च गे त्वेकिंका मता ।

तिस्रश्चतस्रो मपयोर्धे तिस्रः पञ्च नौ स्मृताः ॥ १३० ॥

इत्यस्य श्रुतयोऽस्माभिर्द्वाविंशतिरुदाहृताः ।

भेदोऽयमेकविंशोऽस्मन्मेलप्रस्तारके स्मृतः ॥ १३१ ॥

इत्याहरीमेलः ॥ ८ ॥

षड्जश्च पञ्चश्रुतिरिषभाप्यः स्वरः परः ।

साधारणाप्यगान्धारः शुद्धौ मध्यमपञ्चमौ ॥ १३२ ॥

यतुःश्रुतिर्घैवतश्च त्रैशिक्याप्यनिषादकः ।

अेतैः सप्तस्वरैर्जातः श्रीरागस्य तु मेलकः ॥ १३३ ॥

तिस्रः षड्जेऽथ रिषभे पञ्च गे त्वेकिंकेव मे ।

तिस्रः पे तु यतस्रः स्युर्धे पञ्चैकेव नौ स्मृताः ॥ १३४ ॥

इत्यस्य श्रुतयोऽस्माभिर्द्वाविंशतिरुदाहृताः ।

अयं द्वाविंशको भेदो मेलप्रस्तारके भवेत् ॥ १३५ ॥

इति श्रीरागमेलः ॥ ९ ॥

षड्जोऽथ पञ्चश्रुतिको रिषभोऽन्तरसंज्ञकः ।

गान्धारश्च मपौ शुद्धौ पञ्चश्रुतिकर्धैवतः ॥ १३६ ॥

त्रैशिक्याप्यनिषादश्च काम्भोजमेलके स्वरः ।

षड्जे तिस्रस्तु रिषभे पञ्च तिस्रस्तु गे स्मृताः ॥ १३७ ॥

अेकेव मे यतस्रः पे धे पञ्चैका निषादके ।

इत्यस्य श्रुतयोऽस्माभिर्द्वाविंशतिरुदीरिताः ॥ १३८ ॥

અષ્ટવિંશત્યયં ભેદો મેલપ્રસ્તારકે સ્મૃતઃ ।  
 ઇતિ કામ્ભોજીમેલઃ ॥ ૧૦ ॥  
 ષડ્જશ્ચ પચ્યશ્રુતિકો શિષભશ્ચાન્તરાભિઃ ॥ ૧૩૯ ॥  
 ગાન્ધારસ્તુ મપૌ શુદ્ધૌ પચ્યશ્રુતિકધૈવતઃ ।  
 કાકલ્યાપ્યનિષાદશ્ચેત્યેતાવત્સ્વરસમ્ભવઃ ॥ ૧૪૦ ॥  
 શઙ્કરાભરણાખ્યાનરાગરાજસ્ય મેલકઃ ।  
 ષડ્જ એકર્ષભે પચ્ય તિસ્રો ગે ત્વેડિકૈવ મે ॥ ૧૪૧ ॥  
 ચતસ્રઃ પે પચ્ય ધે ચ નિષાદૈ તિસ્ર એવ ચ ।  
 ઇત્યસ્ય શ્રુતયોડસ્માભિદ્ભ્રાવિંશતિરુદાહૃતાઃ ॥ ૧૪૨ ॥  
 એકોનત્રિંશભેદોડયં મેલપ્રસ્તારકે સ્મૃતઃ ।  
 ઇતિ શઙ્કરાભરણમેલઃ ॥ ૧૧ ॥  
 ષડ્જઃ પચ્યશ્રુતિશ્ચાથ શિષભોડન્તરનામકઃ ॥ ૧૪૩ ॥  
 ગાન્ધારશ્ચ મપૌ શુદ્ધૌ ષટ્શ્રુતિર્ધૈવતસ્તથા ।  
 કાકલ્યાપ્યનિષાદશ્ચ સ્વરાઃ સામન્તમેલકે ॥ ૧૪૪ ॥  
 ષડ્જ એકર્ષભે પચ્ય તિસ્રો ગે ચૈકિકા ચ મે ।  
 ચતસ્રઃ પચ્યમે ધે તુ ષટ્ તથા દ્વૌ નિષાદકે ॥ ૧૪૫ ॥  
 ઇત્યસ્ય શ્રુતયોડસ્માભિદ્ભ્રાવિંશતિરુદીરિતાઃ ।  
 પૂર્વાક્તમેલપ્રસ્તારે ત્રિંશભેદોડયમુચ્યતે ॥ ૧૪૬ ॥  
 ઇતિ સામન્તમેલઃ ॥ ૧૨ ॥  
 ષડ્જઃ ષટ્શ્રુતિકો નામ શિષભોડન્તરસંજ્ઞકઃ ।  
 ગાન્ધારસ્તુ મપૌ શુદ્ધૌ પચ્યશ્રુતિકધૈવતઃ ॥ ૧૪૭ ॥  
 કાકલ્યાપ્યનિષાદશ્ચેત્યેતાવત્સ્વરસમ્ભવઃ ।  
 દેશાક્ષી નામ રાગઃ સ્યાદિતિ મેલસમાહ્વયઃ ॥ ૧૪૮ ॥  
 એકા ષડ્જે ચ શિષભે ષડ્ ગે દ્વે ચૈકિકા ચ મે ।  
 ચતસ્રઃ પે પચ્ય ધે ચ નિષાદૈ તિસ્ર એવ ચ ॥ ૧૪૯ ॥  
 ઇત્યસ્ય શ્રુતયોડસ્માભિદ્ભ્રાવિંશતિરુદીરિતાઃ ।  
 પચ્યત્રિંશકભેદોડયં મેલપ્રસ્તારકે સ્મૃતઃ ॥ ૧૫૦ ॥

एति देशाक्षीमेलः ॥ १३ ॥

षड्जः षट्श्रुतिको नाम रिषभोऽन्तरसंज्ञकः ।

गान्धारस्तु मपौ शुद्धौ षट्श्रुतिधैवतः स्वरः ॥ १५१ ॥

काकल्याण्यनिषादश्चेत्येतावत्स्वरसम्भवः ।

नाटाभिधानरागः स्यादिति मेलसमाह्वयः ॥ १५२ ॥

अेका षड्जे य रिषभे षड् गे द्वे यैकित्वा य मे ।

यतस्रः पञ्चमे धे य षट् तथा द्वे निषादके ॥ १५३ ॥

एत्यस्य श्रुतयोऽस्माभिर्द्वाविंशतिरुदीरिताः ।

षट्त्रिंशत्मेदसम्भूतो मेलप्रस्तरके स्मृतः ॥ १५४ ॥

एति नाटमेलः ॥ १४ ॥

वरालीमध्यमश्चाथ काकल्याण्यनिषादकः ।

शेषाः शुद्धस्वराः शुद्धवरालीमेलसंज्ञकः ॥ १५५ ॥

षड्ज अेकर्षभे तिस्रो गान्धारे द्वे य सप्त मे ।

अेकैव पञ्चमे तिस्रो धैवते पञ्च नौ स्मृताः ॥ १५६ ॥

एत्यस्य श्रुतयोऽस्माभिर्द्वाविंशतिरुदीरिताः ।

अेकोनयत्वारिंशोऽयं मेलप्रस्तरके स्मृतः ॥ १५७ ॥

एति शुद्धवरालीमेलः ॥ १५ ॥

षड्जः शुद्धर्षभः साधारणगान्धारसंज्ञकः ।

वरालीमध्यमश्चैव शुद्धौ पञ्चमधैवतौ ॥ १५८ ॥

काकल्याण्यनिषादश्चेत्येतावत्स्वरसम्भवः ।

मेलः पन्तुवरात्याण्यो रागश्च परिकीर्तितः ॥ १५९ ॥

षड्ज अेकर्षभे तिस्र स्तिस्रो गे मध्यमे तु षट् ।

पञ्चमे त्वेकिका तिस्रो धैवते पञ्च नौ स्मृताः ॥ १६० ॥

एत्यस्य श्रुतयोऽस्माभिर्द्वाविंशतिरुदाहृताः ।

मेलप्रस्तरके पञ्चयत्वारिंशोऽयमुच्यते ॥ १६१ ॥

एति पन्तुवरालीमेलः ॥ १६ ॥

षड्जः शुद्धर्षभश्चैव गान्धरोऽन्तरनामकः ।

વરાલીમધ્યમશ્ચાથ શુદ્ધૌ પગ્ચમઘૈવતૌ ॥ ૧૬૨ ॥  
 કાકલ્યાપ્યનિષાદશ્ચેત્યેતત્સમસ્વરોદિતઃ ।  
 શુદ્ધરામક્રિયાપ્યાનરાગમેલોડયમુચ્યતે ॥ ૧૬૩ ॥  
 ષડ્જ એકર્ષભે તિસ્રો ગાન્ધારે પગ્ચ મધ્યમે ।  
 ચતસ્રઃ પગ્ચમે ત્વેકા ઘે તિસ્રઃ પગ્ચ નૌ સ્મૃતાઃ ॥ ૧૬૪ ॥  
 ઇત્યસ્ય શ્રુતયોડસ્માભિદ્વાવિંશતિરુદાહૃતાઃ ।  
 ભેદોડયમેકપગ્ચાશો મેલપ્રસ્તારકે સ્મૃતઃ ॥ ૧૬૫ ॥  
 ઇતિ શુદ્ધરામક્રિયામેલઃ ॥ ૧૭ ॥  
 ષડ્જસ્વરશ્ચ રિષભઃ પગ્ચશ્રુતિસમન્વિતઃ ।  
 સાધારણાપ્યગાન્ધારો વરાલીમધ્યમસ્તથા ॥ ૧૬૬ ॥  
 શુદ્ધશ્ચ પગ્ચમશ્ચૈવ પગ્ચશ્રુતિકઘૈવતઃ ।  
 કૈશિક્યાપ્યનિષાદશ્ચેત્યેતત્સમસ્વરોદિતઃ ॥ ૧૬૭ ॥  
 મેલઃ સિંહરવે રાગે વેદુટાધ્વરિકલ્પિતે ।  
 ષડ્જે તિસ્રોડય રિષભે પગ્ચ ગે ત્વેકિકૈવ મ્.... ॥ ૧૬૮ ॥  
 ષડેવ પગ્ચમે ત્વેકા ઘે પગ્ચૈકૈવ નૌ સ્મૃતાઃ ।  
 ઇત્યસ્ય શ્રુતયઃ પ્રોક્તા મયા દ્વાવિંશતિઃ સ્ફુટ.... ॥ ૧૬૯ ॥  
 ભેદોડયમષ્ટપગ્ચાશો મેલપ્રસ્તાર ઇષ્યતે ।  
 ઇતિ સિંહરવમેલઃ ॥ ૧૮ ॥  
 ષડ્જસ્વરશ્ચ રિષભઃ પગ્ચશ્રુતિસમન્વિતઃ ॥ ૧૭૦ ॥  
 ગાન્ધારોડન્તરસંજ્ઞાશ્ચ વરાલીમધ્યમસ્તથા ।  
 શુદ્ધશ્ચ પગ્ચમઃ પગ્ચશ્રુતિકો ઘૈવતસ્તથા ॥ ૧૭૧ ॥  
 કાકલ્યાપ્યનિષાદશ્ચ કલ્યાણીમેલકે સ્વરાઃ ।  
 ષડ્જ એકર્ષભે પગ્ચ ગાન્ધારે તિસ્ર એવ મે ॥ ૧૭૨ ॥  
 ચતસ્રઃ પગ્ચમે ત્વેકા પગ્ચ ઘે તિસ્ર એવ નૌ ।  
 ઇત્યસ્ય શ્રુતયોડસ્માભિદ્વાવિંશતિરુદીરિતાઃ ॥ ૧૭૩ ॥  
 પગ્ચષષ્ટિતમો ભેદો મેલપ્રસ્તારકે સ્મૃતઃ ।  
 ઇતિ કલ્યાણીમેલઃ ॥ ૧૯ ॥

अस्माभिर्दृशिता एतत्थं लक्ष्यलक्षणासङ्गताः ॥ १७४ ॥

ओकोनविंशतिर्मेलाः सम्प्रति प्रचरन्ति ये ।

अतेदानीं विचार्यन्ते रामामात्येन लक्षिताः ॥ १७५ ॥

मेलप्रकरणे मेलाः स्वरमेलकलानिधौ ।

तथा छि विंशतिं मेलानाह रामो विभूढधीः ॥ १७६ ॥

युज्यते तत्तथं वेति तत्पृच्छामो वयं पुनः ।

तदुक्तरीत्या सारङ्गनाटकेदारगौलयोः ॥ १७७ ॥

सम्प्राप्तमेकमेलत्वं मेला स्युर्विंशतिः कथम् ।

ननु विंशतिमेलानां मध्ये पञ्चदशस्वपि ॥ १७८ ॥

मेलेषु पञ्चमेलानामन्तर्भावस्त्वयेरितः ।

अन्यस्य पुनरन्यस्मिन्नन्तर्भावो भविष्यति ॥ १७९ ॥

अन्तराभ्यानगान्धारकाकल्याण्यनिषादयोः ।

स्थाने प्रतिनिधित्वेन सङ्गृह्येते यदा स्वरौ ॥ १८० ॥

य्युतमध्यमगान्धारय्युतषड्जनिषादकौ ।

तथा विंशतिमेलानं मध्ये पञ्चदशस्वपि ॥ १८१ ॥

मेलेषु पञ्चमेलानामन्तर्भावस्त्वयेरितः ।

सारङ्गनाटकेदारगौलमेलद्वयेऽपि य ॥ १८२ ॥

अविशेषेण भवता सङ्ग्राह्यत्वे सधर्मकौ ।

य्युतमध्यमगान्धारय्युतषड्जनिषादकौ ॥ १८३ ॥

अन्तस्य पुनरन्यस्मिन्नन्तर्भावो भवेत्तदा ।

ततो विंशतिमेलोक्तिव्याघातोऽयं दुरुत्तरः ॥ १८४ ॥

मेलानां विंशतेर्यानि लक्ष्माण्युक्तानि छि त्वया ।

तानि सर्वाणि दृश्यन्ते विरुद्धान्येव डेवलम् ॥ १८५ ॥

तत्र स्थावीपुलाकाभ्यन्यायेन कतिचित्पुनः ।

लक्ष्णानि प्रदर्श्यन्ते राम येष्वेव मोहितः ॥ १८६ ॥

न छि तान्यत्र शक्यन्ते दूषणानि त्वयेरिते ।

ग्रन्थे गाणयितुं दोषसहस्रग्रथने मया ॥ १८७ ॥

તથા હિ ભૈરવીરાગઃ શકુરાભરણસ્તથા ।  
 ગૌડિરાગશ્ચ કથિતસ્ત્વયા શ્રીરાગમેલજાઃ ॥ ૧૮૮ ॥  
 તત્કથં ભૈરવીશુદ્ધધૈવતેનાન્વિતા ખલુ ।  
 શકુરાભરણો રાગોડન્તરગાન્ધારવાંસ્તથા ॥ ૧૮૯ ॥  
 સકાકલીનિષાદશ્ચ ગૌડીરાગસ્ત્વયં પુનઃ ।  
 જાતો માલવગૌલાખ્યરાગમેલાદિસંસ્થિતઃ ॥ ૧૯૦ ॥  
 રાગાણાં પુનરેતેષાં જન્મ શ્રીરાગમેલતઃ ।  
 કથં વિકત્યસે રામ રામ રામ તવ ભ્રમઃ ॥ ૧૯૧ ॥  
 યચ્ચોક્તં ભવતા શુદ્ધરામકીરાગમેલતઃ ।  
 પાડીરાગદ્રદેશ્યાખ્યરાગજન્મ ભવેદિતિ ॥ ૧૯૨ ॥  
 તદ્દોષઘાતયે રામ રામસ્મરણમાતનુ ।  
 પાડ્યાદ્રદેશિરાગૌ ચ પ્રસિદ્ધૌ ગૌલમેલજૌ ॥ ૧૯૩ ॥  
 યદધ્યાવેદિતા રામ રામ બુદ્ધિવિરામતા ।  
 દેશાક્ષીમેલ એવૈષ કૈશિક્યાખ્યનિષાદકમ્ ॥ ૧૯૪ ॥  
 પ્રાપ્ય કન્નડગૌલઃ સ્યાદ્ગૌલસ્યાતિમૃષાવહા ।  
 કર્ણાટગૌલઃ શ્રીરાગમેલોદ્ભવનતો ન કિમ્ ॥ ૧૯૫ ॥  
 યચ્ચ કન્નડગૌલસ્ય મેલે સમુપજાયતે ।  
 ઘણ્ટારવ ઇતિ પ્રોક્તં પાતકેનામુના પુનઃ ॥ ૧૯૬ ॥  
 સત્યં ન મોક્ષસે રામ રામસેતું ગતોડપિ વા ।  
 ભૈરવીમેલસમ્ભૂતો રાગો ઘણ્ટારવઃ ખલુ ॥ ૧૯૭ ॥  
 યદધ્યુક્તં ત્વયા નાદરામકીરાગમેલકે ।  
 સાધારણાખ્યગાન્ધારઃ સડ્ગ્રાહ્ય ઇતિ તત્વતઃ ॥ ૧૯૮ ॥  
 અપૂર્વવચકારત્વમાવેદ્યતિ રામ તે ।  
 નાદરામકિયામેલગાન્ધારોડપ્યન્તરાભિધઃ ॥ ૧૯૯ ॥  
 યચ્ચોક્તં રીતિગૌલાખ્યરાગમેલસ્ય લક્ષણમ્ ।  
 શુધાઃ સરિગમાઃ પચ્ચ પચ્ચશ્રુતિકધૈવતઃ ॥ ૨૦૦ ॥  
 કૈશિક્યાખ્યનિષાદશ્ચેત્યત્ર રામકિયસ્તથા ।  
 ભૈરવીરાગમેલોત્થો રીતિગૌલઃ પ્રકીર્ત્યતે ॥ ૨૦૧ ॥



शुद्धर्षभश्च गान्धारः पञ्चश्रुतिकर्षवतः ।  
 यश्च डेदारगौलाप्यरागमेलस्य लक्षणो ॥ २०२ ॥  
 सङ्ग्राह्यश्च्युतषड्जाप्यनिषाद एति कल्पितम् ।  
 तत्र स्थानेऽनु शोचमि तव रामाभिधां पुनः ॥ २०३ ॥  
 कैशिक्याप्यनिषादो छि मेले डेदारगौलके ।  
 यद्युक्तं त्वया राम छेज्जुज्जुरागमेलके ॥ २०४ ॥  
 काकल्याप्यनिषादस्तु सङ्ग्राह्य एति तत्पुनः ।  
 अतितुच्छं यतस्तस्मिन्मेले शुद्धनिषादकः ॥ २०५ ॥  
 गृह्यते निम्निलौकिकैर्वाटैर्गायकैरपि ।  
 यथोक्तं भवता राम काम्भोजमेललक्षणम् ॥ २०६ ॥  
 गनी अन्तरकाकल्यौ रिधौ पञ्चश्रुती तथा ।  
 शेषाः शुद्धाश्च समपाः काम्भोजमेलके त्विति ॥ २०७ ॥  
 तत्तावत्तव गीतज्ञाबलिष्कार्यत्वसाधनम् ।  
 काम्भोजरागमेलस्य कैशिक्याप्यनिषादकः ॥ २०८ ॥  
 एति नो वेत्ति किं वीणावादिनां गृहदास्यपि ।  
 तस्माद्देकाररामोक्तान्मेलान्विश्रस्य वैशिष्टैः ।  
 कान्तारकूपे वेष्टव्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते ॥ २०९ ॥  
 एति श्रीमदद्वैतविधायार्थसाग्निचित्यसर्वतोमुष्पातिरात्र-  
 साग्निचित्याप्तवाजपेययाजिगोविन्ददीक्षित-  
 नागमाम्बिकावरद्वितीयनन्दनस्य साग्निचित्यसर्वकृतुयाजि-  
 यज्ञनारायणदीक्षिताव्यवहितानुजस्याय्युत-  
 विजयराघवभूपालप्रेरितस्य वेङ्कटेश्वरदीक्षितस्य  
 कृतौ यतुर्दण्डीप्रकाशिकायां  
 यतुर्थं मेलप्रकरणं सम्पूर्णात् ।

#### प. पञ्चमं रागप्रकरणम् ।

तुर्यप्रकरणे मेलाः सप्रपञ्चमुद्दिशिताः ।  
 अथ मेलोद्भवान् रागा लक्ष्यन्ते नातिविस्तरम् ॥ १ ॥

રગ્જયન્તિ મનાંસીતિ રાગાસ્તે દશ લક્ષણાઃ ।  
 ભવન્તિ તે મતઙ્ગાદૈઃ પ્રાપિતાસ્તાનિ ચ ક્રમાત્ ॥ ૨ ॥  
 લક્ષણાનિ દશોક્તાનિ લક્ષ્યન્તે તાવદાદિતઃ ।  
 ગ્રહાંશૌ મન્દ્રતારૌ ચ ન્યાસાપન્યાસકૌ તથા ॥ ૩ ॥  
 અથ સંન્યાસવિન્યાસૌ બહુત્વં ચાલ્પતા તથા ।  
 લક્ષણાનિ દશૈતાનિ રાગાણાં મુનયોઽબ્રુવન્ ॥ ૪ ॥  
 દશાનામપિ ચૈતેષાં ક્રમાલ્લક્ષણમુચ્યતે ।  
 યેનાદૌ ગીયતે ગીતં સ્વરેણ સ ભવેદ્ ગ્રહઃ ॥ ૫ ॥  
 બહુશો ગીયતે યેન સ્વરેણાંશઃ સ કથ્યતે ।  
 અંશસ્વરસ્ત્વસાવેવ જીવસ્વર ઇતિ સ્મૃતઃ ॥ ૬ ॥  
 નીચૈઃ સ્વરેણ ચદ્રાનં સ મન્દ્રસ્વર ઉચ્યતે ।  
 ઉચ્ચૈઃ સ્વરેણ ચદ્રાનં સ તારસ્વર ઉચ્યતે ॥ ૭ ॥  
 ન્યાસસ્વરઃ સ કથિતો યેન ગીતં સમાપ્યતે ।  
 અવાન્તરસમપ્તિં ચો રાગસ્થાપિ તનોતિ સઃ ॥ ૮ ॥  
 અપન્યાસઃ સ્મૃતો ન્યાસસ્ત્વાત્યન્તિકસમામિકૃત્ ।  
 ઇતિ ભેદો ભવેન્ન્યાસાપન્યસસ્વરયોર્દ્વયો.... ॥ ૯ ॥  
 સંન્યાસો નામ ગીતાદ્યખણ્ડભાગસમામિકૃત્ ।  
 ગીતખણ્ડાદ્યાવચવસ્થાન્તે તિષ્ઠતિ સ સ્વરઃ ॥ ૧૦ ॥  
 વિન્યાસ એતૌ સંન્યાસવિન્યાસૌ ભરતાદિભિઃ ।  
 અન્તર્ભૂતાવપન્યાસસ્વર એવેતિ કીર્તિતૌ ॥ ૧૧ ॥  
 અલઙ્ઘનં તથાઽભ્યાસો બહુત્વં દ્વિવિધં મતમ્ ।  
 સ્વરસ્થાસ્પર્શનં યત્ર લઙ્ઘનં તત્ર કીર્તિતમ્ ॥ ૧૨ ॥  
 સાકલ્યેન સ્વરસ્પર્શસ્ત્વલઙ્ઘનમિતિ સ્મૃતમ્ ।  
 યદેકસ્ય સ્વરસ્થૈવ નૈરન્તર્યેણ વાઙથ વા ॥ ૧૩ ॥  
 વ્યવધાનેન વા ભૂયો ભૂયોઽપ્યુચ્યારણં હિ તત્ ।  
 અભ્યાસ ઇતિ શંસન્તિ બહુત્વં દ્વિવિધં તતઃ ॥ ૧૪ ॥  
 અલ્પત્વં ચ દ્વિધા પ્રોક્તમનભ્યાસાચ્ચ લઙ્ઘનાત્ ।

पूर्वोक्ताभ्यासराहित्यमनभ्यासः प्रकीर्तितः ॥ १५ ॥

पूर्वोक्तालङ्घनाभावो लङ्घनं परिकीर्तितम् ।

लक्षणानि दशाभ्येवं लक्षितानि मया स्फुटम् ॥ १६ ॥

अथैतल्लक्षणान्नागानुद्दिशामि क्मादलम् ।

रागास्तावद्दशविधा भरताद्यैरुदीरिताः ॥ १७ ॥

ग्रामरागाश्चोपरागा रागा भाषाविभाषिकाः ।

तथैवान्तरभाषाभ्या रागाङ्गाभ्यास्ततः परम् ॥ १८ ॥

भाषाङ्गाणि क्रियाङ्गाणि ल्याङ्गानीति य क्मात् ।

दशस्वेतेषु रागेषु ग्रामरागादयः पुनः ॥ १९ ॥

रागास्त्वन्तरभाषान्ता मार्गरागा भवन्ति षट् ।

ततो गन्धर्वलोकेन प्रयोज्यास्ते व्यवस्थिताः ॥ २० ॥

तस्माद्भागङ्गभाषाङ्गक्रियाङ्गोपाङ्गसंज्ञिताः ।

रागाश्चत्वार्येवैते देशीरागाः प्रकीर्तिताः ॥ २१ ॥

तत्र रत्नाकरग्रन्थे शार्ङ्गदेवेन धीमता ।

यतुःषष्ट्यधिकं रागशतद्वयमुदीरितम् ॥ २२ ॥

लक्ष्यन्ते तेन कुत्रापि लक्ष्यवर्त्मनि सम्प्रति ।

ततः प्रसिद्धिवैधुर्यात्स्क्त्वा रागास्तु तान्पुनः ॥ २३ ॥

सर्वत्र लक्ष्यमार्गोऽत्र सम्प्रति प्रथरन्ति ये ।

तानस्मत्परमार्यतानप्पार्यसमुद्धृतान् ॥ २४ ॥

रागान्निरूपयिष्यामि लक्ष्यलक्षणसम्मतान् ।

ग्रहंशान्यासमन्द्रादिव्यवस्था तेषु यद्यपि ॥ २५ ॥

देशीत्वात्सर्वरागेषु नैकान्तेन प्रवर्तते ।

तथाऽपि लक्ष्यमाश्रित्य गानलक्ष्मानुसृत्य य ॥ २६ ॥

रागाणां लक्षणं भ्रूमः सम्प्रति प्रथरन्ति ये ।

निरूप्यमाणरागाणां षड्जादिकमतो भ्रुवे ॥ २७ ॥

लिप्यन्ते पञ्चभिः पदैः रागाः षड्जग्रहस्वरः ।

नाटः सौराष्ट्रसारङ्गनाटौ शुद्धवसन्तकः ॥ २८ ॥

ગુણક્રિયા મેચબૌલિનાર્દરામક્રિયસ્તથા ।  
 વરાલી લલિતા પાડિરાગઃ સાલગભૈરવી ॥ ૨૯ ॥  
 શ્રીરાગારભિધન્યાસિશકુરાભરણાભિધાઃ ।  
 રાગા હિન્દોલભૂપાલહિન્દોલાધવસન્તકાઃ ॥ ૩૦ ॥  
 આહર્યાભૈરિસામન્તા વસન્તાધા ચ ભૈરવી ।  
 ઉજ્જુજિજિર્માલવશ્રીશ્ચ શુદ્ધરામક્રિયા તથા ॥ ૩૧ ॥  
 કામ્બોજી ચ મુખારી ચ દેવગાન્ધારિકા તથા ।  
 નાગધ્વનિઃ સામરાગસ્તથા સામવરાલિકા ॥ ૩૨ ॥  
 એકત્રિંશદિમે રાગાઃ ષડ્જન્યાસગ્રહાંશકાઃ ।  
 ગુર્જરી ભિન્નષડ્જશ્ચ રેવગુતિસ્ત્રયોઽપ્યમી ॥ ૩૩ ॥  
 રિન્યાસાંશગ્રહાઃ પ્રોક્તા મતઃ્ગભરતાદિભિઃ ।  
 નારાયણાખ્યદેશાક્ષી દેશાક્ષી રાગ એવ ચ ॥ ૩૪ ॥  
 નારાયણ્યથ કર્ણાટો બડ્ગાલશ્ચેતિ વિશ્રુતાઃ ।  
 ઇમે રાગાસ્તુ ચત્વારો ગન્યાસાંશગ્રહાઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૩૫ ॥  
 જયન્તસેનો બહુલી મધ્યાદિરિમે ત્રયઃ ।  
 મગ્રહા મધ્યમન્યાસા માંશકાઃ પરિકીર્તિતાઃ ॥ ૩૬ ॥  
 આન્યાલી ચૈવ સાવેરી પન્યાસાંશગ્રહે ઉભે ।  
 રાગો મલ્લહરી ઘણ્ટારવો વેલાવલી તથા ॥ ૩૭ ॥  
 ભૈરવી ચેતિ ચત્વારો ધન્યાસાંશગ્રહાઃ સ્મૃતાઃ ।  
 ગૌલકેદારગૌલૌ દ્વૌ ષ્ઠાયાગૌલાભિધસ્તથા ॥ ૩૮ ॥  
 રીતિગૌલઃ પૂર્વગૌલો ગૌલો નારાયણાભિધઃ ।  
 રાગઃ કન્નડગૌલશ્ચ સમ ગૌલા ઇમે પુનઃ ॥ ૩૯ ॥  
 નિષાદગ્રહનિન્યાસનિષાદાંશાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ।  
 ચતુઃપચ્ચાદદુદ્ધિષ્ટા ઇતિ રાગા ગ્રહાદિભિઃ ॥ ૪૦ ॥  
 અથૈતેષાં ક્રમાલ્લક્ષ્મ લક્ષ્યલક્ષણસડ્ગતમ્ ।  
 નાટો ભાષાડ્ગરાગોડત્ર વાદી ષડ્જઃ સ્વરો મતઃ ॥ ૪૧ ॥  
 સંવાદી પચ્ચમો જ્ઞેયો ગની પ્રોક્તૌ વિવાદિનૌ ।  
 અનુવાદી સિધદ્વન્દ્વ ચાયં સાયં પ્રગીયતે ॥ ૪૨ ॥

अवरोडे निधगरिवर्जमेनं प्रयक्षते ।  
 सम्पूर्णरागश्चैवैष सम्मतो गनवेदिनाम् ॥ ४३ ॥  
 सौराष्ट्ररागो मेलस्य गौलस्याभ्युदयः परः ।  
 सम्पूर्णश्चैष वादी य षड्जः संवादिनौ मपौ ॥ ४४ ॥  
 निषादश्चानुवादीऽरिधौ द्वौ य विवादिनौ ।  
 सर्वविलासु गातव्यः प्यातः सङ्गीतवेदिभिः ॥ ४५ ॥  
 सारङ्गनाटः सम्पूर्णः सम्भूतो गौलमेलतः ।  
 अस्यापि य भवेद्वादी षड्जः संवादिनौ मपौ ॥ ४६ ॥  
 विवादिनौ गनी यानुवादिनौ वैवतर्षभौ ।  
 सायं यायं प्रगातव्यः सङ्गीताम्बुधिपारगैः ॥ ४७ ॥  
 रागः शुद्धवसन्ताभ्यो रागाङ्गो गीयते प्रगे ।  
 शङ्कराभरणाय्यातरागमेलसमुद्भवः ॥ ४८ ॥  
 आऽल भैकारामस्वारोडे पञ्चमवर्जनात् ।  
 षाऽवत्वं न तद् युक्तं यस्मादस्यावरोडेषात् ॥ ४९ ॥  
 आरोडेऽपि प्रयोगोऽस्ति तस्मात्सम्पूर्णरागता ।  
 दिनस्य यरमे यामे गीतः सोऽयं शुभावहः ॥ ५० ॥  
 गुण्डकिया गौलमेलजाता सम्पूर्णातामता ।  
 नादरमङ्कियारागः सम्पूर्णस्वरसङ्गतः ॥ ५१ ॥  
 गेयः सायाह्नसमये गौलमेलसमुद्भवः ॥  
 वरालिरागः सम्पूर्णो वादी षड्जोऽथ कथ्यते ॥ ५२ ॥  
 संवादिनौ मपौ ज्ञेयौ गनी चैव विवादिनौ ।  
 रिषभो ऽयनुवादी स्यात्सर्वदाऽप्येष गीयते ॥ ५३ ॥  
 प्रगे प्रगेया ललिता पवर्ज गौलमेलजा ।  
 पाडीरागो गौलमेलप्रभूतः षाऽवो मतः ॥ ५४ ॥  
 गलोपश्चरमे यामे दिनस्य परिगीयते ।  
 श्रीरागमेलसम्भूतो रागः सालगभैरवी ॥ ५५ ॥

સમ્પૂર્ણસ્વરસંયુક્તા યામે ગેયા તુરીયકે ।  
 શ્રીરાગ: પરિપૂર્ણોડપિ ગધયો: સ્થાનવર્જિત: ॥ ૫૬ ॥  
 ગેય: સાચ્સમયે સર્વસમ્પદ્પ્રદાયક: ।  
 આરભીનામકો રાગ: સમ્પૂર્ણસ્વરસઙ્ગત: ॥ ૫૭ ॥  
 મેલસ્ત્વસ્ય સ એવ સ્યાચ્છકુરાભરણ: સ્વયમ્ ।  
 ધન્યાસિરાગો રાગાઙ્ગો જાત: શ્રીરાગમેલત: ॥ ૫૮ ॥  
 રિધલોપાદૌડુવોડયં પ્રાતર્ગીત: શુભપ્રદ: ।  
 શકુરાભરણો રાગ: પૂર્ણ: સાયં પ્રગીયતે ॥ ૫૯ ॥  
 હિન્દોલસંજાકો રાગો ભૈરવીમેલસમ્ભવ: ।  
 ઔડુવી રિધલોપેન સર્વકાલેષુ ગીયતે ॥ ૬૦ ॥  
 ભૂપાલ: પ્રાતરુદ્રેય ઔડુવી મનિવર્જનાત્ ।  
 એષ રાગાઙ્ગારાગેષુ ગણિત: શાર્ઙ્ગસૂરિણ ॥ ૬૧ ॥  
 આહરીમેલજ: પૂર્ણો હિન્દોલાધવસન્તક: ।  
 સમ્પૂર્ણસ્ત્વાહરીરાગ: ષ્ઙ્ગપચ્ચમકૌ ક્રમાત્ ॥ ૬૨ ॥  
 વાદિસંવાદિનૌ તત્ર ગની ચૈવ વિવાદિનૌ ।  
 અનુવાદિસ્વરૌ જ્ઞેયૌ રિધૌ સાયં પ્રગીયતે ॥ ૬૩ ॥  
 આભેરિરાગ: પૂર્ણોડયમાહરીમેલસમ્ભવ: ।  
 સામન્તરાગ: પૂર્ણોડત્ર વદિસંવાદિનૌ સપૌ ॥ ૬૪ ॥  
 વિવાદિનૌ નિગાવન્થે સ્વરા: સ્યુરનુવાદિન: ।  
 શકુરાભરણચ્છાય: સાયમેષ પ્રગીયતે ॥ ૬૫ ॥  
 વસન્તભૈરવીરાગ: સમ્પૂર્ણોડપ્યલ્પપચ્ચમ: ।  
 પ્રાતર્ગીતવ્ય ઇત્યેવં ખ્યાતો વાતાત્મજન્મના ॥ ૬૬ ॥  
 ડેજ્જુજ્જિરાગ: સમ્પૂર્ણો યામેડહો ગીયતેડન્તિમે ।  
 ષાડવી માલવશ્રી: સ્યાદ્રાગાઙ્ગમૃષભોજ્જિત: ॥ ૬૭ ॥  
 મેલ: શ્રીરાગમેલસ્ય સર્વકાલેષુ ગીયતે ।  
 સમ્પૂર્ણ: શુદ્ધરામકી વાદી ષ્ઙ્ગોડત્ર કચ્ચતે ॥ ૬૮ ॥  
 સંવાદી પચ્ચમ: પ્રોક્તો ગની ચૈવ વિવાદિનૌ ।  
 અનુવાદી રિધદ્વન્દ્વ ગેયં સાયં પ્રગીયતે ॥ ૬૯ ॥

द्विधाङ्गरागोऽयमिति भरताद्यैरुदीरितम् ॥  
 काम्बोजिरागः सम्पूर्णाङ्गारोडे मनिवङ्कितः ॥ ७० ॥  
 सायं सङ्गीयते सोऽयं सङ्गीतागम्पारगैः ॥  
 मुभारिरागः सम्पूर्णा वादिसंवादिनाविड ॥ ७१ ॥  
 सपौ विवादिनौ त्वत्र गनी यैवानुवादिनौ ।  
 रिधाविति य ङोद्धव्यं गातव्यः सर्वदाऽध्ययम् ॥ ७२ ॥  
 सम्पूर्णा देवगान्धारीरागः श्रीरागमेलजः ।  
 गातव्यः प्रातरैवैष नागध्वनिरथोच्यते ॥ ७३ ॥  
 सम्पूर्णा रागाङ्गंशङ्कराभरणोत्थितः ।  
 शङ्कराभरणाम्बेलात्सम्भूतः सामरागकः ॥ ७४ ॥  
 सम्पूर्णाः सततं गेयो मन्द्रमध्यमभूषितः ।  
 रागः सामवराव्याप्यः सामवेदसमुद्भवः ॥ ७५ ॥  
 सम्पूर्णा गीयते नित्यमित्येकत्रिंशदीरिताः ।  
 रागाः सलक्षणाः सम्यक्षङ्गन्यासत्रांशकाः ॥ ७६ ॥  
 अथर्षभत्राणां त्रिरागाणां लक्ष्म यक्ष्मले ।  
 सम्पूर्णा गुर्जरारागो रागाङ्गो गौलमेलजः ॥ ७७ ॥  
 प्रगे प्रगीयः कथितस्त्ववरोडे धवर्जितः ।  
 भिन्नषड्जाप्यरागोऽयं जातो भूपालमेलतः ॥ ७८ ॥  
 सम्पूर्णाः प्रथमे यामे दिनस्य परिगीयते ।  
 रेवगुप्तिस्तु डेज्जुज्जिमेलोत्थो मनिवर्जनात् ॥ ७९ ॥  
 औदुवश्चरमे यामे दिवसस्यैष गीयते ।  
 यत्वारोऽथ निरुध्यन्ते रागा गान्धारकत्राः ॥ ८० ॥  
 नारायणाद्यदेशाक्षिः सम्पूर्णा गीयते प्रगे ।  
 शङ्कराभरणान्ध्यानरागमेलसमुद्भवः ॥ ८१ ॥  
 सम्पूर्णा अेव देशाक्षीरागः प्रातः प्रगीयते ।  
 मेलो नारायणीरागः शङ्कराभरणोदितः ॥ ८२ ॥

સમ્પૂર્ણસ્ત્વેષ ગાતવ્ય: પ્રાત: સડ્ગીતકોવિદૈઃ ।

રાગ: કર્ણાટબડ્ગાલો ભાષાડ્ગં ગૌલમેલજ: ॥ ૮૩ ॥

પ્રાત:કાલેષુ ગાતવ્ય: ષાડવોડયં નિવર્જિત: ।

સર્વદાડાયેષ ગાતવ્યો ગીતકૌ: શુભરક્તિદ: ॥ ૮૪ ॥

મન્યાસાંશગ્રહા રાગા નિરૂપ્યન્તે ત્રયોડધુના ।

જયન્તસેનાખ્યરાગો જાત: શ્રીરાગમેલત: ॥ ૮૫ ॥

રિવર્જિત: ષાડવોડયં સાચક્રુલાલે પ્રગીયતે ।

મધ્યમાદિસ્તુ રાગાડ્ગરાગ: શ્રીરાગમેલજ: ॥ ૮૬ ॥

રિધલોપાદૌડુવોડયં સાચક્રુલાલે પ્રગીયતે ।

રક્તિરેતસ્ય રાગસ્ય મુરત્યાં દૃશ્યતેડધિકા ॥ ૮૭ ॥

બહુલી ગૌલમેલોત્યો રાગો મધ્યમવર્જનાત્ ।

ષાડવો ગીયતે સોડયં સાચક્રુલાલે વિચક્ષણૈ: ॥ ૮૮ ॥

પન્યાસાંશગ્રહી રાગૌ નિરૂપ્યેતે મયાડધુના ।

નિગલોપાદૌડુવોડયમાન્યાલીરાગ ઈરિત: ॥ ૮૯ ॥

મેલ: શ્રીરાગમેલસ્ય કથ્યતે ગીતવેદિભિ: ।

ગૌલમેલસમુદ્ભૂત: સાવેરીરાગ ઈરિત: ॥ ૯૦ ॥

આરોહે ગનિલોપોડયં પ્રાતર્ગાતો વિચક્ષણૈ: ।

નિરૂપ્યન્તેડધુના રાગાશ્ચત્વારો ધૈવતગ્રહા: ॥ ૯૧ ॥

ખ્યાતા મલહરી ગૌલમેલજાતા નિલોપત: ।

ષાડવત્વં ગતા પ્રાતર્ગાતવ્યા ગીતકોવિદૈ: ॥ ૯૨ ॥

ઘણ્ટારવાખ્યરાગસ્તુ ભૈરવીમેલસમ્ભવ: ।

સમ્પૂર્ણસ્વરસંયુક્ત: સર્વકાલેષુ ગીયતે ॥ ૯૩ ॥

વેલાવલી તુ ભાષાડ્ગં જાત: શ્રીરાગમેલત: ।

સમ્પૂર્ણભાવં ભજતે પ્રભાતે ચૈષ ગીયતે ॥ ૯૪ ॥

સાચાહ્નરાગ: સમ્પૂર્ણસ્તૂપાડ્ગં ભૈરવી સ્મૃત: ।

વાદી ષડ્જોડત્ર સંવાદી પચ્ચમ: સ્યાદ્વિવાદિનૌ ॥ ૯૫ ॥

સ્વરૌ નિષાદગાન્યારૌ રિધૌ ચૈવાનુવાદિનૌ ।

નિરૂપ્યન્તે સમ રાગા નિન્યાસાંશગ્રહા મયા ॥ ૯૬ ॥



गौलस्तु षाडवो रागो रागाङ्गं धैवतोऽञ्जितः ।  
 वादिसंवादिनावत्र रिगौ शशत्रुगीयते ॥ ९७ ॥  
 केदारगौलः सम्पूर्णाः काम्भोजुमेलसम्भवः ।  
 गेयोऽसौ सुतरां रञ्जितेदायको गायकोत्तमैः ॥ ९८ ॥  
 उपाङ्गरागो धैव्यमूश्चिरे भरताद्यः ।  
 गौलमेलोद्भवश्छायागौलः सम्पूर्णांतां गतः ॥ ९९ ॥  
 शीतिगौलाप्यरागस्तु भैरवीमेलसम्भवः ।  
 सम्पूर्णाश्चैष गातव्यः सोऽयं सङ्गीतकोविदैः ॥ १०० ॥  
 पूर्वगौलस्य मेलः स्याच्छुद्धगौलश्च यः स्मृतः ।  
 सम्पूर्णाश्चैष गातव्यः सायाह्ने गीतकोविदैः ॥ १०१ ॥  
 नारायणाद्यगौलस्तु सम्पूर्णाः परिकीर्तितः ।  
 केदारगौलमेलोत्थः सायाह्ने त्वेष गीयते ॥ १०२ ॥  
 रागः कन्नडगौलोऽयं जातः श्रीरागमेलतः ।  
 सम्पूर्णाऽपि कदाचित्स्यादारोडे त्यक्तमध्यमः ॥ १०३ ॥  
 रागः सिंहरवो नाम षड्जन्यासग्रहांशकः ।  
 सोऽयमस्माभिरुन्नीतः सम्पूर्णां गीयते सदा ॥ १०४ ॥  
 लक्षिताः पञ्चपञ्चाशदिति रागाः स्फुटं मया ।  
 गीतहायप्रबन्धा हि तानप्यार्यैः प्रवर्तिताः ॥ १०५ ॥  
 देशीयरागाः कल्याणीप्रमुखाः सन्ति कोटिशः ।  
 गीतहायप्रबन्धेषु नैते योग्या कदाचन ॥ १०६ ॥  
 कल्याणिरागः सम्पूर्णा आरोडे भनिवर्जितः ।  
 गीतप्रबन्धयोग्योऽपि तुरुष्काणामतिप्रियः ॥ १०७ ॥  
 रागः पन्तुवराख्याप्यः सम्पूर्णाः पामरप्रियः ।  
 गीतहायप्रबन्धानां दूराद् दूरतरः स्मृतः ॥ १०८ ॥  
 अत्र प्रकाशेणोन्नेया रागा देशसमुद्भवाः ।  
 आनन्यात्सङ्कराश्चैव नास्माभिर्विक्षिताः पृथक् ॥ १०९ ॥  
 एतौ श्रीमद्वैतविद्याचार्यसाञ्जित्यसर्वतोमुभातिरात्र-

સાગ્રિચિત્યામવાજપેયયાજિગોવિન્દદીક્ષિત-  
 નાગમામ્બિકાવરદ્વિતીયનન્દનસ્ય સાગ્રિચિત્યસર્વક્રતુયાજિ-  
 યજ્ઞનારાયણદીક્ષિતાવ્યવહિતાનુજસ્યાચ્યુત-  
 વિજયરાઘવભૂપાલપ્રેરિતસ્ય વેદુટેશ્વરદીક્ષિતસ્ય  
 કૃતૌ ચતુર્દાશીપ્રકાશિકાયાં  
 પચ્ચમં રાગપ્રકરણં સમ્પૂર્ણમ્ ।

### ૬. ષષ્ટમાલાપપ્રકરણમ્ ।

એવં રાગપ્રકરણે રાગાઃ સમ્યક્ નિરૂપિતાઃ ।  
 અથાલાપપ્રકરણે તેષામાલાપ ઉચ્યતે ॥ ૧ ॥  
 તત્રાલાપેષુ સર્વત્રાપ્યાદાવાક્ષિમિકા સ્મૃતા ।  
 આક્ષિમિકેવ લોકેડસ્મિન્નાયત્તમિતિ ગીયતે ॥ ૨ ॥  
 પીનત્વેન યથડડક્ષિમં સ્વનિર્વાહાય ભોજનમ્ ।  
 રાગેણાપિ તથાડડક્ષિમેત્યાદાવાક્ષિમિકા મતા ॥ ૩ ॥  
 આક્ષિમિકાનન્તરં તુ કર્તવ્યા રાગવર્ધની ।  
 ઇયમેવ જનૈર્લોકે ચડુપિત્યભિધીયતે ॥ ૪ ॥  
 યસ્માદાક્ષિમિકોદ્ભૂતં રાગં વર્ધયતે સ્કુટમ્ ।  
 તસ્માદાખ્યાયતે રાગવર્ધનીત્યભિધાનતઃ ॥ ૫ ॥  
 રાગવર્ધન્યસાવેવ પ્રોક્તા કરણમિત્યપિ ।  
 તતો વિદારી ગાતવ્યા લોકે મુક્તાયિસંજિતા ॥ ૬ ॥  
 આદ્યદ્વિતીયયો રાગવર્ધન્યોશ્લેષકત્વતઃ ।  
 વિદારીતિ વદન્ત્યેવમુત્તરત્રાપિ યોજ્યતામ્ ॥ ૭ ॥  
 અનન્તરં સમુદ્વેયા દ્વિતીયા રાગવર્ધની ।  
 તસ્યા એવ ચ લોકેડસ્મિન્દ્વેયા ચડુપિતિ પ્રથા ॥ ૮ ॥  
 તદ્વિદારી દ્વિતીયાડથ તૃતીયા રાગવર્ધની ।  
 તૃતીયા તદ્વિદારી ચ કર્તવ્યા તદનન્તરમ્ ॥ ૯ ॥  
 સેયં તૃતીયકા રાગવર્ધની તદ્વિદારિકા ।  
 વિકલ્પેન ક્વચિત્સ્યાતાં ન સ્યાતાં વા ક્વચિત્કલ્પચિત્ ॥ ૧૦ ॥

ततः स्थायी भवेत्तत्र स्थायिशब्दार्थं उच्यते ।  
 यत्रोपवेश्यते तानः स्वरैः स्थायी स कथ्यते ॥ ११ ॥  
 तत्रादौ मध्यषड्जाभ्यः स्थायी तल्लक्ष्म यक्ष्मले ।  
 मध्यषड्जं समारभ्य तारषड्जावधि क्मात् ॥ १२ ॥  
 भवन्त्यष्टौ स्वरा रागे सम्पूर्णे सप्त चाऽप्ये ।  
 औऽप्ये षट् क्मात्तेषामारोहः क्तमत् पुनः ॥ १३ ॥  
 अेकैकस्य स्वरस्यैषां तानद्वितयसङ्ख्यया ।  
 मध्यषड्जादितारान्तस्वरैष्यष्टस्वपि स्मृताः ॥ १४ ॥  
 द्वाष्ट ताना मध्यषड्ज-न्यासवन्तो भवन्त्यमी ।  
 तानद्वयं स्वरैः यस्मिन्गीयते तत्पुरःस्थिताः ॥ १५ ॥  
 न सङ्ग्राह्याः स्वराः किं तु स्वाधःस्थाने गतेष्वपि ।  
 आमन्द्दर्षभमारोहावरोहक्तमत्ः स्वरान् ॥ १६ ॥  
 यथायोगं समादाय विन्यस्येन्मध्यषड्जके ।  
 अवरोहेऽप्येवमेव विशेषस्तु प्रदर्श्यते ॥ १७ ॥  
 तानद्वयं तारषड्जे गीत्वा तारनिषादके ।  
 तानद्वयं यथा गायेत्तस्मिन्वसरे पुनः ॥ १८ ॥  
 न संस्पृशेदेवमेव पञ्चमे मध्यमे तथा ।  
 गान्धार्षभयोर्मध्यषड्जेऽपि य पृथक्पृथक् ॥ १९ ॥  
 तानद्वये गीयमाने स्पृशेन्नाधस्तनस्वरान् ।  
 तदेवमवरोहे तु ग्राह्या नाधस्तनाः स्वराः ॥ २० ॥  
 आरोहे त्वग्रिमा नैव स्वरा ग्राह्या षति स्थितिः ।  
 अत्ररोहेऽवरोहे य द्वौ द्वौ तानौ प्रतिस्वरम् ॥ २१ ॥  
 तयोरादिमताने तु न कार्यो निष्कमः स्वरैः ।  
 किं तु स्वरस्पर्शमात्रं ततः स्थाने द्वितीयके ॥ २२ ॥  
 क्षणमात्रं स्वरैः स्थित्वा पश्चात्तानं समापयेत् ।  
 नियमोऽयं मध्यषड्जस्थायिमात्रे प्रकीर्तितः ॥ २३ ॥  
 तदेवं मध्यषड्जाभ्यः स्थायी समनुवर्णितः ।  
 अेवं मध्यनिषादाभ्यस्वराद्यामन्द्दर्षषड्जकम् ॥ २४ ॥

સમ સ્વરાઃ સમ્ભવન્તિ તેષુ સમસ્વરેષ્વપિ ।  
 નિધપાદાઃ સ્વરા યે યે સહન્તેડવસ્થિતિં પૃથક્ ॥ ૨૫ ॥  
 તાન્સ્વરાન્સ્થાયિનઃ કૃત્વ પશ્ચાદારોહમાર્ગતઃ ।  
 તત્તત્સ્વરાપેક્ષયાદૌ સ્વરા ગ્રાહ્યા યથાક્રમમ્ ॥ ૨૬ ॥  
 તદૂર્ધ્વં વિદ્યમાનાંસ્તુ સ્વરાંસ્તાંશ્ચૈવ સંસ્પૃશેત્ ।  
 એવં મન્દ્રસ્વરેષ્વેવારોહે તાનચતુષ્ઠયમ્ ॥ ૨૭ ॥  
 અવરોહે ચતુસ્તાનાન્ગીતસ્થાયિસ્વરેષ્વથ ।  
 ન્યાસઃ કર્તવ્ય ઇત્યેવં સમ્પ્રદાયઃ પ્રદર્શિતઃ ॥ ૨૮ ॥  
 સમાચૈવં સ્થાયિવિધિં કુર્યાત્તદનુવર્તનમ્ ।  
 વર્ધનીમેવ લોકેડસ્મિન્નાહુર્મકરણીં જનાઃ ॥ ૨૯ ॥  
 વર્ધન્યાશ્ચ ભવેન્મન્દ્રષ્ડજે તાવદુપક્રમઃ ।  
 ન્યાસસ્તુ મધ્યષ્ડજેડથ ચતુર્થી રાગવર્ધની ॥ ૩૦ ॥  
 તતસ્તદનુસારેણ ચતુર્થી સ્યાદ્ધિદારિકા ।  
 સાધારણં સર્વરાગેષ્વેતદાલાપલક્ષણમ્ ॥ ૩૧ ॥  
 તાનપ્પાકૃતપગ્ચાશદ્રાગાલાપેષુ મત્કૃતમ્ ।  
 આલાપલક્ષણમિદં લક્ષ્યતાં લક્ષ્યકોવિદૈઃ ॥ ૩૨ ॥  
 ઇતિ શ્રીમદદ્વૈતવિદ્યાચાર્યસાગ્નિચિત્યસર્વતોમુખાતિરાત્ર-  
 સાગ્નિચિત્યામવાજપેયયાજિગોવિન્દદીક્ષિત-  
 નાગમામ્બિકાવરદ્વિતીયનન્દનસ્ય સાગ્નિચિત્યસર્વક્રતુયાજિ-  
 યજ્ઞનારાયણદીક્ષિતાવ્યવહિતાનુજસ્યાચ્યુત-  
 વિજયરાઘવભૂપાલપ્રેરિતસ્ય વેડુટેશ્વરદીક્ષિતસ્ય  
 કૃતૌ ચતુર્દાઈપ્રકાશિકાયાં  
 ષષ્ઠમાલાપપ્રકરણં સમ્પૂર્ણમ્ ।

### ૭. સમમં ઠાયપ્રકરણમ્ ।

એવં ષષ્ઠપ્રકરણે પ્રોક્તમાલાપલક્ષણમ્ ।  
 સમમેડથ પ્રકરણે ઠાયલક્ષણમુચ્યતે ॥ ૧ ॥

तत्तद्रागानुसारेण यत्र कुत्रापि य स्वरे ।  
 स्थित्वा स्वरं तमेवाथ स्थायिनं पश्चिकलय्य ॥ २ ॥  
 तत्पुरोवर्तिषु यतुःस्वरेष्वथ यथाक्रमम् ।  
 तत्तद्रागानुसारेणारोहे तानयतुष्टयम् ॥ ३ ॥  
 अवरोहे तथा तानयतुष्टयमिति क्रमात् ।  
 गीत्वा तानाष्टकं पञ्चादारभ्य स्थायिनं स्वरम् ॥ ४ ॥  
 यद्दुक्तं कश्चिदाकलय्य विन्यस्येन्मन्द्रषड्जके ।  
 स्थायिस्थितस्य तस्यैव यदुपस्थाभिधीयते ॥ ५ ॥  
 लोके मकरिणीत्येवं संज्ञा मुक्तायिका ततः ।  
 हायसामान्यलक्ष्मेर्दं वेङ्कटाध्वरिणोदितम् ॥ ६ ॥  
 परमो गुरुरस्माकं तानप्पाचार्यशेभरः ।  
 सर्वेषामपि रागाणामेतल्लक्ष्मानुसारतः ।  
 हायान्प्रकल्पयामास लक्ष्यमस्य तदेव सः ॥ ७ ॥  
 इति श्रीमदद्वैतविद्याचार्यसाग्निचित्यसर्वतोमुष्पातिरात्र-  
 साग्निचित्याप्तवाजपेययाजिगोविन्ददीक्षित-  
 नागमाम्बिकावरद्वितीयनन्दनस्य साग्निचित्यसर्वकृतुयाजि-  
 यज्ञनारायणदीक्षिताव्यवहितानुजस्थाय्युत-  
 विजयराघवभूपालप्रेरितस्य वेङ्कटेश्वरदीक्षितस्य  
 कृतौ यतुर्दृष्टीप्रकाशिकायां  
 सप्तमं हायप्रकरणं सम्पूर्णात् ।

## ८. अष्टमं गीतप्रकरणम्

अेवं हायप्रकरणे हायाः सम्यङ् निरूपिताः ।  
 अष्टमेऽथ प्रकरणे गीतज्ञतं निरूप्यते ॥ १ ॥  
 ननु गीयत इत्येवं व्युत्पत्त्याऽलापहाययोः ।  
 प्रबन्धानां य गीतत्वमस्ति तर्हि निरूप्यते ॥ २ ॥  
 इति येदुच्यते गीतशब्देऽयं योगतः पुनः ।  
 प्रबन्धालापहायानां वायकः स्यात्तथाऽप्यसौ ॥ ३ ॥

રુઢ્યા સાલગસૂડાખ્યગીતભૈકવાચકઃ ।  
 અથઃ સાલગસૂડાખ્યં ગીતમત્ર નિરૂપ્યતે ॥ ૪ ॥  
 તત્ર સાલગસૂડેતિશબ્દસ્યાર્થઃ પ્રદર્શ્યતે ।  
 સૂડ ઇત્યેષ દેશીયશબ્દો ગીતકવાચકઃ ॥ ૫ ॥  
 સ ચ સૂડો દ્વિધા શુદ્ધશ્ચાયાલગ ઇતિ ક્રમાત્ ।  
 તત્ર બ્રૂમઃ પ્રકરણે શુદ્ધસૂડોડભિધાસ્યતે ॥ ૬ ॥  
 અથ ચ્ચાયાલગઃ સૂડશ્ચાયા નામ સમાનતા ।  
 શુદ્ધચ્ચાયા શુદ્ધસામ્યં તાં છાયાં લગતીત્યયમ્ ॥ ૭ ॥  
 ગચ્છતીતિ ચતસ્તસ્માચ્ચાયાલગ ઇતિ સ્મૃતઃ ।  
 છાયાલગેતિ શબ્દાપભ્રંશઃ સાલગ ઇત્યયમ્ ॥ ૮ ॥  
 શુદ્ધત્વં ચાત્ર શાસ્ત્રોક્તનિયમેન સમન્વયઃ ।  
 એવં સાલગસૂડેતિ શબ્દસ્યાર્થઃ પ્રદર્શિતઃ ॥ ૯ ॥  
 સ ચ સાલગસૂડાખ્યો ધ્રુવાદિઃ સમધા મતઃ ।  
 આદ્યો ધ્રુવસ્તતો મટ્ટઃ પ્રતિમટ્ટો નિસારુકઃ ॥ ૧૦ ॥  
 અટ્ટતાલસ્તતો રાસ એકતાલીતિ ચ ક્રમત્ ।  
 તત્રાપિ પ્રથમોદ્દિષ્ટધ્રુવલક્ષણમુચ્યતે ॥ ૧૧ ॥  
 આદ્યૌ ખણ્ડદ્વયં કાર્યે ભિન્નમાત્વેકધાતુકમ્ ।  
 તત્ખણ્ડદ્વયમુદ્ગ્રાહ્યો વિજ્ઞેયસ્તદનન્તરમ્ ॥ ૧૨ ॥  
 ઉદ્ગ્રાહસ્વરતઃ કિચ્ચિદુચ્ચસ્વરસમન્વિતમ્ ।  
 ખણ્ડં કુર્યાદિદં ખણ્ડત્રયં દ્વિર્ગેયમિષ્યતે ॥ ૧૩ ॥  
 તતો દ્વિખણ્ડ આભોગઃ સ્તુત્યનામાહ્નિતઃ સ્મૃતઃ ।  
 ઉચ્ચસ્વરૈકખણ્ડઃ સ્યાદાભોગ ઇતિ કેચન ॥ ૧૪ ॥  
 ઉદ્ગ્રાહસ્યાધખણ્ડે ચ ન્યાસો યત્ર સ તુ ધ્રુવઃ ।  
 તં ચ ધ્રુવં દ્વ્યષ્ટવિધં વદન્તિ ભરતાદયઃ ॥ ૧૫ ॥  
 એકાદશાક્ષરાત્ખણ્ડાર્ટકૈકાક્ષરવર્ધિતૈઃ ।  
 ખણ્ડૈર્ધ્રુવા દ્વ્યષ્ટવિધાઃ ષડ્વિંશત્યક્ષરાવધિ ॥ ૧૬ ॥  
 જયન્તઃ શેખરોત્સાહ્યૌ તતો મધુરનિર્મલૌ ।  
 કુન્તલઃ કોમલશ્ચારો નન્દનશ્ચન્દ્રશેખરઃ ॥ ૧૭ ॥

कामदो विजयाप्यश्च कन्दर्पो जयमङ्गलः ।  
 तिलको ललितश्चेति संज्ञास्तेषां क्मादिमाः ॥ १८ ॥  
 आदितालेन शृङ्गारे जयन्तो गीयते बुधैः ।  
 शेषरो गीयते वीरे रसे निःसारतालतः ॥ १९ ॥  
 उत्साहः प्रतिमट्टेन ङास्ये तालेन गीयते ।  
 मधुरो भोगदो गेयः करुणो ङयलीलया ॥ २० ॥  
 क्रीडातालेन शृङ्गारे गीयते निर्मलो ध्रुवः ।  
 लघुशेषरतालेन कुन्तलो गीयतेऽद्भुते ॥ २१ ॥  
 डेरलो विप्रलभ्ये य जीम्पतालेन गीयते ।  
 ङर्षदो गीयते यारो वीरे निःसालुतारतः ॥ २२ ॥  
 नन्दनो वीरशृङ्गारे त्वेकतालेन गीयते ।  
 वीरे ङास्ये य शृङ्गारे प्रतिमट्टेन गीयते ॥ २३ ॥  
 अलीष्टकलदः श्रोतृगातृणां यन्द्रशेषरः ।  
 प्रतिमट्टेन शृङ्गारे गातव्यः कामदध्रुवः ॥ २४ ॥  
 ङास्ये द्वितीयतालेन गायन्ति विजयध्रुवम् ।  
 कन्दर्पो ङास्यशृङ्गारकरुणेष्वदितालतः ॥ २५ ॥  
 क्रीडातालेन शृङ्गारे गातव्यो जयमङ्गलः ।  
 तिलको वीरशृङ्गारे त्वेकताल्या प्रगीयते ॥ २६ ॥  
 प्रतिमट्टेन शृङ्गारे गीयते ललितध्रुवः ।  
 स्याद्दण्डानियमः सर्वभाण्डे ङाण्डद्वये यथा ॥ २७ ॥  
 ङति ध्रुवं निरुप्याथ मट्टलक्षणमुच्यते ।  
 यतिद्वयं वैकयतिर्यत्रोद्गाढाप्यभाण्डके ॥ २८ ॥  
 ध्रुवभाण्डं ततस्तथ्य द्विवारं गेय ङष्यते ।  
 तद् गीत्वा ध्रुवमागत्य यामोगो गीयते सङ्कत् ॥ २९ ॥  
 ध्रुवे न्यासस्ततः प्रोक्तः स मट्टो मट्टतालकः ।  
 जयप्रियो मङ्गलश्च सुन्दरो वल्लभस्तथा ॥ ३० ॥  
 कलापः कमलश्चेति षड् भेदा मट्टके मताः ।

ષટ્પ્રકારો મટ્ટતાલસ્તેન ગીતિશ્ચ વિદ્યતે ॥ ૩૧ ॥  
 વીરે જયપ્રિયો ગેયો મટ્ટેન જગણાત્મના ।  
 આધન્તયોર્લઘુર્મધ્યે ગુરુશ્ચેજગણ: સ્મૃત: ॥ ૩૨ ॥  
 ગેયો ભગણમટ્ટેન શૃંગારે મડ્ગલાભિધ: ।  
 આદૌ ગુરુર્લઘુદ્ભ્રં પશ્ચાચ્ચેદ્ભગણ: સ્મૃત: ॥ ૩૩ ॥  
 યુક્ત: સગણમટ્ટેન શૃંગારે સુન્દરો મત: ॥  
 આદૌ લઘુદ્ભ્યં ચાન્તે ગુરુશ્ચેત્સગણો મત: ॥ ૩૪ ॥  
 જ્ઞેયો રગણમટ્ટેન વલ્લભ: કરુણે રસે ।  
 આધન્તયોર્ગુર્મધ્યે લઘુશ્ચેદ્ગણો મત: ॥ ૩૫ ॥  
 વિરામાન્તેન નગણો મટ્ટતાલેન ગીયતે ।  
 હાસ્યે રસે કલાપાખ્ય: કમલસ્ત્વદ્ભુતે રસે ॥ ૩૬ ॥  
 વિરામાન્તદ્ભુતદ્ભ્રંદ્રોપરિ લઘ્વાત્તમટ્ટત: ।  
 નગણસ્ત્રિલઘુ: પ્રોક્ત ઇતિ મટ્ટો નિરૂપિત: ॥ ૩૭ ॥  
 અથોદ્દેશકમેણૈવ પ્રતિમટ્ટો નિરૂપ્યતે ।  
 મટ્ટવત્પ્રતિમટ્ટસ્ય લક્ષ્મોદ્ગ્રાહાદિકે મતમ્ ॥ ૩૮ ॥  
 પ્રતિમટ્ટાભિધસ્તાલવિશેષોડત્ર પ્રકીર્તિત: ।  
 પ્રતિમટ્ટશ્ચતુર્ધા સ્યાદમરસ્તારસંજિત: ॥ ૩૯ ॥  
 વિચાર: કુન્તનામા ચેત્યેતેષાં લક્ષણં બ્રુવે ।  
 અમરો ગુરુણૈકેન શૃંગારે ગીયતે રસે ॥ ૪૦ ॥  
 વિરામાન્તદ્ભુતદ્ભ્રંદ્રાલ્લઘુદ્ભ્રંદ્રેન ગીયતે ।  
 તારાખ્ય: પ્રતિમટ્ટોડસૌ રસયોર્વીરરૌદ્રયો: ॥ ૪૧ ॥  
 લઘુત્રયાદ્વિરામાન્તાદ્વિચાર: કરુણે ભવેત્ ।  
 વિરામમધ્યકલઘુત્રયાત્કુન્તોડદ્ભુતે સ્મૃત: ॥ ૪૨ ॥  
 પ્રતિમટ્ટે નિરૂપ્યૈવં નિ:સારોર્લક્ષણં બ્રુવે ।  
 બદ્ધા નિ:સારુતાલેન નિ:સારુરિતિ કીર્તિતા ॥ ૪૩ ॥  
 વૈકુન્દાનન્દકાન્તારસમરા વાચ્છિતસ્તથા ।  
 વિશાલશ્ચેતિ નિ:સારુગીતભેદા ષડીરિતા: ॥ ૪૪ ॥



द्रुतद्वन्द्वोपरि लघुद्वन्द्वद्वैकुण्ठ उच्यते ।  
 भवेदानन्द आनन्दो विरामान्तद्रुतद्रयात् ॥ ४५ ॥  
 विप्रलम्भे तु कान्तारो लघुन गुरुणा स्मृतः ।  
 लघुद्रयाद्विरामान्तात्समरो नाम कीर्तितः ॥ ४६ ॥  
 लघुद्रयाद्द्रुतद्वन्द्वद्विच्छितः कथ्यते षुष्ठीः ॥  
 लघुद्रुतद्रये पुनर्लघुभिः स्याद्विशालकः ॥ ४७ ॥  
 निःसारुकं निरुप्यैवमदृतालोऽभिधीयते ।  
 मदृतालेन संयुक्तमदृतालं प्रयक्षते ॥ ४८ ॥  
 निःशङ्कुः शङ्कुपशीलौ च चारोऽथ मकरन्दकः ।  
 विजयश्चेति षड्भेदानदृताले प्रयक्षते ॥ ४९ ॥  
 लगुरुभ्यां द्रुतद्वन्द्वान्निःशङ्को विस्मये भवेत् ।  
 लघोर्द्रुतद्रयेन स्याच्छङ्कुः शङ्कुगारवीरयोः ॥ ५० ॥  
 शान्ते शीलो विरामान्ताद्द्रुतद्वन्द्वल्लघुर्भवेत् ।  
 द्रुतद्वन्द्वोपरि लघुगुरुभ्यां चार हरितः ॥ ५१ ॥  
 मकरन्दो द्रुतद्वन्द्वानन्तरं गुरुणा स्मृतः ।  
 विजयस्तु द्रुतद्वन्द्वानन्तरं लघुना स्मृतः ॥ ५२ ॥  
 इत्यदृतालः कथितो रासकोऽथ निरुप्यते ।  
 निबद्धो रासतालेन रासकः स यतुर्विधः ॥ ५३ ॥  
 विनादो वरदो नन्दः कम्बुकश्चेत्यनुकृमात् ।  
 आलापान्ताद् ध्रुवपदाद्विनोदः कौतुके स्मृतः ॥ ५४ ॥  
 ध्रुवाद्यालापमध्यात्तु वरदो देवतास्मृतौ ।  
 भाऽमाद्यं द्विभाऽस्योद्ग्राहस्यालापनिर्मितम् ॥ ५५ ॥  
 यस्यासौ रासको नन्दो गीयतेऽद्भुत एव सः ।  
 आलापादेर्ध्रुवपदात्कम्बुजः करुणो भवेत् ॥ ५६ ॥  
 सर्वेषु रासकेषु द्विभाऽोद्ग्राहकल्पना ।  
 इत्युक्त्वा रासकं गीतमेकताली निरुप्यते ॥ ५७ ॥  
 ऐकताली भवेदेकताल्या सा च त्रिधा स्मृता ॥

રમા ચ ચન્દ્રિકા તદ્વદ્ધિપુલેત્યથ લક્ષણમ્ ॥ ૫૮ ॥  
 સકૃદ્વિયતિરુદ્ગ્રાહોડન્તરસ્ત્વક્ષરનિર્મિતઃ ।  
 યચ્ચામસૌ રમા નામ પ્રથમો ભેદ ઇષ્યતે ॥ ૫૯ ॥  
 ઉદ્ગ્રાહો દ્વિદલો યચ્ચામાલાપરચિતોડન્તરઃ ।  
 એકતાલી ચન્દ્રિકા સા દ્વિતીયો ભેદ ઇષ્યતે ॥ ૬૦ ॥  
 આલાપપૂર્વકોદ્ગ્રાહા વિપુલાપ્યૈકતાલિકા ।  
 આલાપી ગમકાલમિરક્ષરૈર્વર્જિતા મતા ।  
 સમસાલગસૂડાનામિતિ લક્ષણમીરિતમ્ ॥ ૬૧ ॥  
 ઇતિ શ્રીમદ્દ્વૈતવિદ્યાચાર્યસાગ્નિચિત્યસર્વતોમુખાતિરાત્ર-  
 સાગ્નિચિત્યાસવાજપેયયાજિગોવિન્દદીક્ષિત-  
 નાગમામ્બિકાવરદ્વિતીયનન્દનસ્ય સાગ્નિચિત્યસર્વક્રતુયાજિ-  
 યજ્ઞનારાયણદીક્ષિતાવ્યવહિતાનુજચ્ચાચ્યુત-  
 વિજયરાઘવભૂપાલપ્રેરિતસ્ય વેકુટેશ્વરદીક્ષિતસ્ય  
 કૃતૌ ચતુર્દાશીપ્રકાશિકાયાં  
 અષ્ટમં ગીતપ્રકરણં સમ્પૂર્ણમ્ ।

### ૯. નવમં પ્રબન્ધપ્રકરણમ્

એવં ગીતપ્રકરણે ગીતં સમ્યક્ નિરૂપિતમ્ ।  
 નવમેડથ પ્રકરણે પ્રબન્ધોડયં નિરૂપ્યતે ॥ ૧ ॥  
 નનુ પ્રબદ્યત ઇતિ વ્યુત્પત્યા નાસ્તિ ભિન્નતા ।  
 ગીતપ્રબન્ધયોસ્તસ્માત્પૃથક્ક્રકરણં વૃથા ॥ ૨ ॥  
 ઉચ્યતે ષડ્ભિરડ્ગૈશ્ચ ચતુર્ભિર્ધાતુભિશ્ચ યઃ ॥  
 નિબદ્ધઃ સ્વરસન્દર્ભસ્તસ્મિન્નેવ હિ ભૂરિશઃ ॥ ૩ ॥  
 પ્રબન્ધ ઇતિ લોકાનાં વ્યવહારો નિરીક્ષ્યતે ।  
 અતઃ પ્રબન્ધશબ્દોડત્ર નિરૂઢઃ પદ્મજાદિવત્ ॥ ૪ ॥  
 ગીતપ્રબન્ધયોરેવં ભેદો યદિ ન કલ્પ્યતે ।  
 કુતઃ સિધ્યેચ્ચતુર્દાશી કુત્તો ગોપાલનાયકઃ ॥ ૫ ॥  
 પ્રયુક્તં તુ ચતુર્દાશીત્યતો ગીતપ્રબન્ધયોઃ ।

भेदात्पृथक्प्रकरणं प्रबन्धार्थं प्रवर्तते ॥ ६ ॥

निबन्धः षड्भिरङ्गैश्च यतुर्भिर्धातुभिश्च यः ।

स्वरौघः स प्रबन्धः स्यदित्युक्तं तत्र कानि तु ॥ ७ ॥

षडङ्गानीति येत्ब्रूमः स्वरश्च बिरुदं पदम् ॥

तेनकः पाटतालौ येत्येतान्यङ्गानि षट् पुनः ॥ ८ ॥

प्रबन्धस्याङ्गिनो ज्ञेयान्यन्यद्रत्नाकरे स्फुटम् ।

तत्र स्वरास्तु षड्जाधाः शब्दा ध्वन्यात्मका इति ॥ ९ ॥

स्वरप्रकरणे प्रोक्तं प्रबन्धाङ्गस्वरास्त्वित् ।

सरिगाधाः सप्त वार्णाः षड्जाद्विध्वनिवाचकाः ॥ १० ॥

स्वराभिव्यक्तिसंयुक्ताः स्वरशब्देन कीर्तिताः ।

सम्बुद्ध्यन्तपदैरेव नेतुर्यदुपबद्भुते ॥ ११ ॥

वार्णानं धैर्यशौर्याद्विर्बिरुदं नाम तन्मतम् ।

क्रियाकारकसम्बन्धरूपेण यद्वि बध्यते ॥ १२ ॥

तदेवं धैर्यशौर्याद्विर्बिरुदं तत्पदं स्मृतम् ।

अतो न सङ्कराशङ्का बिरुदस्य पदस्य च ॥ १३ ॥

तेनको नाम तेनेति शब्दस्य विकृतिर्भवेत् ।

विकृतत्वं च भाण्डरीरभाषयाऽस्य समागतम् ॥ १४ ॥

सोऽयं तेनेति शब्दश्च तच्छब्दोपनिबन्धनः ।

तच्छब्दश्च भवेन्नित्यकल्याणब्रह्मवाचकः ॥ १५ ॥

...अत्सदिति निर्देशात्तत्त्वमस्याद्विवाक्यतः ।

तथा य यत्प्रबन्धेषु तेन तेनेति दृश्यते ॥ १६ ॥

तस्यायमर्थस्तेनायं ब्रह्मणाम् मङ्गलात्मना ।

प्रबन्धे लक्षित इति पाटो वाद्याक्षरोत्तरः ॥ १७ ॥

रुद्रवीणासमुद्भूताः पाटास्तकतनादयः ।

शङ्खादिभुजवाद्योत्थाः पाटास्थुलथुगादयः ॥ १८ ॥

उरोवाद्यभवाः पाटा धिन्तधिन्तकिण्णादयः ।

अेवमन्येऽपि विज्ञेयाः पाटा लक्ष्यानुसारतः ॥ १९ ॥

તાલસ્તાલપ્રકરણે સપ્રપચ્ચોડભિધાસ્યતે ।  
 ઇત્યડ્ગાનિ ષડુક્તાનિ નિરૂપ્યન્તેડઠ ધાતવઃ ॥ ૨૦ ॥  
 ધાતુર્નામ પ્રબન્ધસ્યાવયવઃ સ ચતુર્વિધઃ ।  
 ઉદ્ગ્રાહઃ પ્રથમસ્તત્ર તતો મેલાપકધ્રુવૌ ॥ ૨૧ ॥  
 આભોગશ્ચેત્યથૈતેષાં કમાલ્લક્ષણમુચ્યતે ।  
 પ્રબન્ધસ્યાદિમો ભાગ ઉદ્ગ્રાહઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૨૨ ॥  
 આદાવુદ્ગ્રહ્યતે ગીતમનેનારભ્યતે યતઃ ।  
 મિથોમેલનહેતુત્વાદુદ્ગ્રાહધ્રુવયોર્દ્વયોઃ ॥ ૨૩ ॥  
 મેલાપકઃ પ્રબન્ધસ્ય દ્વિતીયો ભાગ ઉચ્યતે ।  
 ધ્રુવત્વાદ્ધ્રુવસંજ્ઞસ્તુ તૃતીયોડવયવઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨૪ ॥  
 પ્રબન્ધસ્ય ચદાભોગ પરિપૂર્તિ કરોતિ તત્ ।  
 આભોગઃ સ પ્રબન્ધસ્ય તુરીયાવયવઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨૫ ॥  
 ધ્રુવાભોગાન્તરે જાતો યતસ્તેનાન્તરાભિધઃ ।  
 પચ્ચમોડઘ્યપરો ધાતુર્યધાપ્યસ્તિ તથાડઘ્યસૌ ॥ ૨૬ ॥  
 ગીતેષ્વેવં પરં દૃષ્ટસ્ત્રિખાણ્ડેષ્વેવ તેષ્વપિ ।  
 ઉપયુક્તાઃ પ્રબન્ધસ્ય ચત્વારો ધાતવસ્તતઃ ॥ ૨૭ ॥  
 ષડ્ડગૈર્લક્ષિતૈસ્તિથં ચતુર્ભિર્ધાતુભિશ્ચ યઃ ।  
 નિબદ્ધઃ સ્વરસન્દર્ભઃ સ પ્રબન્ધ ઇતિ સ્થિતમ્ ॥ ૨૮ ॥  
 સ ચ પચ્ચવિધઃ પ્રોક્તો મેદિનીજાતિમાનથ ।  
 આનન્દિનીજાતિમાંશ્ચ દીપનીજાતિમાંસ્તથા ॥ ૨૯ ॥  
 ભાવનીજાતિમાંશ્ચાથ તારાવલ્યાખ્યજાતિમાન્ ।  
 તત્ર સ્વરાદિભિઃ ષડ્ભિરડ્ગૈર્યુક્તા તુ મેદિની ॥ ૩૦ ॥  
 અડ્ગપચ્ચકસંયુક્તા જાતિરાનન્દિની સ્મૃતા ।  
 ચતુરડ્ગયુતા જાતિર્દીપનીતિ પ્રકીર્તિતા ॥ ૩૧ ॥  
 અડ્ગત્રયવતી જાતિરાખ્યાતા ભાવની બુધૈઃ ।  
 જાતિરડ્ગદ્વયોપેતા તારાવલ્યભિધીયતે ॥ ૩૨ ॥  
 એકાડ્ગસડ્ગતા જાતિર્ન નિબન્ધેષુ વિદ્યતે ।  
 એતાભિજાતિભિર્યુક્તા યે પ્રબન્ધાસ્તુ પચ્ચભિઃ ॥ ૩૩ ॥

ते तत्तज्जतिमत्संज्ञां लज्जन्तीति व्यवस्थितिः ।  
 परित्यक्ताङ्गनामानि पञ्चाङ्गाद्यासु जतिषु ॥ ३४ ॥  
 तत्तज्जतिप्रबन्धानां लक्षणेषु प्रयक्ष्मले ।  
 पुनः प्रबन्धस्त्रिविधो मतङ्गाद्यैरुदीरितः ॥ ३५ ॥  
 द्विधातुकस्त्रिधातुश्च यतुर्धातुरिति क्मात् ।  
 अत्र साङ्गीतिकैरेषा परिभाषाऽवधार्यताम् ॥ ३६ ॥  
 प्रबन्धमात्र उद्ग्राह्युवौ द्वौ नियतौ स्मृतौ ।  
 विनोद्ग्राहं प्रबन्धस्थारम्भ एव न सम्भवेत् ॥ ३७ ॥  
 ध्रुवत्वमेव नास्त्येतद्भ्रुवस्य य विवर्जने ।  
 एवं स्थिते प्रबन्धोऽयं द्विधातुरिति यत्र तु ॥ ३८ ॥  
 तत्रोद्ग्राह्युवौ ग्राह्यौ मेलापामोगवर्जनात् ।  
 अथोच्यते यतुर्धातुः प्रबन्ध इति यत्र तु ॥ ३९ ॥  
 तत्रोद्ग्राहाद्यो ग्राह्याश्चात्वारोऽपि य धातवः ।  
 यत्र तूक्तं प्रबन्धोऽयं त्रिधातुरिति तत्र किम् ॥ ४० ॥  
 मेलापकस्य सन्त्याग आभोगस्येति संशयः ॥  
 भवत्येव तथाऽप्यत्रे प्रबन्धेषु त्रिधातुषु ॥ ४१ ॥  
 विनाऽऽभोगं प्रबन्धस्य त्रिधातोः क्वाप्यदर्शनात् ।  
 त्यागो मेलापकस्यैव वेदितव्यस्त्रिधातुषु ॥ ४२ ॥  
 सम्प्रदायोऽधुना कश्चित्प्रबन्धेषु प्रदृश्यते ।  
 एतद् प्रबन्धा ये युक्ताः पृथगाभोगधातुना ॥ ४३ ॥  
 तेष्वामोगं द्विधा कृत्वा पूर्वार्धं तालवर्जितम् ।  
 आलापरूपं कार्यं तल्लोके वाक्यमितीर्यते ॥ ४४ ॥  
 द्वितीयार्धं तालयुक्तं कर्तव्यमिति निर्णयः ॥  
 तत्राद्यार्धं प्रबन्धस्य गातुश्चाभ्यां प्रयोजयेत् ॥ ४५ ॥  
 द्वितीयार्धं तु वर्णस्य नामधेयमिति स्थितिः ।  
 आलापधातोः सर्वत्र स्वरूपमिदमेव हि ॥ ४६ ॥

लक्ष्ये त्विदानीं कैवाऽप्रबन्धादिषु केषुचित् ।  
आभोगा वर्तमाना ये तेष्वेवोक्तप्रकाशतः ॥ ४७ ॥  
आलपभाषादनालापत्रुपभाषात्त्वमिष्यते ।  
तत्तु सर्वत्र कर्तव्यं प्रबन्धाभोगधातुषु ॥ ४८ ॥  
पुनः प्रबन्धो निर्युक्तानिर्युक्तत्वेन य द्विधा ।  
निर्युक्तः स भवेच्छन्दस्तालरागादिकस्य यः ॥ ४९ ॥  
नियमेनोपबद्धः स्यात्तस्यैव नियमं विना ।  
निबद्धः स्यादनिर्युक्तश्छन्दस्तालादिकस्य य ॥ ५० ॥  
नियतस्त्वमुकेनैव च्छन्दसा त्वमुनैव य ।  
तालेनामुकरागेषाण्यन्यैव य भाषया ॥ ५१ ॥  
प्रबन्धोऽयं निबद्धः स्यादित्येवं त्रुप उच्यते ।  
अयं नियमराहित्यमेवानियमं धरितः ॥ ५२ ॥  
तत्र तावत्प्रबन्धानां द्विधातुत्वं त्रिधातुता  
निर्युक्तत्वं तदन्यत्वं तत्तल्लक्ष्यं तु वक्ष्यते ॥ ५३ ॥  
छदानीं तु प्रबन्धानां लक्षाणां वक्तुमादितः ।  
मेदिन्यादिक्रमेणैव तत्तज्जगतीमतोऽपि य ॥ ५४ ॥  
प्रबन्धानुद्दिशाम्यत्र प्रबन्धसुप्रबद्धये ।  
श्रीरङ्गः श्रीविलासश्च पञ्चमङ्गिरतः परम् ॥ ५५ ॥  
पञ्चाननोमातिलकौ करणं सिंहालीलकः ।  
मेदिनीजातिमन्तोऽभी प्रबन्धाः सप्त कीर्तिताः ॥ ५६ ॥  
पञ्चतालेश्वरो वर्णस्वरो वस्त्वाभिधानकः ।  
विजयस्त्रिपदाप्यश्च ततो हरविलासकः ॥ ५७ ॥  
यतुर्भुजः पद्मिनी श्रीवर्धनो वर्षवर्धनः ।  
आनन्दिनीजातिमन्तः प्रबन्धा दश कीर्तिताः ॥ ५८ ॥  
सुदर्शनः स्वराङ्गश्च त्रिभङ्गिश्चैव कन्दुकः ।  
वदनं येति पञ्चैते दीपनीजातिसंयुताः ॥ ५९ ॥  
वर्णो गद्यं ततः कन्दः कैवाऽश्चाङ्गयारिणी ।  
वर्तन्यार्या य गाथा य ततः क्रौञ्चपदः स्मृतः ॥ ६० ॥

कलङ्सस्तोटकश्च ङसलीलश्चतुष्पदी ।  
 वीरश्रीर्मङ्गलायारो दण्डकश्चेत्यमी पुनः ॥ ६१ ॥  
 द्रष्ट प्रबन्धा उद्दिष्टा भावनीजातिसङ्गताः ।  
 अेला ढेङ्गी जोग्मटश्च लम्भरासैकतलिका ॥ ६२ ॥  
 यङ्क्वाकः स्वरार्थश्च मातृका ध्वनिकुट्टिनी ।  
 त्रिपदी षट्पदी चैव जम्पटश्चञ्चरी तथा ॥ ६३ ॥  
 यथा य राङ्गी चैव धवलो मङ्गलस्तथा ।  
 ओवी लोवी ढोल्लरी य दन्ती द्वाविंश छत्यमी ॥ ६४ ॥  
 तारावलीजातिमन्तः प्रबन्धाः पञ्चितीर्तिताः ।  
 छत्येकजातिमन्तोऽमी प्रबन्धाः षष्टिरीरिताः ॥ ६५ ॥  
 अत्र प्रबन्धाः कीर्त्यन्ते जातिद्वयसमन्विताः ।  
 उयलीवेति य तथा गजलीवेत्युभावपि ॥ ६६ ॥  
 तारावलीदीपनीभ्यां समेताविति निर्णयः ।  
 द्विपदी य द्विपथको वृत्तं चेति त्रयस्त्वमी ॥ ६७ ॥  
 प्रबन्धा भावनीतारावलीजातिद्वयान्विताः ।  
 घटनामा प्रबन्धस्तु दीपनीभावनीयुतः ॥ ६८ ॥  
 छति द्विजातिमन्तोऽमी षट् प्रबन्धाः प्रकीर्तिताः ।  
 तालार्णवस्तथा रागकदम्बश्चेत्युभौ स्मृतौ ॥ ६९ ॥  
 मेदिनीप्रमुखाभिश्च पञ्चभिर्जातिभिर्युतो ।  
 अतोद्दिष्टप्रबन्धानां ङमाल्लक्षार्णमुच्यते ॥ ७० ॥  
 श्रीरङ्गस्य प्रबन्धस्य यतस्रः षण्डिकाः स्मृताः ।  
 प्रतिषण्डिकमेकैको रागस्तालश्च वाञ्छितः ॥ ७१ ॥  
 प्रतिषण्डिकमप्यन्ते प्रयोज्यं नियमात्यदम् ।  
 तदन्यानि स्वरादीनि पञ्चाङ्गान्यैस्त्रिङ्कमात् ॥ ७२ ॥  
 प्रयोज्यान्यत्र याद्यार्धं प्रतिषण्डिकमस्ति यत् ।  
 स उद्ग्राहो द्वितीयार्धं ध्रुव छत्येष निर्णयः ॥ ७३ ॥  
 न स्तो मेलापकाभोगावाभोगविरुडेऽपि य ।

તુરીયાયાઃ ખણ્ડિકાયા અન્તે નામાહુનં પદૈઃ ॥ ૭૪ ॥  
 ગાતૃનેતૃપ્રબન્ધાનાં કાર્યં તેન દ્વિધાતુકઃ ।  
 પ્રબન્ધોડયં ભવેચ્છન્દસ્તાલાદ્યનિયમેન ચ ॥ ૭૫ ॥  
 નિબદ્ધત્વાદનિર્યુક્ત ઇતિ શ્રીરઙ્ગલક્ષણામ્ ।  
 શ્રીવિલાસપ્રબન્ધસ્ય કર્તવ્યાઃ પચ્ચખણ્ડિકાઃ ॥ ૭૬ ॥  
 પ્રતિખણ્ડિકમેકૈકો રાગસ્તાલશ્ચ વાગ્મિતઃ ।  
 પ્રતિખણ્ડિકમપ્યન્તે પ્રયોક્તવ્યાઃ સ્વરાઃ પરમ્ ॥ ૭૭ ॥  
 ઐચ્છિકેન હમેણૈવ યોજ્યં શિષ્ટાઙ્ગપચ્ચકમ્ ।  
 દ્વિધાતુત્વાદિકં સર્વં શ્રીરઙ્ગવદિતિ સ્થિતિઃ ॥ ૭૮ ॥  
 પચ્ચભઙ્ગિપ્રબન્ધસ્ય ખણ્ડિકે દ્વે પ્રકલ્પયેત્ ।  
 પ્રતિખણ્ડિકમેકૈકો રાગસ્તાલશ્ચ વાગ્મિતઃ ॥ ૭૯ ॥  
 તેનકોડન્તે પ્રયોક્તવ્યઃ પ્રતિખણ્ડિકમત્ર તુ ।  
 શિષ્ટમન્યત્પરિણેયં શ્રીરઙ્ગાખ્યપ્રબન્ધવત્ ॥ ૮૦ ॥  
 પચ્ચભઙ્ગિરસાવેવ દ્વયોઃ ખણ્ડિકયોઃ પૃથક્ ।  
 અન્તે પદાન્વિતઃ સ્યાચ્ચેત્તદા પચ્ચાનનો ભવેત્ ॥ ૮૧ ॥  
 અન્યત્પૂર્વવદુન્નેયમતોમાતિલકાભિધે ।  
 પ્રબન્ધે ખણ્ડિકાસ્તિસ્રઃ કર્તવ્યાઃ પ્રતિખણ્ડિકમ્ ॥ ૮૨ ॥  
 રાગસ્તાલસ્તથૈકૈકો વાગ્મિતઃ પ્રતિખણ્ડિકમ્ ।  
 અન્તે તુ બિરુદં યોજ્યમન્યચ્છ્રીરઙ્ગવદ્ભવેત્ ॥ ૮૩ ॥  
 શ્રીરઙ્ગાદ્યાસ્તુ પચ્ચોમાતિલકાન્તા ઇમે સ્મૃતાઃ ।  
 ષઙ્મિરઙ્ગૈર્નિબદ્ધત્વાન્મેદિનીજાતિસઙ્ગતાઃ ॥ ૮૪ ॥  
 અથોદ્દેશકમપ્રાપ્તં કરણં લક્ષ્યતે સ્ફુટમ્ ।  
 ઇષ્ટસ્વરે પ્રબન્ધસ્યારમ્ભો મોક્ષોશકસ્વરે ॥ ૮૫ ॥  
 રાસસ્તાલો દ્રુતાખ્યસ્તુ લય એતૈઃ સમેતતા ।  
 જ્ઞેયં કરણસામાન્યલક્ષમ તચ્ચાષ્ટધા મતમ્ ॥ ૮૬ ॥  
 સ્વરાદ્યં પાટપૂર્વં ચ બન્ધાદ્યં ચ પદાદિમમ્ ।  
 તેનાદ્યં બિરુદાદ્યં ચ ચિત્રાદ્યં મિશ્રપૂર્વકમ્ ॥ ૮૭ ॥



अतेषां लक्षाणान्यष्टकराणां क्माद्भुवे ।  
 यतोद्ग्राहध्रुवौ सान्द्रस्वरबद्धौ पदैः पुनः ॥ ८८ ॥  
 आभोगः स्याद्गातुनेतृप्रबन्धाह्वयिहितः ।  
 तत्तु स्वराद्यकराणं तद्गन्त्याद्यपि स्फुटम् ॥ ८९ ॥  
 डिं तूद्ग्राहस्वरस्थाने तेषां भेदोऽस्ति तद् भुवे ।  
 स्यात्पाटकराणं बद्धं उस्तपाटयुतैः स्वरैः ॥ ९० ॥  
 क्मव्यत्यासभेदेन तद्यपि द्विविधं स्मृतम् ।  
 आदौ स्वरास्ततो उस्तपाटश्चेत्कम उच्यते ॥ ९१ ॥  
 प्रथमं उस्तपाटोऽथ स्वराश्चेत्तद्गुदीरितम् ।  
 व्यत्यासपाटकराणं मतःसुगमरतादिभिः ॥ ९२ ॥  
 स्वरैर्भुजपाटैश्च यतोद्ग्राहध्रुवावुभौ ।  
 क्मेषोपनिबध्यते तद्गन्धकराणं विदुः ॥ ९३ ॥  
 स्वरैः पदैर्विरच्येते यतोद्ग्राहध्रुवौ क्मात् ।  
 तदा पदाद्यं कराणं मन्यन्ते गीतकोविदाः ॥ ९४ ॥  
 यत्रोद्ग्राहः स्वरैर्बद्धस्तेनकैस्तु ध्रुवो भवेत् ।  
 तत्तेनकराणं नाम प्रबन्धं परिचक्षते ॥ ९५ ॥  
 स्वरैश्च बिरुदैः स्यातां यत्रोद्ग्राहध्रुवौ क्मात् ।  
 बिरुदाद्यं तथा प्रोक्तं कराणं लक्ष्यकोविदैः ॥ ९६ ॥  
 स्वरैश्च उस्तपाटैश्च यतोद्ग्राहो विरच्यते ।  
 पाटैर्भुजसम्भूतैः पदैश्च स्याद्यथ ध्रुवः ॥ ९७ ॥  
 तस्त्रिकराणं नाम प्रबन्धं सूरयो विदुः ।  
 स्वरैः पाटैस्तेनकैश्च यतोद्ग्राहो निबध्यते ॥ ९८ ॥  
 तैरेव येद्गुध्रुवोऽपि स्यात्तन्मिश्रकराणं विदुः ।  
 ननु चित्रस्य मिश्रस्य को भेद इति चेच्छृणु ॥ ९९ ॥  
 तिलतण्डुलवज्जतो मिथोऽवयवसङ्करः ।  
 चित्रत्वं मिश्रता नाम भवेत्क्षीराम्बुनोरिव ॥ १०० ॥  
 मिथोऽवयवसाङ्घर्षमिति भेदस्तयोर्द्रव्योः ।  
 निरूपितानि कराणान्येवं नवविधान्यपि ॥ १०१ ॥

व्यत्यासपाटकरणप्रबन्धेन सडं स्फुटम् ।  
 नवैतानि त्रिधातुत्वात्प्रत्येकं कालभेदतः ॥ १०२ ॥  
 मङ्गलारम्भकाद्याप्याविशेषैः समविंशतिः ।  
 धृत्युक्तं शार्ङ्गिणा तत्तु व्यामोडैकप्रयोजनम् ॥ १०३ ॥  
 निर्युक्तोऽयं प्रबन्धः स्यात्तालस्य नियमो यतः ॥  
 य आदिताल धृत्युक्तं अडेन लघुना युतः ॥ १०४ ॥  
 रासताल धृति प्रोक्तः स अेवात्रेति निर्णयः ।  
 मेलापकस्य विरडात्रिधातुरिति कीर्तितः ॥ १०५ ॥  
 स्वरदीनां षड्गानां करणेषु नवस्वपि ।  
 पर्यायेण निविष्टत्वान्मेदिनीजातिमानयम् ॥ १०६ ॥  
 अथोद्देशकमप्राप्तः सिंललीलो निरुध्यते ।  
 स्वरैः पाटैश्च विरुदैस्तेनकैश्च कमेण य ॥ १०७ ॥  
 विरथ्यते सिंललीलानाम्ना तालेन स स्मृतः ।  
 प्रबन्धः सिंललीलाप्यः सिंललीले द्रुतास्त्रयः ॥ १०८ ॥  
 आद्यन्तयोर्लघूपेतास्त्वत्र य स्वरपाटकैः ।  
 उद्ग्राहं कल्पयेद्धातुं विरुदैस्तेनकैर्भ्रुवम् ॥ १०९ ॥  
 पटैः कुर्यदथाभोगं तेनायां स्यात्त्रिधातुकः ।  
 निर्युक्तस्तालनियमाद्गुणैः षड्भिः स्वरादिभिः ॥ ११० ॥  
 निबद्धत्वाद्भवत्येष मेदिनीजातिसङ्गतः ।  
 तदेवं मेदिनीजातिप्रबन्धाः सम लक्षिताः ॥ १११ ॥  
 आनन्दिनीजातिमतामथोद्दिष्टः पुरा लि यः ।  
 पञ्चतालेश्चरो नाम प्रबन्धः स निरुध्यते ॥ ११२ ॥  
 अतालः प्रथमं रागालापः स्यात्तदनन्तरम् ।  
 परस्परं भिन्नधातुमातुङं पदपञ्चकम् ॥ ११३ ॥  
 यथ्यत्पुटाप्यतालेन युक्तं द्विर्गेयमिष्यते ।  
 अन्ते प्रतिपदं यथ्यत्पुटेनैव समन्वितान् ॥ ११४ ॥

स्वरानैच्छिकपाटांश्च कमेण परिकल्पयेत् ।  
 पञ्चमस्य पदस्यान्ते पूर्वं पाटास्ततः स्वराः ॥ ११५ ॥  
 गेया इति ततस्तत्र व्युत्कम्ः स्वरपाटयोः ।  
 अेवविधानां पञ्चानां पदानां समनन्तरम् ॥ ११६ ॥  
 यञ्चत्पुटस्य तालस्यैवावृत्तद्वयमानतः ।  
 पाटैः पटडसम्भूतैरन्तरं परिकल्पयेत् ॥ ११७ ॥  
 ततश्चाथपुटाप्यानतालेन पदपञ्चकम् ।  
 परस्यरं भिन्नघातुयुक्तं द्विर्गेयमिष्यते ॥ ११८ ॥  
 अन्ते प्रतिपदं थायपुटेनैव युतास्वरान् ।  
 पाटांश्च पूर्ववद्गयेत्पञ्चमस्य पदस्य तु ॥ ११९ ॥  
 अन्ते स्वराणां पाटानां व्युत्कम्ः पूर्ववद्भवेत् ।  
 ततश्चाथपुटस्यैव त्वावृत्तद्वयमानतः ॥ १२० ॥  
 छौडुक्कपाटैः कलयेदन्तरं तदनन्तरम् ।  
 षट्पितापुत्रकाप्येन तालेन पदपञ्चकम् ॥ १२१ ॥  
 पूर्ववद्गयेदन्ते तथा प्रतिपदं स्वराः ।  
 पाटाश्च कमतो गेयाः षट्पितापुत्रकान्विताः ॥ १२२ ॥  
 पञ्चमस्य पदस्यान्ते पूर्ववद्व्युत्कमस्तयोः ।  
 षट्पितापुत्रकस्यायं तालस्यावृत्तयुग्मतः ॥ १२३ ॥  
 अन्तरं शङ्खसम्भूतैः पाटैर्विरचयेत्ततः ।  
 सम्पक्वेष्टाकतालेन षट् पदानि प्रकल्पयेत् ॥ १२४ ॥  
 द्विर्गानं य मिथोभिन्नघातुत्वादि य पूर्ववत् ।  
 पूर्ववस्य प्रतिपदमन्ते स्युः स्वरपाटकाः ॥ १२५ ॥  
 पाटैर्मुञ्जसम्भूतैरन्तरं परिकल्पयेत् ।  
 तत उद्धट्टतालेनाभोगं द्रुतलयान्वितम् ॥ १२६ ॥  
 गातृनेतृप्रबन्धाप्याभूषितं परिकल्पयेत् ।  
 अत्राभोगे द्रुतलयाप्यानादन्येषु धातुषु ॥ १२७ ॥  
 मध्यो विलम्बितो वा स्याल्लय इत्यवगम्यताम् ।  
 आभोगान्ते य कुर्वीत तेनकं तदनन्तरम् ॥ १२८ ॥

प्रबन्धादिस्थितालापे भोक्ष अवेविधस्तु यः ।  
 पञ्चतालेश्वरो नाम सोऽयमन्वर्थसंज्ञकः ॥ १२९ ॥  
 स य द्वेषा वीररसे गीतो वीरावतारकः ।  
 शृङ्गारे तु रसे गीतः श्रृङ्गारतिलकः स्मृतः ॥ १३० ॥  
 तालप्रकरणे यच्चत्पुटादिलक्ष्यधिष्यते ।  
 तत्र य प्रतितालं यदाधमस्ति पदद्वयम् ॥ १३१ ॥  
 उद्ग्राहः स तदन्यानि पदानि स्याद्भ्रुवस्ततः ।  
 अनन्तरस्तदाभोगश्चतुर्धातुरथं ततः ॥ १३२ ॥  
 नन्तरस्य नियमो गीतेष्वेव पुरोहितः ।  
 सत्यं वचनसामर्थ्यात्प्रबन्धेष्वपि कुत्रचित् ॥ १३३ ॥  
 भविष्यत्यन्तरो विधा निषादस्थपतेरिव ।  
 तालानां नियमायैव निर्युक्तं षति कीर्त्यते ॥ १३४ ॥  
 पञ्चाङ्गो बिरुदाभावादानन्दिन्याभ्यजातिमान् ।  
 अथ वर्णस्वरं भ्रूमो यत्र स्याद्वैच्छिकः क्वमः ॥ १३५ ॥  
 स्वराणामपि पाटानां पदानां तेनकस्य यः ।  
 तेनके य भवेन्भोक्षः स वर्णस्वर उच्यते ॥ १३६ ॥  
 यतुर्धा स स्वरस्यादौ विन्यासः प्रथमो भवेत् ।  
 पाटनामादिविन्यासो द्वितीयः परिकीर्तितः ॥ १३७ ॥  
 पदानमादिविन्यासात्तृतीयो भेद उच्यते ।  
 तेनानामादिविन्यासाच्चतुर्थो भेद षष्ठ्यते ॥ १३८ ॥  
 अेकस्मिन्नादिविन्यस्ते स्वरादिषु यतुर्ध्वपि ।  
 तदन्येषां त्रयणां स्याद्विन्यासः वाञ्छितकृमात् ॥ १३९ ॥  
 अत्र स्वरादिषु द्वाभ्यामुद्ग्राहं परिकल्पयेत् ।  
 द्वाभ्यां भ्रुवमथाभोगं पटैः कुर्यादतस्त्वयम् ॥ १४० ॥  
 स्यात्त्रिधातुरनिर्युक्तस्तालाधनियमात्मकः ।  
 पञ्चाङ्गो बिरुदाभावादानन्दिन्याभ्यजातिमान् ॥ १४१ ॥  
 पञ्च वस्तुप्रबन्धस्य पादांस्तावत्प्रकल्पयेत् ।

तेष्वाद्यै य तृतीये य पञ्चमे य पृथक्पृथक् ॥ १४२ ॥  
 ओकैकलघुवर्णाभ्यमात्राः पञ्चदश स्मृताः ।  
 द्वितीयतुर्योरङ्घ्र्योर्मात्रा द्वादश कीर्तिताः ॥ १४३ ॥  
 अत्रेषु पञ्चपादेष्वप्याद्यं पादद्वयं पुनः ।  
 प्रथमार्धं स्मृतं तस्य स्वरपाटान्तमिष्यते ॥ १४४ ॥  
 शिष्टं पादत्रयं प्रोक्तमपरार्धमिदं पुनः ।  
 कर्तव्यं स्वरतेनान्तं ततो दोधकनामकम् ॥ १४५ ॥  
 वृत्तं कुर्यात्तु तल्लक्ष्म खण्डःशास्त्रे निरूपितम् ।  
 “दोधकवृत्तमिदं भवामा गौ”  
 षट्मेवास्य वृत्तस्य लक्ष्मोदाहरणं तथा ॥ १४६ ॥  
 अत्रोद्ग्राहस्तेनकान्तमर्धद्वयमथ ध्रुवः ।  
 दोधकः स्थाद्यथाभोगस्तेनोक्तोऽयं त्रिधातुकः ॥ १४७ ॥  
 तालादिनियमाभावदन्तिर्युक्तश्च पञ्चभिः ।  
 अङ्गैरभिरुदैर्योगादान्दिन्याभ्यजातिमान् ॥ १४८ ॥  
 विजयाभ्यप्रबन्धस्य लक्षाणं त्वथ यक्ष्मले ।  
 तेनैः स्वरैर्यं उद्ग्राहे ध्रुवे पाटैः पदैरपि ॥ १४९ ॥  
 पदान्तरैरथाभोगे गेयो विजयतालकः ।  
 विजयाभ्यस्त्रिधातुः स निर्युक्तो नियतत्वतः ॥ १५० ॥  
 पञ्चाङ्गो भिरुदाभावदानन्दिन्याभ्यजातिमान् ।  
 त्रिपदाभ्यप्रबन्धस्य लक्ष्म सम्यक्प्रयक्ष्मले ॥ १५१ ॥  
 यत्र पाटैर्भवद्रेकः पादोऽथ भिरुदैः परः ।  
 स्वरैरन्यस्तु सोऽन्वर्थसंज्ञकस्त्रिपदाह्वयः ॥ १५२ ॥  
 अत्राद्यपाद उद्ग्राहो द्वितीयस्तु ध्रुवः स्मृतः ।  
 आभोगस्तु पदैः कार्यस्ततोऽप्येष त्रिधातुकः ॥ १५३ ॥  
 अनिर्युक्तश्च तालाद्वैरशस्थानियमत्वतः ।  
 पञ्चाङ्गस्तेनकालावादानन्दिन्याभ्यजातिमान् ॥ १५४ ॥  
 भ्रूमो हरिविलासस्य लक्षाणं लक्ष्यसम्मतम् ।  
 पदैश्च भिरुदैराद्यः ऋणो यत्र प्रकल्प्यते ॥ १५५ ॥

પાટૈર્દ્વિતીયખાણોડય તેનકૈસ્તુ તૃતીયકઃ ।  
 સોડયં હરવિલાસાખ્યઃ પ્રબન્ધઃ પરિકીર્ત્યતે ॥ ૧૫૬ ॥  
 અત્રાદ્યખાણ ઉદ્ગ્રાહો દ્વિતીયકતૃતીયકૌ ।  
 ધ્રુવઃ પદાન્તરૈઃ કાર્ય આભોગોડતસ્ત્રિધાતુકઃ ॥ ૧૫૭ ॥  
 તાલાદિનિયમાભાવાદનિર્યુક્તશ્ચ કીર્તિતઃ ।  
 પગ્ચાડ્ગશ્ચ સ્વરાભાવાદાનન્દિન્યાખ્યજાતિમાન્ ॥ ૧૫૮ ॥  
 ચતુર્મુખપ્રબન્ધસ્ય લક્ષ્મ સમ્યક્પ્રચક્ષ્મહે ।  
 યત્ર તિ સ્થાયિવર્ણેન સ્વરૈરેકોડ્ઘ્નિસ્થિત્યતે ॥ ૧૫૯ ॥  
 તતસ્ત્વારોહિવર્ણેન પાટૈરડ્ઘ્નિર્દ્વિતીયકઃ ।  
 તતોડવરોહિવર્ણેન પટૈરડ્ઘ્નિસ્ત્રિતીયકઃ ॥ ૧૬૦ ॥  
 તતઃ સગ્ચારિવર્ણેન તેનૈરડ્ઘ્નિસ્તુરીયકઃ ।  
 ઉદ્ગ્રાહે ચ સમાપ્તિઃ સ્થાત્સ ચતુર્મુખ ઉચ્યતે ॥ ૧૬૧ ॥  
 ઉક્તં સ્થાચ્ચાદિવર્ણાનાં લક્ષ્મ રત્નાકરે સ્ફુટમ્ ।  
 ગાનક્રિયોચ્યતે વર્ણઃ સા ચતુર્ધા નિરૂપિતા ॥ ૧૬૨ ॥  
 સ્થાચ્ચારોહ્યવરોહી ચ સગ્ચારીત્યથ લક્ષણમ્ ।  
 સ્થિત્વા સ્થિત્વા પ્રયોગઃ સ્થાદૈકૈકસ્ય સ્વરસ્ય યઃ ॥ ૧૬૩ ॥  
 સ્થાયી વર્ણઃ સ વિજ્ઞેયઃ પરાવન્વર્થનામકૌ ।  
 એતત્સમ્મિશ્રણાદ્વર્ણઃ સગ્ચારી તુ ભવેદિતિ ॥ ૧૬૪ ॥  
 અત્રાદ્યપાદદ્વિતયમુદ્ગ્રાહ ઇતિ કીર્ત્યતે ।  
 દ્વિતીયં પાદયુગલં ધ્રુવ ઇત્યભિધીયતે ॥ ૧૬૫ ॥  
 પાદાન્તરૈઃ સ્યાદાભોગસ્તેનોક્તોડયં ત્રિધાતુકઃ ।  
 તાલાદિનિયમાભાવાદનિર્યુક્તશ્ચ કીર્તિતઃ ॥ ૧૬૬ ॥  
 પગ્ચાડ્ગો બિરુદાભાવાદાનન્દિન્યાખ્યજાતિમાન્ ।  
 પદ્મડીતિ પ્રબન્ધોડય પ્રબોધાય નિરૂપ્યતે ॥ ૧૬૭ ॥  
 સ્વરાન્તૈર્બિરુદૈર્યસ્યાઃ પ્રથમાર્થે વિરચ્યતે ।  
 પાટાન્તૈર્બિરુદૈશ્ચૈવ દ્વિતીયાર્થે નિબધ્યતે ॥ ૧૬૮ ॥  
 ચસ્થાશ્ચ પ્રતિપાદં સ્યાદન્તેડનુપ્રાસસમ્ભવઃ ॥

छन्दसा पद्मडीनाम्ना युक्ता सा पद्मडी मता ॥ १६८ ॥

पद्मडीच्छन्दसो लक्ष्म च्छन्दःशास्त्रे निरूपितम् ।

“षोडश मात्राः पादे पादे

यत्र भवन्ति निरस्तविवादे ।

पद्मडिका जगणेन वियुक्ता

चरमगुरुः सा सद्भिरिडोक्ता ॥ ”

छंदमेव य पद्मज्या उदाहरणलक्षणो ॥ १७० ॥

तत्राद्यमर्धमुद्ग्राडो द्वितीयार्धं ध्रुवः स्मृतः ॥

आभोगश्च पदैः कार्यस्तेनायं स्यात्त्रिधातुकः ॥ १७१ ॥

निर्युक्तश्च यतश्छन्दोनियमोऽस्तेनकस्ततः ।

आनन्दिनीजातिमांश्याप्यङ्गपञ्चमसङ्गतः ॥ १७२ ॥

अथ श्रीवर्धनो नाम प्रबन्धोऽयं निरूप्यते ।

यतोद्ग्राडस्तु बिरुदैः पदैरपि भवेत्कमात् ॥ १७३ ॥

पदैः स्वरध्रुवः स्याद्येत्स श्रीवर्धन उच्यते ।

पदान्तरैरिडाभोगः कार्यस्तेन त्रिधातुकः ॥ १७४ ॥

प्रबन्धोऽयमनिर्युक्तस्तावादिनियमाविधेः ॥

पञ्चङ्गस्तेनकाभावेदानन्दिन्याप्यजातिमान् ॥ १७५ ॥

अथोद्देशकमप्राप्तो लक्ष्यते छर्षवर्धनः ।

पदैश्च बिरुदैर्यस्मिन्मुद्ग्राडो विनिबध्यते ॥ १७६ ॥

स्वरैः पादैर्ध्रुवैश्चैव स स्मृतो छर्षवर्धनः ।

अन्यत्सर्वमपि ज्ञेयं श्रीवर्धनवदत्र य ॥ १७७ ॥

अथमानन्दिनीजातिप्रबन्धा दश वर्णिताः ।

अथ यो दीपनीजातिप्रबन्धेष्वपि पञ्चसु ॥ १७८ ॥

सुदर्शनः पुरोदिष्टः स प्रबन्धो निरूप्यते ।

यतोद्ग्राडः पदैः क्लृप्तो बिरुदैस्तेनकैर्ध्रुवः ॥ १७९ ॥

पादान्तरैस्तथाऽऽभोगस्तं वदन्ति सुदर्शनम् ।

त्रिधातुकः प्रबन्धोऽयमनिर्युक्तस्तथैव य ॥ १८० ॥

तालादिनियमाभावात्स्वरपाटविवर्जितैः ।  
 अङ्गैश्चतुर्भिर्बद्धत्वाद्दीपनीजातिमान्स्मृतः ॥ १८१ ॥  
 अथोच्यते स्वराङ्गस्य प्रबन्धस्येऽलक्षणात् ।  
 यत्रोद्ग्राहः पदैर्बद्धः स्वरैर्भेदापकस्तथा ॥ १८२ ॥  
 ध्रुवश्च बिरुद्वैस्तत्र तूद्ग्राहे ताल ऐक्यः ।  
 भेलापके तु द्वौ तालौ ध्रुवे तालास्त्रयः पुनः ॥ १८३ ॥  
 स स्वराङ्ग इति प्रोक्तो गातव्यो मालवश्रिया ।  
 आभोगः पूर्ववत्कार्यश्चतुर्धातुरतस्तव्यम् ॥ १८४ ॥  
 निर्युक्तो रागनियमात्पाटतेनकवर्जितैः ।  
 यतुरङ्गैर्भिर्बद्धत्वाद्दीपनीजातिमान्स्मृतः ॥ १८५ ॥  
 अथोच्यते त्रिभङ्ग्याप्यप्रबन्धस्येऽलक्षणात् ।  
 स्वरैः पादैः पदैश्चैव ङमेऽण विनिबद्धता ॥ १८६ ॥  
 सामान्यलक्षणां तस्य स य पञ्चविधः स्मृतः ।  
 त्रिभङ्गिताले ति लघुद्धयं गुरुरथोच्यते ॥ १८७ ॥  
 इत्येवलक्षणापोषेतत्रिभङ्गीतालसङ्गतः ॥  
 त्रिभङ्ग्याप्यः प्रबन्धः स्यादित्येको भेद इरितः ॥ १८८ ॥  
 त्रिभङ्ग्याप्येन वृत्तेन च्छन्दःशास्तोदितेन यः ।  
 बद्ध्यते स त्रिभङ्गिः स्यादिति भेदो द्वितीयकः ॥ १८९ ॥  
 त्रिभिरङ्गैस्त्रिभिस्तालैस्तृतीयो भेद उच्यते ।  
 त्रिभिर्वृत्तैरन्वितत्वाच्चतुर्थो भेद इष्यते ॥ १९० ॥  
 तथा देवत्रयस्तुत्या पञ्चमो भेद उच्यते ।  
 अेषु पञ्चभेदेषु योज्यं सामान्यलक्षणात् ॥ १९१ ॥  
 यथायोगमिडोत्रेयमुद्ग्राहादिविभाजनम् ।  
 आभोगश्च पदैः कार्यस्तेनायां स्यात्त्रिधातुकः ॥ १९२ ॥  
 छन्दस्तालादिनियमात्पेष निर्युक्त उच्यते ।  
 दीपनीजातिमांश्चापि लोपाद्भिरुदतेनयोः ॥ १९३ ॥



निरुप्यते कन्दुकोऽथ यत्राद्यथरः पटैः ।  
 पाटैर्द्वितीयथरःो बिरुदैश्च तृतीयकः ॥ १८४ ॥  
 उद्ग्राहे य समाभिश्च स कन्दुक इति स्मृतः ।  
 अत्राद्यपादद्वितयमुद्ग्राह इति कथ्यते ॥ १८५ ॥  
 ध्रुवस्त्रितीयपादे स्यात्पटैराभोगकल्पना ।  
 तत्रिधातुरनिर्युक्तस्तालादिनियमो न यत् ॥ १८६ ॥  
 दीपनीजातिमांश्चापि स्वरतेनकवर्जनात् ।  
 निरुप्यतेऽथ वदनप्रबन्धस्येऽल लक्षणम् ॥ १८७ ॥  
 प्रबन्धोऽयं त्रिधा प्रोक्तस्तत्राद्यो वदनाभिधः ।  
 अथोपवदनाभिभ्यः स्याद्भक्तवदनाह्वयः ॥ १८८ ॥  
 त्रयाणामपि यैतेषां क्माल्लक्षणमुच्यते ।  
 छगणौ पगणौ यैव दगणश्चेत्यमी त्रयः ॥ १८९ ॥  
 मात्रागणः स्युः प्रथमे पाद उद्ग्राहसंज्ञके ।  
 तादृगेव द्वितीयाङ्गिः कर्तव्यो ध्रुवसंज्ञकः ॥ २०० ॥  
 विशेषस्त्वत्र थरःो स्वरपाटं प्रकल्पयेत् ।  
 पदान्तरैरथाभोग इत्येवं वदनं स्मृतम् ॥ २०१ ॥  
 वदने त्रितयोऽप्यन्यैः पटैराभोगकल्पनम् ।  
 षण्मात्रकः स्याच्छगणः पगणः पञ्चमात्रकः ॥ २०२ ॥  
 यतुर्मात्रस्तु यगणस्त्रिमात्रस्तगणः स्मृतः ।  
 दगणस्तु द्विमात्रः स्यादित्येतद्गणलक्षणम् ॥ २०३ ॥  
 त्रिधातुकः प्रबन्धोऽयमनिर्युक्तस्तथैव य ।  
 डीनो बिरुदतेनाभ्यां यतुर्दण्डसमन्वितः ॥ २०४ ॥  
 दीपनीजातिमानेष भवतीत्यवधार्यताम् ।  
 तदेवं दीपनीजातिप्रबन्धाः पञ्च लक्षिताः ॥ २०५ ॥  
 अथ दृव्यप्रबन्धेषु भावनीजातिभागिषु ।  
 वर्णः प्रथममुद्दिष्टो वर्ण्यते तस्य लक्षणम् ॥ २०६ ॥  
 बिरुदैर्विनिबध्येते यत्रोद्ग्राहध्रुवौ पुनः ।  
 आभोगश्च पटैर्यत्र यश्च कर्णाटभाषया ॥ २०७ ॥

वर्णतालान् योपेतः स वर्णो ऽति कथ्यते ।  
 त्रिविधः स य वर्णाभ्यन्तान्त्रैविध्यतः स्मृतः ॥ २०८ ॥  
 वर्णतालस्यश्रमिश्रयतुरश्रया त्रिधा ।  
 अश्रवणो लघुश्चैव द्रुतद्वन्द्वं लघुत्रयम् ॥ २०९ ॥  
 यतुष्काणि विरामान्तद्रुतानां त्रीण्यथ स्मृतः ।  
 गुरुर्द्रुतद्वयं मिश्रे पुनर्गुरुर्लघुः प्लुतः ॥ २१० ॥  
 गुरुर्लघुर्द्रुतश्चैव गुरुश्च यतुरश्रके ।  
 त्रिधातुक् प्रबन्धोऽयं नियमात्तालभाषयोः ॥ २११ ॥  
 निर्युक्तस्तालभिरुदपदैरुगैस्त्रिभिः पुनः ।  
 भङ्गत्वेन परिज्ञेयो भावनीजातिमानिति ॥ २१२ ॥  
 अथ गद्यप्रबन्धस्य कथ्यते लक्षणं स्फुटम् ।  
 गद्यं नाम स्मृतं छन्दोलीनं पदकदम्बकम् ॥ २१३ ॥  
 तदप्युक्तलिका चैव यूर्णिका ललितं तथा ।  
 वृत्तगान्धि य ञ्जुं य सित्रं येत्यपि षड्विधम् ॥ २१४ ॥  
 अतेषां रसभेदाश्च वर्णाश्राप्यधिदेवताः ।  
 नियता वृत्तिभेदाश्च गतिभेदा द्रुतादयः ॥ २१५ ॥  
 द्वैविध्यमभ्युपेतस्य वेणीमिश्रत्वभेदतः ।  
 सर्वं रत्नाकरे प्रोक्तं तत्रत्यमवगम्यताम् ॥ २१६ ॥  
 कृलतो न विशेषोऽस्तीत्यस्माभिस्तदुपेक्षितम् ।  
 अथ गद्यस्य रचनाप्रकारः प्रतिपाद्यते ॥ २१७ ॥  
 प्रणवाद्यमतालं य गमकै रचितैर्युतम् ।  
 युक्तं स्थाय्यादिवर्णैश्च गायेत्पदकदम्बकम् ॥ २१८ ॥  
 ततः प्रबन्धनामाहुं भङ्गमैस्त्रिकतालतः ।  
 अवान्तरानेकपदसमुदायात्मकं तथा ॥ २१९ ॥  
 पदद्वयं निबध्नीयाद् द्विर्गेयं तत्पृथक्त्वतः ।  
 विलम्बितलयोपेतं प्रयोगं परिकल्पयेत् ॥ २२० ॥  
 ततो वाग्गेयकारस्य गायकस्य च नामनी ।

सताले विनिबध्नीयाद्विलम्बितलयान्विते ॥ २२१ ॥

पुनश्च द्रुतमानेन प्रबन्धः सकलोऽपि य ।

पूर्वोक्तेन ङ्गमेणैव गातव्यस्तदनन्तरम् ॥ २२२ ॥

पूर्वोर्जितपदङ्गन्द्वे प्रथमस्य पदस्य तु ।

आदिमारभ्य तत्तालं विलम्बितलयान्वितम् ॥ २२३ ॥

अेकवारं प्रयुज्याथ न्यासं कुर्यादिति स्थितिः ।

अत्राद्यभाग उद्ग्राहो ज्ञेयो यस्तालवर्जितः ॥ २२४ ॥

यस्तु तालेन सङ्गितः पदङ्गन्द्वात्मकः पृथक् ।

द्विर्गातव्यो द्वितीयः स भागस्तु ध्रुव उच्यते ॥ २२५ ॥

प्रयोगादिः सतालश्च यस्तु भागस्तृतीयकः ।

स आभोग एति ग्राह्यस्तत एव त्रिधातुकः ॥ २२६ ॥

अनिर्युक्तश्च तालादिनियमस्यानपेक्षात् ।

पदतालस्वरैर्योगात्त्र्यङ्गोऽयं भावनीयुतः ॥ २२७ ॥

अथ ङ्गप्रबन्धस्य लक्ष्म सम्यक्प्रयक्ष्मले ।

यस्तु कर्णाटभाषाद्यैः पटैः संस्कृतवर्जितैः ॥ २२८ ॥

पाटैश्च बिरुद्वैश्चैव गीयते तालवर्जितः ।

आर्यागीत्यभिधानेन यश्च वृत्तेन बध्यते ॥ २२९ ॥

गेयः वीररसे यश्च स ङ्ग एति कथ्यते ।

वृत्तरत्नाकरे प्रोक्तमार्यागीतेस्तु लक्षणम् ॥ २३० ॥

“आर्याप्रथमदलोक्तं

यदि कथमपि लक्षणां भवेद्दुभयोः ।

दलयोः कृतयतिशोभां

तां गीतिं गीतवान्भुङ्गुगेशः ॥ ”

एदमेवास्य वृत्तस्य लक्ष्मोदाहरणं तथा ।

अस्यायमर्थ आर्यायां प्रथमार्थे प्रकीर्तिताः ॥ २३१ ॥

त्रिंशन्मात्रा द्वितीयार्थे समविंशतिरिस्तिताः ।

आर्यागीतौ तु पूर्वार्धवद् द्वितीयार्धकेऽपि य ॥ २३२ ॥

त्रिंशन्मात्राः प्रयोक्तव्या अेवलक्षणावलक्षिता ।

आर्यागीतिरिडोद्ग्राहं प्रथमार्धं प्रकल्प्य तु ॥ २३३ ॥

पटैर्गार्थेद् द्वितीयार्धं ध्रुवं कृत्वा ततः परम् ।

पाटैश्च बिरुदैर्गचित्त आभोगकल्पनम् ॥ २३४ ॥

ध्रुवाभ्यस्य द्वितीयार्धस्थादौ पाटान्स्थितान्धुनः ।

उपक्रम्य प्रबन्धस्य न्यासं दुर्यादिति स्थितिः ॥ २३५ ॥

त्रिधातुकः प्रबन्धोऽयं छन्दोनियमकीर्तनात् ।

निर्युक्तः पाटबिरुदपटैरङ्गैस्त्रिभिर्भूतः ॥ २३६ ॥

भावनीजातिमांश्चापि भवतीत्यवधार्यताम् ।

ओकोनत्रिंशदाभ्याताः कन्दमेदास्तु शार्ङ्गिणा ॥ २३७ ॥

निर्गृह्यतेऽथ कैवाऽप्रबन्धस्येह लक्षणम् ।

यत्रोद्ग्राहो ध्रुवश्चैव पाटैरेव निबध्यते ॥ २३८ ॥

आभोगस्तु पटैर्यस्मिन्नुद्ग्राहे च समापनम् ।

स कैवाऽ एति प्रोक्तः करपाटप्रधानकः ॥ २३९ ॥

प्रबन्धः करपाटाभ्यस्तदपभंशनामतः ।

कैवाऽ एति लोकेऽस्मिन्सर्वत्र व्यवहारभाक् ॥ २४० ॥

सार्थकैरर्थहीनैश्च पाटैः स द्विविधो मतः ।

स शुद्धैर्मिश्रितैः पाटैः शुद्धो मिश्र एति द्विधा ॥ २४१ ॥

शुद्धत्वं नाम पाटानां मुभवाद्याक्षरैः सत् ।

अयुक्तत्वं मिश्रता तु तैर्युक्तत्वमितिर्यते ॥ २४२ ॥

त्रिधातुरथनिर्युक्तः पाटतालपटैस्त्रिभिः ।

अङ्गैरुपनिबद्धत्वाद्भावनीजातिमांस्तथा ॥ २४३ ॥

अथाङ्ग्यारिणी नाम प्रबन्धः प्रतिपाद्यते ।

यत्रोद्ग्राहध्रुवौ वीरशौद्राभ्यरससंछितैः ॥ २४४ ॥

बिरुदैर्विनिबध्येते तालेनेष्टेन केनचित् ।

गातृनेतृप्रबन्धाभ्याविष्यापनमनोऽरैः ॥ २४५ ॥

आभोगश्च पटैर्यस्यां कथिता साऽङ्ग्यारिणी ।

त्रिधातुकः प्रबन्धोऽयमनिर्युक्तश्च कीर्तितः ॥ २४६ ॥

अङ्गैस्त्रिभिश्च बिरुदपदतालैर्निबन्धनात् ।  
 भावनीजातिमांश्चापि भवेद्भक्तकरे पुनः ॥ २४७ ॥  
 भेदाः षडङ्ग्याश्चिद्या वासवाद्या निरूपिताः ।  
 ते तत्रैवावगन्तव्या षति सर्वं  
 समञ्जसम् ॥ २४८ ॥  
 निरूप्यतेऽथ वर्तन्याः प्रबन्धस्येह लक्षणम् ।  
 स्वराद्यकरास्य प्राक्प्रबन्धस्य यदोरितम् ॥ २४९ ॥  
 लक्ष्मोद्ग्राहे ध्रुवे यैव निबिडस्वरबद्धता ।  
 आभोगे पदबद्धत्वं भवेदिति तथैव च ॥ २५० ॥  
 वर्तन्यामपि विज्ञेयं विशेषस्तु प्रदर्शयते ।  
 स्वराद्यकराणो प्रोक्तो रासस्तालो द्रुतो लयः ॥ २५१ ॥  
 वर्तन्यां तु न रासः स्थात्तालः किं यैच्छिको भवेत् ।  
 विलम्बितलयश्चाथ गाने शीतिः प्रदर्शयते ॥ २५२ ॥  
 उद्ग्राहं तु द्विरुद्गायेद् ध्रुवाभोगौ सकृत्पुनः ।  
 ध्रुवे न्यासस्ततो यस्यां वर्तनी सा प्रकीर्तिता ॥ २५३ ॥  
 त्रिधातुकः प्रबन्धोऽयमनिर्युक्तस्तथैव च ।  
 पदतालस्वरैर्योगात्स्यङ्गोऽयं भावनीयुतः ॥ २५४ ॥  
 अथ लक्षणमार्यायाः प्रबन्धस्य निरूप्यते ।  
 आर्यावृत्तेन रचितामार्यामार्याः प्रयक्षते ॥ २५५ ॥  
 आर्यावृत्तस्य आर्धान्ते यरान्तेऽथ वा स्वराः ।  
 प्रयोज्यास्तत्र आर्धार्धमुद्ग्राहं परिकल्पयेत् ॥ २५६ ॥  
 तत्तद् द्विवारं गातव्यं द्वितीयार्धं भवेद् ध्रुवः ।  
 तत्तु गेयं सकृत्पश्चादाभोगं परिकल्पयेत् ॥ २५७ ॥  
 गातृनेतृप्रबन्धाङ्गमुद्ग्राहे च समापयेत् ।  
 षट्कार्याप्रबन्धस्य लक्षणं परिचक्षते ॥ २५८ ॥  
 वृत्तरत्नाकरे प्रोक्तमार्यावृत्तस्य लक्षणम् ।  
 “लक्ष्मैतत्सप्त गणा  
 गोपिता भवति नेह विषमे जः ।

षष्ठोऽथां न लघू वा

प्रथमेऽर्धे नियतमार्यायाः ॥

षष्ठे द्वितीयवान् न्ते

परके मुञ्जलाख्य स यतिपदनियमः ।

चरमेऽर्धे पञ्चमके

तस्मादिह भवति षष्ठो लः ॥ ”

उदाहरणामध्येतदार्यावृत्तस्य सम्मतम् ॥ २५८ ॥

अस्यायमर्थः आर्यायाः प्रथमार्धे प्रकीर्तिताः ।

गाणाः सप्त गुरुश्चैव विषमे जगणो न य ॥ २६० ॥

षष्ठोऽयं जगणः प्रोक्तस्तत्स्थाने न लघू य वा ।

नगाणश्च लघुश्चेति जातं लघुयतुष्टयम् ॥ २६१ ॥

एत्यार्याप्रथमार्धस्य लक्षाणां विशदीकृतम् ।

तदुत्तरार्धेऽपि गाणाः सप्तैव य गुरुस्तथा ॥ २६२ ॥

किं तु षष्ठो गणस्तस्मिन्नेक एव लघुर्भवित् ।

आर्यावृत्ते यतुर्मात्रा गाणा आख्या एति स्थितिः ॥ २६३ ॥

आर्याभिर्दास्तु लक्ष्याधाः षड्विंशतिरुदाहृताः ।

रत्नाकरे न ते लक्ष्ये प्रसिद्धा इत्युपेक्षिताः ॥ २६४ ॥

त्रिधातुङः प्रबन्धोऽयं छन्दोनियमबन्धनात् ।

निर्युक्तस्त्रिभिरङ्गैश्च पदतालस्वरताम्रैः ॥ २६५ ॥

बद्धत्वाद्यवगन्तव्यो भावनीजातिमानिति ।

अथ गाथाप्रबन्धस्य स्वरूपमभिधीयते ॥ २६६ ॥

आर्यालक्षणाभेदेऽं गाथाया अपि लक्षणां ॥

किं त्वार्या संस्कृतपदैर्बद्धव्येति व्यवस्थितिः ॥ २६७ ॥

गाथा तु प्राकृतपदैर्बद्धव्येत्यनयोर्भिदा ।

निर्युक्तत्वत्रिधातुत्वभावनीजातिशालिताः ॥ २६८ ॥

गाथायामिह विज्ञेयास्त्वार्यालक्ष्मातिदेशतः ।

अथ कौञ्चपदो नाम प्रबन्धः प्रतिपाद्यते ॥ २६९ ॥

यत्रोद्गाढः स्वरैर्बद्धः पदैस्तु ध्रुव इष्यते ।

पदान्तरैस्तथाऽऽभोगो गातृनामादिविहितः ॥ २७० ॥

प्रतितालाभ्यतालेन वक्ष्यमाणेन यो युतः ।

यश्चोद्ग्राहयुतन्यासः स तु कौञ्चपदः स्मृतः ॥ २७१ ॥

लघुध्रुतद्वयं यैव प्रतिताले प्रथक्षते ।

स य द्वेधा कौञ्चपदनामवृत्तसमन्वितः ॥ २७२ ॥

तद्भृत्तरहितश्चेति तत्र कौञ्चपदाभिधम् ।

वृत्तं कीदृशमित्युक्ते तल्लक्षणामुदीर्यते ॥ २७३ ॥

आदौ तु भगणः प्रोक्तो भगणस्तदनन्तरम् ।

सगाणो भगणश्चैव यत्वारो नगाणास्तथा ॥ २७४ ॥

गुरुश्च यत्र दृश्यन्ते यरणेषु यतुर्ध्वपि ।

वृत्तं कौञ्चपदं तत्स्यादस्योदाहरणं पुनः ॥ २७५ ॥

“या कपिलाक्षी पिङ्गलकेशी कलिरुचिरनुदिनमनुनयकठिना

दीर्घतराभिः स्थूलशिराभिः परिवृतवपुरतिशयकुटिलगतिः ।

आयतजङ्घा निम्नकपोला लघुतरकुचयुगपरिचितलृट्या

सा परिहार्या कौञ्चपदा स्त्री ध्रुवमिड निरवधिसुभमभिलषता ॥ ”

त्रिधातुकः प्रबन्धोऽयं निर्युक्तश्च तथा स्मृतः ।

तालादिनियमादङ्गैः स्वरतालपदाभिधैः ॥ २७६ ॥

बद्धत्वात्त्रिभिरप्येष भावनीजातिमान्भवेत् ।

कलदंसप्रबन्धस्य कथयाम्यथ लक्षणम् ॥ २७७ ॥

कलदंसाभ्यवृत्तेन प्रबन्धो यः प्रबध्यते ।

तमाहुः कलदंसाभ्यं तस्य वृत्तस्य लक्षणम् ॥ २७८ ॥

आभ्यातमाद्विभरते भरतेन मडात्मना ।

“द्वितीयसप्तमान्त्यश्च तुरीयको

गुरुर्यदा य षष्ठो दशमोऽपि वा ।

अथोदितो हि पादे त्वथ जागते

भवेद्विदं तु दंसाभ्यमिति स्मृतम् ॥ ”

छन्दमेवास्य वृत्तस्य लक्ष्यमस्यार्थ उच्यते ॥ २७९ ॥

यतुर्ध्वपि य पादेषु द्वादशाक्षरशालिषु ।

प्रतिपादं द्वितीयश्च तुर्यः षष्ठश्च सप्तमः ॥ २८० ॥

દશમો દ્વાદશશ્ચૈવ વર્ણો યદિ ગુરુભવિત્ ।  
 તદાનીં કલહંસાખ્યં છન્દ ઇત્યત્ર ચોચ્યતે ॥ ૨૮૧ ॥  
 પ્રયુગ્જ્યાત્પ્રતિપાદાન્તં સ્વરાગ્ગમ્પાખ્યતાલતઃ ।  
 ગાયેચ્ચાદિમપાદાન્તપ્રયુક્તેષુ સ્વરેષ્વથ ॥ ૨૮૨ ॥  
 ન્યાસં કુર્યાત્પ્રબન્ધસ્ય ગમ્પાતાલસ્ય લક્ષણમ્ ।  
 સ્વરપ્રકરણે પ્રોક્તમલકુારનિરૂપણે ॥ ૨૮૩ ॥  
 અત્રાદ્યમર્ધમુદ્ગ્રાહં વૃત્તસ્ય પરિકલ્પયેત્ ।  
 ઉત્તરાર્ધે ધ્રુવં કુર્યાદાભોગં ચ પૃથક્ત્વતઃ ॥ ૨૮૪ ॥  
 અતસ્ત્રિધાતુકઃ સોડયં નિયમાદ્ વૃત્તતાલયોઃ ।  
 નિર્યુક્તશ્ચ ભવત્યડ્ગૈઃ સ્વરતાલપદૈસ્ત્રિભિઃ ॥ ૨૮૫ ॥  
 નિબદ્ધત્વેન વિજ્ઞેયો ભાવનીજાતિમાંસ્તથા ।  
 લક્ષણં તોટકસ્યાથ કથ્યતે યઃ પ્રબધ્યતે ॥ ૨૮૬ ॥  
 તોટકાખ્યેન વૃત્તેન સ તોટક ઇતિ સ્મૃતઃ ।  
 લક્ષમ તોટકવૃત્તસ્ય વૃત્તરત્નાકરે સ્ફુટમ્ ॥ ૨૮૭ ॥  
 “ઇહ તોટકમમ્બુધિસૈઃ કથિતમ્”  
 અસ્યાયમર્થઃ સગાણૈશ્ચતુર્ભિસ્તોટકં સ્મૃતમ્ ।  
 ઇદમેવાસ્ય લક્ષ્યં ચ જ્ઞેયમત્ર ચ તોટકમ્ ॥ ૨૮૮ ॥  
 પ્રયોજ્યાઃ પ્રતિપાદાન્તં સ્વરાઃ પૂર્વવદત્ર ચ ।  
 ઉદ્ગ્રાહઃ પ્રથમાર્ધં સ્યાદુત્તરાર્ધં ધ્રુવઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨૮૯ ॥  
 આભોગઃ પૂર્વવત્કાર્યસ્તેનાયં સ્યાત્રિધાતુકઃ ।  
 નિર્યુક્તો વૃત્તનિયમાત્સ્વરતાલપદૈસ્ત્રિભિઃ ॥ ૨૯૦ ॥  
 અડ્ગૈરુપનિબદ્ધત્વાદ્ભાવનીજાતિમાંસ્તથા ।  
 હંસલીલપ્રબન્ધસ્ય લક્ષણં પ્રતિપાદ્યતે ॥ ૨૯૧ ॥  
 પદૈર્યત્રાદ્યપાદઃ સ્યત્પાદૈરેવ દ્વિતીયકઃ ।  
 હંસલીલાખ્યતાલેન ચુક્તોડયં હંસલીલકઃ ॥ ૨૯૨ ॥  
 હંસલીલાખ્યતાલે ચ યગણશ્ચ લઘુર્ગુરુઃ ।  
 અત્રાદ્યપાદ ઉદ્ગ્રાહો દ્વિતીયસ્તુ ધ્રુવઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨૯૩ ॥



पदान्तैस्तथाऽऽभोगस्तेनायं स्यात्त्रिधातुकः ।  
 निर्युक्तस्तावनियमात्पाटतालपदात्मकैः ॥ २९४ ॥  
 त्रिभिरङ्गैर्निबद्धत्वाद्भावनीजातिमानपि ।  
 यतुष्पदीप्रबन्धोऽथ लक्ष्यते लक्ष्यसम्मतः ॥ २९५ ॥  
 यस्या द्वितीयके पाटे तुर्यपाटे पृथक्पृथक् ।  
 भवन्ति द्रव्यसङ्ख्याका मात्रा लघ्वक्षरात्मिकाः ॥ २९६ ॥  
 प्रथमे य तृतीयेऽङ्घ्रौ मात्राः पञ्चदशैव य ।  
 भिन्नार्थयमकोपेतं यस्यामर्धद्वयं भवेत् ॥ २९७ ॥  
 आधमर्धं स्वरान्तं स्यात्तेनान्तं स्याद् द्वितीयकम् ।  
 तेनकन्याससंयुक्ता गेया कर्णाटभाषया ॥ २९८ ॥  
 तालेन रञ्जिता सेयं यतुष्पद्यभिधीयते ।  
 अथ सत्यर्थभिन्नानां वर्णानां या पुनःश्रुतिः ॥ २९९ ॥  
 यमकं तद्भवेदित्यं यमकज्ञाः प्रयक्षते ।  
 अत्र स्वरान्तमाधार्यमुद्ग्राहं परिकल्पयेत् ॥ ३०० ॥  
 तेनकान्तं द्वितीयार्धं ध्रुवत्वेन प्रकल्पयेत् ।  
 आभोगः पूर्ववत्कार्यस्तेनायं स्यात्त्रिधातुकः ॥ ३०१ ॥  
 भाषनियमयुक्तत्वान्नित्युक्तश्च प्रकीर्तितः ।  
 पदतेनस्वरैस्त्र्यङ्गैर्निबद्धत्वाद्भावनीयुतः ॥ ३०२ ॥  
 निरूप्यतेऽथ वीरश्रीप्रबन्धस्येऽल लक्षणम् ।  
 यतोद्ग्राहः पदैर्बद्धो बिरुदैस्तु ध्रुवो भवेत् ॥ ३०३ ॥  
 पदान्तैस्तथाऽऽभोगो वीरश्रीरिति स स्मृतः ।  
 त्रिधातुकः प्रबन्धोऽयमनिर्युक्तश्च कीर्तितः ॥ ३०४ ॥  
 तालाद्यनियमात्तालपदात्म्यं बिरुदेन य ।  
 बद्धोऽयमङ्गत्रययुगभावनीजातिमांस्तथा ॥ ३०५ ॥  
 उच्यते मङ्गलाचारप्रबन्धस्येऽल लक्षणम् ।  
 यः कैशिक्याभ्यरागेषु गीतो निःसारसंज्ञिना ॥ ३०६ ॥  
 तालेन य निबद्धोऽयं मङ्गलाचार उच्यते ।  
 त्रिविधः स य गद्यात्मा पद्यात्मा योभयात्मकः ॥ ३०७ ॥

पादान्ते वाऽथ वाऽर्धान्ते प्रयोज्यास्तत्र च स्वराः ।  
रागस्तु कैशिकीनामभाषारागः प्रकीर्तितः ॥ ३०८ ॥

स य गान्धर्वरागान्तर्भूतो रत्नकरे त्विति ।  
ज्ञेयं निःसारुताले च विरामान्तं लघुद्रयम् ॥ ३०९ ॥

अत्र सस्वरमाधार्धमुद्ग्राहः परिकीर्तितः ।  
सस्वरं तु द्वितीयार्धं ध्रुवो ज्ञेयः पृथक्पदैः ॥ ३१० ॥

आभोगः पूर्ववत्कार्यस्तेनायं स्यान्निघातुकः ।  
निर्युक्तश्च भवत्येष नियमाद्भागतालयोः ॥ ३११ ॥

पदतालस्वरैस्त्र्यङ्गैर्बद्धत्वाद्भावनीयुतः ।  
अथोद्देशकमप्राप्तो दण्डकः प्रतिपाद्यते ॥ ३१२ ॥

दण्डकाप्येन वृत्तेन यः स्वरश्च निबध्यते ॥

स दण्डको दण्डकस्य लक्षणं नगणद्रयम् ॥ ३१३ ॥

रगणाः सप्त यस्य स्युः पादौ पादौ स दण्डकः ।

यथा —

“०७ छि भवति दण्डकारण्यदेशे स्थितिः

पुण्यभाजां मुनीनां मनोहारिणि

त्रिदशविजयवीर्यदृष्टदृशग्रीवल-

क्षम्या विरामेण रामेण संसेविते ।

जनक्यजनभूमिसम्भूतसीमन्तिनी-

सीमसीतापदस्पर्शपूताश्रये

भुवननमितपादपम्पाभिधानाम्बिका

तीर्थयात्रागतानेकसिद्धाकुले ॥ ”

अत्र दण्डकवृत्तस्थपदैः पूर्वार्थमुच्यते ॥ ३१४ ॥

स योद्ग्राहो द्वितीयार्धं स्वरैर्ज्ञेयं स य ध्रुवः ।

पदान्तरैस्तथाऽऽभोगस्तत एष त्रिघातुकः ॥ ३१५ ॥

निर्युक्तो वृत्तनियमात्स्वरतावपदैस्त्रिभिः ।

अङ्गैरुपनिबद्धत्वाद्भावनीजातिमान्भवेत् ॥ ३१६ ॥

तदेवं वर्णिता दृष्यष्टप्रबन्धा भावनीयुताः ।

अथ द्वाविंशतिस्तारावलीजातिसमन्विताः ॥ ३१७ ॥

प्रबन्धाः पूर्वमुद्दिष्टास्तत्राध्यादौ प्रकीर्तिताः ।

ओलाप्रबन्धस्तस्येह लक्ष्म सम्यक्प्रयक्ष्महे ॥ ३१८ ॥

ओलायास्तावद्दुद्ग्राहे त्रयः पादाः प्रकीर्तिताः ।

तराधपादे प्रथमं द्वे भाग्ये परिक्लप्येत् ॥ ३१९ ॥

तयोश्च भाग्ययोर्धातुरेको मातुस्तु भिद्यते ।

धातुर्नाम स्वः प्रोक्तो मातुरक्षरमुच्यते ॥ ३२० ॥

ऐतश्च भाग्ययुगलं सानुप्रासं प्रक्लप्येत् ।

वर्णसाम्यमनुप्रासं धत्यनुप्रासलक्षणम् ॥ ३२१ ॥

ततः परं प्रयोगस्तु गमकालमिलक्षणः ।

किञ्चित्यद्यान्वितश्चान्ते कर्तव्यस्तदनन्तरम् ॥ ३२२ ॥

पल्लवाभ्यानि गेयानि पदानि त्रीणि तत्र य ।

आद्ये विलम्बमानेन तृतीयं धृतमानतः ॥ ३२३ ॥

अत्र भाग्यद्वयं तारप्रथमं पद्यमुच्यते ।

ततः परं प्रयोगो यस्तद् द्वितीयं पद्यं स्मृतम् ॥ ३२४ ॥

तृतीयं य यतुर्थं य पञ्चमं य यथाक्रमम् ।

पदानि पल्लवाभ्यानि भवन्ति त्रीण्यथः पुनः ॥ ३२५ ॥

पदानि पञ्च जातानि तदेतत्पद्यपञ्चकम् ।

उद्ग्राहः प्रथमः पादो भवतीत्यवधार्यताम् ॥ ३२६ ॥

ऐतत्प्रथमपादोक्तलक्षणैर्नैव कल्पयेत् ।

द्वितीयमपि योद्ग्राहे पादं पञ्चपदात्मकम् ॥ ३२७ ॥

आद्यद्वितीययोरेतत्याद्ययोरेकधातुता ।

मातुस्तु भिन्नं अवेति मतङ्गाद्याः प्रयक्षते ॥ ३२८ ॥

अेवलक्षणं अेव स्थान्तृतीयथरणोऽपि य ।

किं तु तत्र विशेषोऽस्ति कश्चित्तदभिधमहे ॥ ३२९ ॥

आद्यौ भाग्यद्वयं गीत्वा सानुप्रासैकधातुकम् ।

ततः केवलसम्बुद्धिपदैरन्ते समन्वितम् ॥ ३३० ॥

પૂર્વપાદદ્વયયુતપ્રયોગાપેક્ષયા પુનઃ ।  
 ભિન્નઘાતું પ્રકુર્વાત પ્રયોગમિતિ નિર્ણયઃ ॥ ૩૩૧ ॥  
 સોમેશ્વરાદયસ્ત્વેકે ચતુર્ધાતુત્વવાદિનઃ ।  
 એતેષુ દ્વાદશપદેષ્વેકાદશપદાત્મકમ્ ॥ ૩૩૨ ॥  
 ઉદગ્રાહમુરશીકૃત્ય પદં દ્વાદશકં પુનઃ ।  
 આહુર્મેલાપકં તેન મતભેદોડત્ર વિદ્યતે ॥ ૩૩૩ ॥  
 એવમુદગ્રાગમેલાપૌ નિબધ્ય તદનન્તરમ્ ।  
 ધ્રુવં વિરચયેત્સોડપિ ત્રિપદાત્મા પ્રકીર્તિતઃ ॥ ૩૩૪ ॥  
 તત્રાદ્યં ચ દ્વિતીયં ચ પદં સ્યાન્મધ્યમાનતઃ ।  
 નિબદ્ધં ઘાતુનૈકેન માતુભેદયુતં તથા ॥ ૩૩૫ ॥  
 તૃતીયં તુ પદં પૂર્વપદાભ્યાં ભિન્નઘાતુકમ્ ।  
 સ્યાદ્વિલમ્બિતમાનં ચ ત્રિષ્વેતેષુ પદેષ્વપિ ॥ ૩૩૬ ॥  
 યત્ર કુત્રાપિ કર્તવ્યં નેતુનામાહુનં પુનઃ ।  
 એવં ધ્રુવે ત્રીણિ પદાન્યુદગ્રાહે દ્વાદશેતિ ચ ॥ ૩૩૭ ॥  
 યોગે પચ્ચદશાભૂવન્પદાનીત્યવધાર્યતામ્ ।  
 ગાતૃપ્રબન્ધનામાહુમાભોગમથ કલ્પયેત્ ॥ ૩૩૮ ॥  
 આભોગઃ સર્વ એવૈષ પદમેકમિતિ સ્થિતિઃ ।  
 તસ્માદેલાપ્રબન્ધોડયં જાતો દ્યવ્યષ્ટપદાત્મકઃ ॥ ૩૩૯ ॥  
 એવંવિધં પુનર્ગાત્વા પ્રબન્ધં સર્વમપ્યથ ।  
 ન્યાસં કુર્યાદ્ ધ્રુવે તાલનિયમસ્ત્વથ કથ્યતે ॥ ૩૪૦ ॥

### તાલનિયમઃ

મટ્ટદ્વિતીયકઙ્કાલપ્રતિતાલેષુ કશ્ચન ।  
 તાલ એલાપ્રબન્ધેડસ્મિન્યોજનીયો ન ચાપરઃ ॥ ૩૪૧ ॥  
 ચતુર્ણામપિ તાલાનામેતેષાં લક્ષણં બ્રુવે ।  
 સ્વરપ્રકરણે પૂર્વ મટ્ટલક્ષણમીરિતમ્ ॥ ૩૪૨ ॥  
 દ્વિતીયતાલે કથિતં દ્રુતદ્વન્દ્રં લઘુદ્વયમ્ ।  
 ઉક્તશ્ચતુર્ધા કઙ્કાલઃ પૂર્ણઃ ખણ્ડઃ સમોડસમઃ ॥ ૩૪૩ ॥

यतुर्द्रुतौ गलौ पूर्णः भाण्डो द्वौ य गुरुद्वयम् ।  
 समो गुरु द्वौ लघ्वन्तौ विषमो वाद् गुरुद्वयम् ॥ ३४४ ॥  
 लो द्रुतौ प्रतितालः स्थादित्येवं ताललक्षणम् ।  
 षत्युक्तस्तालनियमः प्रबन्धेऽस्मिन्नालस्त्वल ॥ ३४५ ॥  
 अतीतो वाऽनागतो व भवेद्विच्छानुसारतः ।  
 तत्रातीतग्रहो नाम यत्र तालं विना पुरा ॥ ३४६ ॥  
 सकृद् गीत्वा तु गातव्यं तालं गृह्णाति येत्पुनः ।  
 तथाऽतीतग्रहः प्रोक्तोऽनागतग्रह उच्यते ॥ ३४७ ॥  
 यत्र गीतं विनैवाद्यौ तालमादाय येत्सकृत् ॥  
 गेयं गायति सोऽयं स्थादनागत इति ग्रहः ॥ ३४८ ॥  
 अेवमेलाप्रबन्धस्य प्रोक्तं सामान्यलक्षणम् ।  
 अत्र य द्युष्टसङ्ख्यानां पदानां नामदेवताः ॥ ३४९ ॥  
 उक्ता रत्नाकरे तत्तु बोध्यं तत्रैव वर्तताम् ।  
 निरुध्यन्ते दश प्राणाः सम्प्रत्येलापदस्थिताः ॥ ३५० ॥  
 समानो मधुरः सान्द्रः कान्तो दीप्तः समाहितः ।  
 अत्राल्यः सुकुमारश्च प्रसन्नौजस्विनाविति ॥ ३५१ ॥  
 दश प्राणाः समुद्दिष्टा द्युष्टसु स्युः पदेष्वपि ।  
 कथं ननु दश प्राणाः पदेषु द्युष्टसु स्थिताः ॥ ३५२ ॥  
 सङ्ख्याविरोध इति येदत्रेदमभिधीयते ।  
 द्वयोस्त्रयाणामपिवा पदानामेक अेव येत् ॥ ३५३ ॥  
 प्राणः संयोजयते कुत्र विरोधेनावरोधनम् ।  
 तथाऽपि प्रथमे पादे प्रयोगात्मकमस्ति यत् ॥ ३५४ ॥  
 पदं द्वितीयं यदपि द्वितीयाङ्घ्रौ द्वितीयकम् ।  
 प्रयोगाभ्यं पदं प्राणमेकमेव तयोर्द्वयोः ॥ ३५५ ॥  
 योजयेदकधातुत्वात्समानं नाम नामतः ।  
 तथा प्रथमपादस्थं यत्पल्लवपदत्रयम् ॥ ३५६ ॥

यथ्य द्वितीयपादस्थं पल्लवाभ्यं पदत्रयम् ।  
 षण्णामभ्येकधातुत्वात्कमेणैव द्वयोर्द्वयोः ॥ ३५७ ॥  
 मधुराभ्यं सान्द्रसंज्ञं कान्ताभ्यं यैव योजयेत् ।  
 तथा पादत्रयस्थानं द्विभाषात्कमेयुषाम् ॥ ३५८ ॥  
 पदानभेकधातुत्वात्त्रयाणामपि तेष्वतः ।  
 ऐकः अेव पुनः प्राणो दीमसंज्ञः प्रकीर्तितः ॥ ३५९ ॥  
 पदेष्वेकादशस्वेवं पञ्च प्राणास्तु योजिताः ।  
 अेतेषु द्वादशाधैषु पञ्चस्वथ यथाक्रमम् ॥ ३६० ॥  
 समाञ्जिताग्राम्यमुभाप्राणान्यञ्चयापि योजयेत् ।  
 अेवमेलाप्रबन्धस्य दृव्यष्टसङ्ख्यपदेष्वपि ॥ ३६१ ॥  
 प्राणा दश वसन्तीति कल्पिनाथेन दर्शितम् ।  
 कथं लक्षणमेतेषां प्राणानामभिधीयते ॥ ३६२ ॥  
 अल्पाक्षरोऽल्पस्वरश्च समान इति कथ्यते ।  
 अयं प्राणो भवत्याद्यद्वितीयाङ्घ्रिगयोर्द्वयोः ॥ ३६३ ॥  
 प्रयोगात्मकयोर्योज्यः पदयोरत अेव हि ।  
 अल्पाक्षरत्वमेतस्य प्रयोगाश्रयणान्भवेत् ॥ ३६४ ॥  
 नन्वक्षरविहीनत्वात्प्रयोगस्य कथं पुनः ।  
 अल्पाक्षरत्वमिति येन्मा विस्मार्षीः पुरोदितम् ॥ ३६५ ॥  
 उक्तं ज्येत्पुत्रैवाद्यद्वितीयाङ्घ्रिप्रयोगयोः ।  
 अन्ते किञ्चित्पदन्यासोऽप्यस्तीत्येतदनुस्मर ॥ ३६६ ॥  
 अथ द्वितीयप्राणस्य मधुराभ्यस्य लक्षणम् ।  
 यः स्वल्पमूर्छनायुक्तः स प्राणो मधुरः स्मृतः ॥ ३६७ ॥  
 अल्पत्वं मूर्छनायास्तु तानीकरणतो भवेत् ।  
 तत्तानीकरणं यत्स्यादताने तानता पुनः ॥ ३६८ ॥  
 तानाद्यस्वरमुञ्चार्यारोहे वाऽप्यवरोडके ।  
 कृमान्मध्यस्वराणां च किञ्चित्संस्पर्शमात्रतः ॥ ३६९ ॥  
 अन्यस्वरोञ्चाराणां येत्तत्तानीकरणं स्मृतम् ।  
 प्राणोऽयं मधुरस्त्वाद्यद्वितीयाङ्घ्रिगयोर्द्वयोः ॥ ३७० ॥

पल्लवाभ्येष्यादिभयोः पद्ययोर्योजयिष्यते ।  
 ततस्तृतीयप्राणस्य सान्द्रसंज्ञस्य लक्षणम् ॥ ३७१ ॥  
 यत्राक्षराणां नैबिज्यमल्पत्वं च स्वरावलेः ।  
 तारस्थानप्रतिष्ठो यः स सान्द्र एति कथ्यते ॥ ३७२ ॥  
 अत्राक्षराणां नैबिज्यं मात्राद्विकृतं विधुः ।  
 स्वराणां पुनरल्पत्वं धातोरल्पत्वतः स्मृतः ॥ ३७३ ॥  
 तरस्थानोत्थितस्याधद्वितीययरणस्थयोः ।  
 द्वितीययोः पल्लवाभ्यपद्योरुभयोरपि ॥ ३७४ ॥  
 स्वपूर्वपद्यतः किञ्चिद्दुष्यत्वेन निबन्धनम् ।  
 सान्द्रप्राणसमादेशात्कर्तव्यमिति सूचितम् ॥ ३७५ ॥  
 कन्तो नाम यतुर्थस्तु प्राणः कान्तध्वनिर्मतः ।  
 ध्वनेश्च कान्तता रक्तिविशेषसमवेतता ॥ ३७६ ॥  
 प्राणोऽयं कान्तनामाऽऽधद्वितीययरणस्थयोः ।  
 अन्त्ययोः पल्लवाभ्यानपद्योर्विनियुज्यते ॥ ३७७ ॥  
 दीप्तनादो भवेद्दीप्तनामा प्राणस्तु पञ्चमः ।  
 स्वरस्य दीप्तता नाम परिपूर्तिरिति स्मृता ॥ ३७८ ॥  
 अयमङ्घ्रित्रयेष्वेषु द्विभण्डात्मसु च त्रिषु ।  
 पद्येषु योजनीयः स्थादित्याङ्गुर्गीतकोविदाः ॥ ३७९ ॥  
 समाङ्गिताभ्यो यः प्राणः षष्ठस्तस्य तु लक्षणम् ।  
 स्थायिवर्णनिविष्टत्वमस्य तात्पर्यमुच्यते ॥ ३८० ॥  
 तृतीयस्य तु पाद्यस्य प्रयोगात्मकमस्ति यत् ।  
 पद्यमाधद्वितीयाङ्घ्रिप्रयोगाभ्यां विलक्षणम् ॥ ३८१ ॥  
 तत्रोत्थितस्वरांस्तारस्थायित्वेन प्रकल्प्य च ।  
 कृतायां गमकालसौ स्थायिस्थः स्थात्समाङ्गितः ॥ ३८२ ॥  
 अथाग्राभ्याम्भिधः प्राणः सप्तमस्तस्य लक्षणम् ।  
 अक्षराणां स्वराणामभ्यावृत्त्याऽग्राभ्य उच्यते ॥ ३८३ ॥  
 स्वराक्षराणामवृत्तिश्चक्रवावदुच्यते ॥

પ્રાણોડયં ધ્રુવખાણસ્ય પ્રથમે યોજ્યતાં પદે ॥ ૩૮૪ ॥

પ્રસન્નો નામ નવમઃ પ્રાણસ્તસ્ય તુ લક્ષણમ્ ॥

યત્ર તાવત્પદાનાં સ્થાજ્ઞટિત્યર્થપ્રબોધનમ્ ॥ ૩૮૫ ॥

વિવિક્તરૂપતા મન્દ્રસ્થાનાદીનાં સ્વરાવલેઃ ।

પ્રસન્નો નવમઃ પ્રાણઃ કથિરો ભરતાદિભિઃ ॥ ૩૮૬ ॥

ઓજસ્વી નામ દશમઃ પ્રાણસ્તસ્ય તુ લક્ષણમ્ ।

યસ્મિન્સમાસભૂયસ્ત્વં સ ઓજસ્વીતિ કથ્યતે ॥ ૩૮૭ ॥

કર્તવ્યં તચ્ચ ભૂયસ્ત્વં તાનેષુ ચ પદેષુ ચ ।

અયમાભોગરૂપેડન્ત્યે વિનિયોજ્ય પદે સ્મૃતઃ ॥ ૩૮૮ ॥

એવમેલાપ્રબન્ધસ્ય દ્વ્યષ્ટસાડ્પ્યપદેષ્વપિ ।

નિરૂપિતા દશ પ્રાણા યોજનીયા ઇતિ સ્થિતિઃ ॥ ૩૮૯ ॥

નો ચેત્પ્રબન્ધપુરુષો નિષ્પ્રાણઃ કિમુ શોભતે ।

તસ્માદ્વાગ્ગેયકારેણ યથા પ્રાણા દશાપ્યમી ॥ ૩૯૦ ॥

એલાપદનિવિષ્ટાઃ સ્યુસ્તથા યત્રો વિધીયતામ્ ।

તાદૃગેવ ભવત્યેલા કર્તુર્નૈતુશ્ચ સૌખ્યદા ॥ ૩૯૧ ॥

નો ચેદનિષ્ટદેત્યુક્તં મતડ્ગેન મહાત્મના ।

એલૈવં લક્ષિતા સેયં ચતુર્ધા પરિકીર્તિતા ॥ ૩૯૨ ॥

ગણૈલાડડઘાડથ માત્રૈલા વર્ણૈલાડથ તતઃ પરમ્ ।

દેશૈલા ચેતિ તત્રાદૌ ગણૈલાયાસ્તુ લક્ષણ.... ॥ ૩૯૩ ॥

વક્તું ગણા નિરૂપ્યન્તે સમૂહો ગણ ઉચ્યતે ।

સ ચ દ્વેધા વર્ણગણો માત્રાગણ ઇતિ ક્રમાત્ ॥ ૩૯૪ ॥

વર્ણોડપિ દ્વિવિધઃ પ્રોક્તો ગુરુર્લઘુરિતિ ક્રમાત્ ।

તત્રાનુસ્વારસંયુક્તો વિસર્ગેણ સમન્વિતઃ ॥ ૩૯૫ ॥

વ્યજ્જનાન્તસ્તથા દીર્ઘાં યુક્તાક્ષરપરસ્તથા ।

વર્ણો યઃ સ ગુરુર્જૈયસ્તદન્યો લઘુરુચ્યતે ॥ ૩૯૬ ॥

સાનુસ્વારો યથા કં ખં ચં છમિત્યાદિકો ગુરુઃ ।



सविसर्गो यथा कः ष ष्ट्याद्विर्गुरुच्यते ॥ ३६७ ॥

व्यञ्जनान्तस्तदित्यत्र तवर्णो गुरुच्यते ।

दीर्घः काभादिको वर्णो युक्ताक्षरपरो यथा ॥ ३६८ ॥

सर्वेत्यत्र स ष्ट्येष वर्णो गुरुरिति स्मृतः ।

पादान्तस्थो लघुवर्णो विकल्पेन गुरुर्भवेत् ॥ ३६९ ॥

गुरुर्द्धिमात्रको ज्ञेयो लघुः स्यादेकमात्रकः ।

ऋजुत्वेन लघुर्लोभ्यो वक्रत्वेन गुरुर्विपौ ॥ ४०० ॥

जिह्वामूलीययोगे वाऽप्युपधमानीयसङ्गतौ ।

रङ्गयोगे लघुवर्णो विकल्पेन गुरुर्भवेत् ॥ ४०१ ॥

तेन युक्तपरत्वोत्थगुरुत्वस्यापवादनम् ।

यथा —

“तरुणं सर्षपशाकं

नवोदनं पिच्छिलानि च दधीनि ।

अल्पव्ययेन सुन्दरि

ग्राभ्यज्जनो मृषमश्नाति ॥ ”

अत्र तावत्सुन्दरीति पदे रीत्येतदक्षरम् ॥ ४०२ ॥

युक्ताक्षरपरत्वेऽपि लघ्वेव भवति ध्रुवम् ।

अे औ षं ङं तु यत्वारो दीर्घत्वेऽपि विकल्पतः ॥ ४०३ ॥

लघवः स्युः पदान्तस्थाः प्राकृताद्विधिति स्थितिः ।

पदमध्येऽप्यपभ्रंशे ङं ङं.... षमित्यमी ॥ ४०४ ॥

पञ्च वर्णा विकल्पेन लघवः स्युरिति स्थितिः ॥

सानुस्वारत्वसम्प्राप्तं गुरुत्वमिह बाध्यते ॥ ४०५ ॥

अेवं निरूपिता वर्णास्तादृग्वर्णत्रयं पुनः ॥

उक्तो वर्णगणः सोऽपि भवत्यष्टविधो यथा ॥ ४०६ ॥

मगणो यगणश्चैव रगणः सगणस्तथा ।

तगणो जगणश्चाथ भगणो नगणस्ततः ॥ ४०७ ॥

अेवमष्टौ गणास्तत्र मगणस्त्रिगुरुर्यथा ।

कामाक्षीत्यादि यगणस्वर्णपमथ कथ्यते ॥ ४०८ ॥

આદૌ લઘુર્ગુરુદ્વન્દ્વમન્તે ચેધગણો ભવેત્ ।  
 ભવાનીત્યત્ર દૃષ્ટાન્તો રગણોઽથ નિરૂપ્યતે ॥ ૪૦૯ ॥  
 આદ્યન્તયોર્ગુરુર્મધ્યે લઘુશ્ચેદ્રગણો યથા ।  
 અઘ્નિકેત્યાદિ સગણસ્વરૂપમથ કથ્યતે ॥ ૪૧૦ ॥  
 આદૌ લઘુદ્વયં પશ્ચાદ્ ગુરુશ્ચેત્સગણો યથા ।  
 ગિરિજા નગજેત્યાદિ તગણોઽથ નિરૂપ્યતે ॥ ૪૧૧ ॥  
 આદૌ ગુરુદ્વયં પશ્ચાત્લઘુશ્ચેત્તગણો યથા ।  
 ગૌરીશેત્યાદિ જગણસ્વરૂપમથ કથ્યતે ॥ ૪૧૨ ॥  
 આદ્યન્તયોર્લઘુર્મધ્યે ગુરુશ્ચેજ્જગણો યથા ।  
 મહેશેત્યાદિ તદનુ ભગણઃ પ્રતિપાદ્યતે ॥ ૪૧૩ ॥  
 ગુરુરાદૌ લઘુદ્વન્દ્વમન્તે ચેત્ભગણો યથા ।  
 શકુરેત્યાદિ નગણઃ સ્મૃતઃ સર્વલઘુર્યથા ॥ ૪૧૪ ॥  
 ગિરિશેત્યેવમષ્ટૌ ચ ગણઃ સમ્યક્ નિરૂપિતાઃ ।  
 અથૈષાં દેવતા ભૂમિજલાગ્નિમરુતોઽમ્બરમ્ ॥ ૪૧૫ ॥  
 સૂર્યચન્દ્રૌ તથા સ્વર્ગઃ ક્રમાદેષાં કૃલાનિ તુ ।  
 શ્રીવૃદ્ધિનિધનસ્થાનભ્રંશનિર્ધનતારુજઃ ॥ ૪૧૬ ॥  
 કીર્તિમાયુશ્ચ શંસન્તિ ચ્છન્દઃશાસ્ત્રવિશારદાઃ ।  
 તસ્માત્સ્વસ્થ ચ વર્ણસ્થ રાજાદેશ્ચ સુખાર્થિના ॥ ૪૧૭ ॥  
 નિત્યં વાગ્ગેયકારેણ મગણો યગણસ્તથા ।  
 ભગણો નગણશ્ચેતિ ગણાશ્ચત્વાર એવ હિ ॥ ૪૧૮ ॥  
 પ્રયોક્તવ્યાઃ પ્રબન્ધાદૌ નાન્ય ઇત્યવધાર્યતામ્ ।  
 દિઙ્માત્રમુક્તમત્રાન્યદ્ વૃત્તરત્નાકરે સ્ફુટમ્ ॥ ૪૧૯ ॥  
 અકારાદ્યષ્ટવર્ણાનામુચ્યતે દેવતાદિકમ્ ।  
 સોમો ભૈમો બુધો જીવઃ શુકઃ સૌરી રવિસ્તમઃ ॥ ૪૨૦ ॥  
 ક્રમાદકચટાનાં તપયશાનાં ચ દેવતાઃ ।  
 દ્રષ્ટસ્વરા અકારાદ્યા અવર્ગઃ પરિકીર્તિતઃ ॥ ૪૨૧ ॥  
 કાદિવર્ગાઃ સ્ફુટાઃ પગ્ચ યવર્ગસ્તુ યસૌ લવૌ ।

वर्णाः शषसडा ज्ञेयाः शवर्ग इति निर्णयः ॥ ४२२ ॥

वर्गाणां स्युः कृलान्येषामायुः कीर्तिरसद्व्ययः ।

सम्पत्सुभगता कीर्तिमान्धं मृत्युश्च शून्यता ॥ ४२३ ॥

प्रयोगे श्लोकगीतादौ स्तुस्तस्योक्तानि सूचिभिः ।

अेवं वर्णाणाः प्रोक्ता वक्ष्ये मात्रागणानथ ॥ ४२४ ॥

मात्रा कला लघुर्लक्ष्येते पर्यायवाचकाः ।

ते च पञ्चविधाः प्रोक्ताश्छगणः पगाणस्ततः ॥ ४२५ ॥

यगाणस्तगणश्चैव दगाणश्चेत्यनुङ्मात् ।

षण्मात्रश्छगणस्तत्र यथा गिरिशतनय ॥ ४२६ ॥

पगाणः पञ्चमात्राकः स यथा गजवदन ।

यतुर्मात्रस्तु यगाणो यथा पुरउरेत्ययम् ॥ ४२७ ॥

त्रिमात्रस्तगणः प्रोक्तो गिरिशेति निर्द्शनम् ।

दगाणस्तु द्विमात्रः स्याद्यथा उरशिवादिकः ॥ ४२८ ॥

अथान्येऽपि निरूप्यन्ते गणा मात्रागणाभिधाः ।

अत्युक्ता यैव मध्या य प्रतिष्ठा येति विश्रुताः ॥ ४२९ ॥

छन्दोविशेषास्तेषु य खण्डःशास्तोक्तमात्रकाः ।

प्रस्तारे ये गणा जाता वृत्तभेदोपपादकाः ॥ ४३० ॥

मात्रागणा इति प्रोक्तास्ते गणा भरतादिभिः ।

अत्युक्तायास्तु यत्वरौ भेदास्तत्र प्रकीर्तिताः ॥ ४३१ ॥

यत्वारश्चापि ते भेदा ज्ञेया रतिगणा इति ।

किं तु तत्र लपूर्वं ये तेष्वामावधिको लघुः ॥ ४३२ ॥

अेवं मध्याभवामेदा अष्टौ कामगणाः स्मृताः ।

तद्भक्तामगणा भेदाः प्रतिष्ठायास्तु षोडश ॥ ४३३ ॥

अेवं निरूपिता वर्णाणा मात्रागणास्तथा ।

तत्र वर्णाणैर्भङ्गा गणैला परिकीर्तिता ॥ ४३४ ॥

सा भवेत्त्रिविधा शुद्धा सङ्घीर्णा विदृता तथा ।

शुद्धा यतुर्विधा नादावती लंसावती तथा ॥ ४३५ ॥

નન્દાવતી ચ ભદ્રાવત્યેતાસાં લક્ષ્મ કથ્યતે ।  
 પગ્ચભિર્ભગણૈરન્તે નગણેન સમન્વિતઃ ॥ ૪૩૬ ॥  
 મગણાઘૈર્વર્ણગણૈર્બદ્ધા નાદાવતી સ્મૃતા ।  
 ગણાનાં નિયમસ્ત્વાઘાપાદે ખાણ્ડદ્વયે પરમ્ ॥ ૪૩૭ ॥  
 તતઃ પરં ત્વિચ્છયૈવ પ્રયોક્તવ્યા ગણા ઇહ ।  
 અસ્થાં ટક્કાભિધો રાગો મટ્ટતાલશ્ચ કીર્તિતઃ ॥ ૪૩૮ ॥  
 અથ હંસાવતીં બ્રૂમો યસ્થાં ખાણ્ડદ્વયં પુનઃ ।  
 પગ્ચભી રગણૈરન્તે સગણેન યુતૈર્ભવેત્ ॥ ૪૩૯ ॥  
 દ્વિતીયતાલહિન્દોલરાગાભ્યાં સહિતોડપ્ચયમ્ ।  
 હંસાવતી ગણાનાં ચ નિયમોડનાપિ પૂર્વવત્ ॥ ૪૪૦ ॥  
 પદે ખાણ્ડદ્વયે જ્ઞેયસ્તતો નન્દાવતીં બ્રુવે ।  
 પગ્ચભિસ્તગણૈરન્તે જગણેન સમન્વિતૈઃ ॥ ૪૪૧ ॥  
 યસ્થાઃ ખાણ્ડદ્વયં સેયં નન્દાવત્યભિધીયતે ।  
 તાલોડત્ર પ્રતિતાલાખ્યો રાગો માલવકૈશિકઃ ॥ ૪૪૨ ॥  
 ગણાનાં નિયમશ્ચાત્ર પદે ખાણ્ડદ્વયે પરમ્ ।  
 અથ ભદ્રાવતીં બ્રૂમો યસ્થાં ખાણ્ડદ્વયં પુનઃ ॥ ૪૪૩ ॥  
 પગ્ચભિર્મગણૈરન્તે યગણેન યુતૈર્ભવેત્ ।  
 ઇતિ ભદ્રાવતી તસ્યં તાલઃ કકુલાનામકઃ ॥ ૪૪૪ ॥  
 રાગસ્તુ કુકુભો નામ ગણાનાં નિયમોડત્ર ચ ।  
 દ્રષ્ટવ્યઃ પૂર્વવચ્છુદ્ધગણૈલા ઇતિ વર્ણિતાઃ ॥ ૪૪૫ ॥  
 ચતસૃષ્વપિ ચૈતાસુ ગણૈલાસુ પુરોદિતમ્ ।  
 એલાપ્રબન્ધસામાન્યલક્ષણં યોજ્યમિષ્યતે ॥ ૪૪૬ ॥  
 વિશેષમાત્રમત્રોક્તં સઙ્કીર્ણવિકૃતાઃ પુનઃ ॥  
 એલાસ્તુ બહુશઃ સન્તિ મત્સંગાઘાગમોદિતાઃ ॥ ૪૪૭ ॥  
 શ્રીમતા શાર્દૂગદેવેન સઙ્કીર્ણ્યોક્તાસુ તાઃ પુનઃ ।  
 ઇદાનીં નૈવ લક્ષ્યે તાઃ સંલક્ષ્યન્તેડપિ કુત્રચિત્ ॥ ૪૪૮ ॥  
 ઇત્યસ્માભિર્વિસૃજ્યૈતા માત્રૈલા પ્રતિપાદ્યતે ।

मात्रागणैर्या खण्डाण्यगणैर्निबध्यते ॥ ४४८ ॥

सा मात्रैवा तु तद्भेदा बलुधा मतभेदतः ।

तत्र विस्तरसन्त्रस्तैरस्माभिरिह कथ्यते ॥ ४५० ॥

रतिरेषाभिधानैका मात्रैवा पार्वतीमता ।

तस्यां तावत्त्रिपादात्मन्युद्ग्राहे प्रथमाङ्घ्रिगाः ॥ ४५१ ॥

मात्रास्त्वोकादशैव स्युस्तथैवाङ्घ्रौ द्वितीयके ।

ओकादशैव मात्राः स्युस्तृतीये तु दश स्मृताः ॥ ४५२ ॥

रतिलेभेति तामाह श्रीभउेश्वरवल्लभा ।

मात्रैलेत्थं निगदिता वर्णैलाऽथ निरुध्यते ॥ ४५३ ॥

गणानमपि मात्राणां नियमेन विनैव या ।

विभज्यते सा वर्णैला यतुर्विंशतिधा च सा ॥ ४५४ ॥

षडक्षराङ्घ्रिषाड्दरेकोनत्रिंशदक्षरम् ।

यावदेकैकवृद्धाः स्युश्चतुर्विंशतिरत्र तु ॥ ४५५ ॥

मट्टद्वितीयकङ्कालप्रतितालेषु कश्चन ।

तावः स्यादिति वर्णैला वर्णैलाऽथ निरुध्यते ॥ ४५६ ॥

देशैला देशभाषाभिर्निबद्धाः परिकीर्तिताः ।

कर्णाटलाटगौलान्द्रविडानां प्रभेदतः ॥ ४५७ ॥

सा च पञ्चविधा प्रोक्ता तत्र कर्णाटभाषया ।

निबद्धा या भवेदेषा कर्णाटैवेति कथ्यते ॥ ४५८ ॥

लाटभाषानिबद्धा तु लाटैला परिकीर्तिता ।

गौडभाषाविरचिता गौडैला समुदाहृता ॥ ४५९ ॥

आन्ध्रभाषानिबद्धाः स्युरान्ध्रैला समुदीरिताः ।

द्राविड्या भाषया बद्धा द्राविडैवेति कथ्यते ॥ ४६० ॥

शेलाप्रबन्धसामान्यलक्षणं यद्दुदाहृतम् ।

तल्लक्षणायुतैवैला बद्धा देशीयभाषया ॥ ४६१ ॥

देशैलापदवाच्यत्वं भजतीत्यवधार्यताम् ।

कर्णाटैलाऽऽदिमध्यान्तवर्णानुप्रासभासुरा ॥ ४६२ ॥

अन्त्यप्रासा तु लाटी स्याद् भूयो रसविराजिता ।  
गमकप्रासनिर्मुक्ता गौडीत्वेकरसा मता ॥ ४६३ ॥

नानाप्रयोगरागांशरसभावोत्कटाऽऽन्मिका ।  
भूरिभावरसोत्कर्ष द्राविडी प्रासवर्जिता ॥ ४६४ ॥

छत्थमेलाऽत्र सङ्क्षिप्य प्रोक्ता लक्ष्यज्ञसम्भता ।  
ओलानां त्रिशती प्रोक्ता षट्पञ्चाशत्समन्विता ॥ ४६५ ॥

निर्युक्तोऽयं प्रबन्धः स्यात्तालादिनियमो यतः ।  
त्रिधातुर्वा यतुर्धातुर्मेलापकविकल्पतः ॥ ४६६ ॥

पदतालाङ्गयुगलबद्धस्तारावलीयुतः ।  
अथोद्देशकमप्राप्तद्वेङ्गीलक्षणमुच्यते ॥ ४६७ ॥

यतोद्ग्राहस्य पूर्वार्धं द्विवारं परिगीयते ।  
उत्तरार्धं सङ्कथ्यैव प्रयोगात्मा ततः परम् ॥ ४६८ ॥

मेलापकः स तु भवेन्न भवेद्वा विकल्पतः ।  
अेतावुद्ग्राहमेलापौ तालेन रचितौ स्मृतौ ॥ ४६९ ॥

अथ वा द्वेङ्गिकातालकङ्कालान्यतरान्वितौ ।  
विलम्बितलयौ चैव कर्तव्याविति निर्णयः ॥ ४७० ॥

लयान्तरेऽन्यतालेन ध्रुवाभोगौ ततस्तु तौ ।  
ध्रुवस्त्रिभार्डस्तत्राद्ये भाएडे द्वे समधातुके ॥ ४७१ ॥

तृतीयं भिन्नधातु स्याद् द्विर्गोयस्तादृशो ध्रुवः ।  
आभोगोऽथ सङ्कथ्यः प्रबन्धं सकलं पुनः ॥ ४७२ ॥

गीत्वा भवेद् ध्रुवे न्यासो यस्यां सा द्वेङ्गिका स्मृता ।  
रगाणो द्वेङ्गिका कैश्चिदेषा प्रोक्ता तथा जनैः ॥ ४७३ ॥

द्वेङ्गितालस्य लक्ष्मेदं कङ्कालस्य तु लक्षणम् ।  
उक्तश्चतुर्धा कङ्कालः पूर्णः भाएडः समोऽसमः ॥ ४७४ ॥

यतुर्दुर्गा गलौ पूर्णः भाएडो द्वौ य गुरुद्वयम् ।  
समो गुडु लघ्वन्तौ विषमो लाद् गुरुद्वयम् ॥ ४७५ ॥

यतुर्धा द्वेङ्गिका मुक्तावली स्याद् वृत्तबन्धिनी ।  
युग्मिनी वृत्तमाला य तत्र वृत्तं न विद्यते ॥ ४७६ ॥

यस्यां भुक्तावली सा स्याद् वृत्तं यत्रैकमेव येत् ।  
सा वृत्तबन्धिनी यस्यां द्वे वृत्ते सा तु युग्मिनी ॥ ४७७ ॥

भङ्गनि यत्र वृत्तानि वृत्तमावा तु सा भवेत् ।  
त्रिधा तिस्रो द्वितीयाद्या वर्णिका गणिका तथा ॥ ४७८ ॥

मात्रिका वर्णजैर्वृत्तेर्गणजैर्मात्रिकैरपि ।  
दशापि स्युः पुनस्त्रेधा समालङ्कारा यथा ॥ ४७९ ॥

विषमालङ्कृतिश्चित्रालङ्कृतिर्वक्ष्यामि तु ।  
समालङ्कारसङ्ख्या य विषमा मिश्रिता क्मात् ॥ ४८० ॥

निर्युक्तोऽयं प्रबन्धः स्याच्छन्दस्तालादियन्त्रात् ।  
त्रिधातुर्वा यतुर्धातुर्मेलापकविकल्पितः ।  
पदतालाङ्गयुगलबद्धस्तारावलीयुतः ॥ ४८१ ॥

(अेतावानेवाऽयं ग्रन्थ उपलब्धः ।)

एति श्रीमदद्वैतविद्याचार्यसाग्निचित्यसर्वतोमुखातिरात्र-  
साग्निचित्याप्तवाजपेययाजिगोविन्ददीक्षित-  
नागमाम्बिकावरद्वितीयनन्दनस्य साग्निचित्यसर्वकृतयाजि-  
यज्ञनारायणदीक्षितान्वयवलितानुजस्थाय्युत-  
विजयराघवभूपालप्रेरितस्य वेङ्कटेश्वरदीक्षितस्य  
कृतौ यतुर्दृष्टीप्रकाशिकायाम् नवमं प्रबन्धप्रकरणम् (असम्पूर्णम्) ।

एति मूलग्रन्थः ।

Chaturdandiprakashika Illuminator of Four Divisions with  
Appendix

ચતુર્દાંડીપ્રકાશિકા અનુબન્ધઃ સહિતા

ચતુર્દાંડીપ્રકાશિકા - અનુબન્ધઃ



॥ શ્રીઃ ॥

શ્રી મુદુવેકુટમખિવિરચિતઃ ।

અથ રાગાડ્ગરાગણાં નામાન્યુચ્યન્ત આદિતઃ ।

(૧)કનકામ્બરિરાગઃ સ્યાત્(૨)કૈનદ્યુતિરતઃ પરમ્ ॥ ૧ ॥

(૩)ગાનસામવરાલી ચ (૪)ભાનુમત્યાખ્યરાગકઃ ।

(૫)મનોરજ્જનિકારાગ(૬)સ્તનુકીર્તિસ્તતઃ પરમ્ ॥ ૨ ॥

(૭)સેનાગ્રણી(૮)જ્ઞનતોડિઃ સ્યાદ્ (૯)ધુભિન્નષડ્જકઃ ।

(૧૦)નટાભરણરાગશ્ચ (૧૧)કોકિલાસ્વ એવ ચ ॥ ૩ ॥

(૧૨)રૂપાવતી તતો(૧૩)ગેયહેજ્જજ્જરાગ એવ ચ ।

(૧૪)વાટીવસન્તભૈસ્વ્યા (૧૫)માયામાલવગૌલકઃ ॥ ૪ ॥

સ્યા(૧૬)ત્તોયવેગવાહિન્યા(૧૭)શ્છાયાવતી તતઃ પરમ્ ।

(૧૮)જયશુદ્ધમાલવી સ્યા(૧૯)જ્ઞઙ્ઙારભ્રમરીતિ ચ ॥ ૫ ॥

(૨૦)નારીરીતિગૌલરાગઃ (૨૧)કિરણાવલિરાગકઃ ।

(૨૨)શ્રીરાગઃ સ્યાદ્ (૨૩)ગૌરિવેલાવલી (૨૪)વીરવસન્તકઃ ॥ ૬ ॥

સ્યા(૨૫)ચ્છરાવતિકારાગ(૨૬)સ્તરડ્ગિણી તતઃ પરમ્ ।

(૨૭)સૌરસેનાખ્યરાગોડથ (૨૮)હરિકેદારગૌલકઃ ॥ ૭ ॥

(૨૯)શકુરાભરણો ધીરો (૩૦)નાગાભરણમેવ ચ ।

(૩૧)કલાવતી (૩૨)રાગચૂડામણિ(૩૩)ગડ્ગાતરડ્ગિણી ॥ ૮ ॥

(૩૪)ભોગચ્છાયાનાટ(૩૫)શૈલદેશાક્ષી (૩૬)ચલનાટકઃ ।

એતે પૂર્વાડ્ગરાગાઃ સ્યુરુત્તરાડ્ગાનથ બ્રુવે ॥ ૯ ॥



(३७)सौगन्धिनी (३८)जगन्मोहनाडय (३९)धालिवराविका ।  
 (४०)नभोमणिः (४१)कुम्भिनी य (४२)रविङ्किया तथैव य ॥ १० ॥  
 (४३)गीर्वाणी य (४४)भवानी य (४५)शैवपन्तुवराविका ।  
 (४६)स्तवराजोडय (४७)सौवीररागो (४८)श्रुवन्तिका तथा ॥ ११ ॥  
 (४९)धवलाङ्गो (५०)नाभदेशी (५१)काशिरामङ्किया तथा ।  
 (५२)रमामनोहरारागो (५३)गमकङ्कियरागकः ॥ १२ ॥  
 (५४)वंशवती (५५)शामला य (५६)यामरा य (५७)सुमधुतिः ।  
 (५८)देशिसिंहरवो (५९)धामवती (६०)निषधरागकः ॥ १३ ॥  
 स्यादतः (६१)कुन्तलो रागो (६२)रतिप्रिया ततः परम् ।  
 (६३)गीतप्रिया (६४)भूषावत्यौ (६५)शान्तकल्याणिरागकः ॥ १४ ॥  
 (६६)यतुर्दण्डी (६७)सन्तानमञ्जर्यौ (६८)जोतिरागकः ।  
 (६९)धौतपञ्चमरागश्च (७०)नासामणिरतः परम् ॥ १५ ॥  
 (७१)कुसुमाकररागोडय (७२)रसमञ्जरिरागकः ।  
 उपाङ्गरागा उच्यन्ते तत्तन्मेलसमुद्भवः ॥ १६ ॥  
 गानसामवराव्यास्तु मेले पूर्ववराविका ।  
 भिन्नपञ्चमरागश्चेति रागद्वयमुद्दीरितम् ॥ १७ ॥  
 जनतोडीरागमेले रागो नागवराविका ।  
 भाषाङ्गरागाः पुत्रागवरावीराग ईरितः ॥ १८ ॥  
 धुनिभिन्नषड्जमेले रागो मोहननाटकः ।  
 भूपालश्चोदयरविचन्द्रिका य प्रकीर्तिताः ॥ १९ ॥  
 वसन्तलैरवीमेले जातो ललितपञ्चमः ।  
 मायामालवगौलस्य मेले सालङ्गनाटकः ॥ २० ॥  
 छायागौलोडय मङ्गल्यकैशिकी मेघरञ्जनी ।  
 गुम्फाभोजिटक्कौ य नादरामङ्किया तथा ॥ २१ ॥  
 पाडी य रेवगुप्तिः कन्नडमङ्गलगौलिका ।  
 ललितो गुर्जरी गुण्डङ्किया मलहरीति य ॥ २२ ॥  
 भौल्याद्देशिकारागावथ भाषाङ्गमुच्यते ।  
 सौराष्ट्रः पौरवी गौलीपन्तुमारुवरागकः ॥ २३ ॥

સાવેરી યાથ માલવપગ્ચમઃ પૂર્ણપગ્ચમઃ ।  
 માર્ગદેશી રામકલી કૃર્જુર્ગૌરી વસન્તકઃ ॥ ૨૪ ॥  
 વેહવાહિનેમેલે તુ ભાષાડ્ગં ભૈરવોડજનિ ।  
 નારીરીતિગૌલમેલે જાતો હિન્દોલરાગકઃ ॥ ૨૫ ॥  
 નાગગાન્ધારિકાડડનન્દભૈરવી તદનન્તરમ્ ।  
 ઘણ્ટારવો માર્ગહિન્દોલો હિન્દોલવસન્તકઃ ॥ ૨૬ ॥  
 આભેરી ચેત્યુપાડ્ગાનિ ત્વથ ભાષાડ્ગલક્ષણાઃ ।  
 ભૈરવ્યાહરિધન્યશીગોપિકાઘવસન્તકાઃ ॥ ૨૭ ॥  
 અથ શ્રીરાગમેલે તુ મણિરડ્ગુસ્તતઃ પરમ્ ।  
 સ્યાત્સાલગભૈરવી ચ શુદ્ધધન્યાશિરાગકઃ ॥ ૨૮ ॥  
 રાગઃ કન્નડગૌલશ્ચ શુદ્ધદેશી તતઃ પરમ્ ।  
 દેવગાન્ધારિકામાલવશ્રીરેત ઉપાડ્ગકાઃ ॥ ૨૯ ॥  
 ભાષાડ્ગાઃ શ્રીરજ્જની ચ કાપીરાગો હુશાનિકા ।  
 બૃન્દાવની સૈન્દવિકાડથ માધવમનોહરી ॥ ૩૦ ॥  
 સ્યાન્મધ્યમાવતી દેવમનોહરી તતઃ પરમ્ ।  
 નાટકુરજ્જિરાગશ્ચેત્યેતે ભાષાડ્ગલક્ષણાઃ ॥ ૩૧ ॥  
 હરિકેદારગૌલસ્ય મેલે તુ બલહંસકઃ ।  
 રાગોડથ માહુરીદેવક્રિયાડડન્ધાલી ચ રાગકાઃ ॥ ૩૨ ॥  
 છાયાતરડ્ગિણીનારાયણગૌલાખ્યરાગકૌ ।  
 નટનારાયણીરાગોડપ્યથ ભાષાડ્ગમુચ્યતે ॥ ૩૩ ॥  
 ભાષાડ્ગરાગાઃ કામ્ભોજી કન્નડેશમનોહરી ।  
 સુરટશ્ચ ચેરુકુલકામ્ભોજ્યાઠાણ ઇત્યપિ ॥ ૩૪ ॥  
 નીલમ્બરી ચેત્યેતે હિ રાગા ભાષાડ્ગલક્ષણાઃ ।  
 શકુરાભરણે મેલે જાતા રાગાઃ કુરજ્જિકા ॥ ૩૫ ॥  
 નારાયણી ચારભી ચ રાગાઃ શુદ્ધવસન્તકઃ ।  
 સ્યાન્નારાયણદેશાક્ષી સામો વૈ પૂર્વગૌલકઃ ॥ ૩૬ ॥  
 નાગધવિશ્વેત્યુપાડ્ગાન્યથ ભાષાડ્ગલક્ષણાઃ ।

बिलाडरी बेगडश्चाथ रागः पूर्णचन्द्रिका ॥ ३७ ॥

सारस्वतमनोडारी डेदारो नवरोजुका ।

शैवपन्तुवरालिश्च सिन्दुरामडिया तथा ॥ ३८ ॥

अथ रामडियामेले कुमुदडियदीपडौ ।

शान्तकल्याणिमेले तु यम्नाकल्याणिमोडने ॥ ३९ ॥

धनरागा नाटगौलौ वराली बौलिवेय थ ।

श्रीराग आरभिश्चैव मालवश्रीस्ततः परम् ॥ ४० ॥

रीतिगौलोडशरागास्ते धनरागाः प्रकीर्तिताः ।

भैरवी डेदारगौलः कल्याणी थ ततः परम् ॥ ४१ ॥

काम्भोजो तोडियेरुकुलकाम्भोजो राग अवे थ ।

पुन्नागो बेगडः शङ्कराभरणस्तथैव थ ॥ ४२ ॥

पन्तुवराली बिलडरी याथ नवरोजुका ।

मध्यमावतिधन्याशी सौराष्ट्रिकाऽपि मोडना ॥ ४३ ॥

शुद्धसावेरिसावेर्यानन्दभैरव आडरी ।

घण्टारवः कन्नडश्च नीलाम्भरी मुष्कारिका ॥ ४४ ॥

नाटकुरञ्जिसारङ्गौ डुशानी गौलिपन्तुका ।

गुम्मकाम्भोजिभूपालरागौ मङ्गलकैशिकी ॥ ४५ ॥

मलारिर्देवगान्धारी नाडरामडिया तथा ।

असावेरीपूर्वगौरीसैन्यव्यो रक्तिरागकाः ॥ ४६ ॥

सुरटी डरुबारश्च नायकी यमुना थ सा ।

पूर्व्या कल्याण्यहाणानी बृन्दावनी जुजावती ॥ ४७ ॥

देवगान्धारिकुरजुरामकल्याथ शाडना ।

भैरवश्च वसन्तश्च गौरी तोडी बिबासु थ ॥ ४८ ॥

डम्वीरुश्च बलावलुधनासरिमलारुकाः ।

कडुभो माञ्जिपूर्वी येत्येते देशीयरागकाः ॥ ४९ ॥

(१) कनकाम्भरि

कनकाम्भरिरागोऽसावारोडे गनिवर्जितः ।

निवङ्कः सर्वकालेषु गीयते गायकोत्तमैः ॥

શુદ્ધસ્વરો મુખ્યારિશ્ચાપ્યારોહે ગનિવર્જિતઃ ।  
સમ્પૂર્ણઃ સગ્રહોપેતઃ સર્વકાલેષુ ગીયતે ॥ ૧ ॥

શુદ્ધસાવેરિકારાગઃ પચ્ચમગ્રહસંયુતઃ ।  
નિગલોપાદૌડવોડયં સાયઙ્કાલે પ્રગીયતે ॥ ૨ ॥

(૨) ફેનદ્યુતિ

રાગઃ ફેનદ્યુતિઃ સગ્રહશ્ચારોહે ગવર્જિતઃ ।  
નિવક્રઃ સર્વકાલેષુ ગીયતે લક્ષ્યકોવિદૈઃ ॥

(૩) ગાનસામવરાણિ

સમ્પૂર્ણા સગ્રહા સામવરાલી સાર્વકાલિકા ॥  
પૂર્ણા પૂર્વવરાલી સ્થાદારોહે ગનિવર્જિતા ।  
ષડ્ગ્રહા સર્વકાલે ગીયતે ગાયકોત્તમૈઃ ॥ ૧ ॥  
ભિન્નપચ્ચમરાગોડયમારોહે વૈ ધવર્જિતઃ ।  
ષડ્ગ્રહઃ સર્વકાલે ગીયતે ગાયકોત્તમૈઃ ॥ ૨ ॥

(૪) ભાનુમતિ

ષડ્ગ્રહા ભાનુમતી સમ્પૂર્ણા સાર્વકાલિકા ॥

(૫) મનોરગ્જનિ

મનોરગ્જનિકા પૂર્ણા સગ્રહા સાર્વકાલિકી ।  
અવરોહે ગવકા સ્થાદેવં ગાયન્તિ ગાયકાઃ ॥

(૬) તનુકીર્તિ

અવરોહે ધવક્રશ્ચેત્તનુકીર્તિસ્તુ સમ્મતઃ ।  
ષડ્ગ્રહઃ સર્વકાલે ગીયતે ગાયકોત્તમૈઃ ॥

(૭) સેનાગ્રણિ

સેનાગ્રણીરિત્યારોહે મધવક્રસ્તુ રાગકઃ ।  
સગ્રહઃ સર્વકાલેષુ ગીયતે ગાયકોત્તમૈઃ ॥

(૮) જનતોડિ

તોડિઃ ષડ્ગ્રહઃ પૂર્ણઃ સાયઙ્કાલે પ્રગીયતે ॥  
આરોહે ચાવરોહે ચ પવકા સાર્વકાલિકી ।

षड्जत्रलेति विज्ञेया रागो नागवराविका ॥ १ ॥

मन्द्रषड्जनिषादोर्ध्वधैवतान्तप्रमाणाका ।  
स्यात्पुत्रागवराविस्तु सत्राडा सार्वकालिकी ॥ २ ॥

असावेर्याभ्यरागश्चाप्यारोडे गनिवर्जितः ।  
सम्पूर्णाः सत्राडोपेतः सर्वकालेषु गीयते ॥ ३ ॥

(८) भिन्नषड्जम्

भिन्नषड्जाभ्यरागोऽयमृषभत्राडसंयुतः ।  
सम्पूर्णाः प्रथमे यामे दिनस्य परिगीयते ॥  
आरोडे यावरोडे य धवका रिषभभ्युतिः ।  
गीयते सर्वकालेषु मोलनानाटकाभिधा ॥ १ ॥  
भूपालः सत्राडोपेत औदुवो मनिवर्जितः ।  
प्रातःकालेषु गातव्यः सर्वसम्पत्प्रदायकः ॥ २ ॥  
रिधत्यक्तोदयरवियन्त्रिका त्वौदुवी मता ॥ ३ ॥

(१०) नटाभरणाम्

नटाभरणारागः स्यादारोडे रिषभोञ्जितः ।  
आरोडे यावरोडे य धवकः सार्वकालिकः ॥

(११) कोडिलारवम्

कोडिलारवः सम्पूर्णा आरोडे य गवर्जितः ।  
सत्राडः सर्वकालेषु गीयते गायकोत्तमैः ॥

(१२) रुपवति

आरोडे स्याद्रूपवती गधनीवर्जिता कृमात् ।  
अवरोडे धवका स्याद्रिवर्ज्या सार्वकालिकी ॥

(१३) गेयडेज्जि

डेज्जिज्जिरागः सम्पूर्णा आरोडे य निवर्जितः ।  
मध्यमत्राडसंयुक्तः सायङ्काले प्रगीयते ॥

(१४) वाटीवसन्तभैरवि

वसन्तभैरवीरागः सम्पूर्णाः स्वल्पपञ्चमः ।  
षड्जत्राडसमायुक्तः सायङ्काले प्रगीयते ॥

ललितः पञ्चमः पूर्णः षड्जग्रहसमन्वितः ।  
आरोहे शिपवर्ज्यः स्यात्सर्वकालेषु गीयते ॥ १ ॥

(१५) मायामाणावगौण

पूर्णां मालवगौलाभ्यः सग्रहो गीयते सदा ॥

सालङ्गनाटः सम्पूर्णा आरोहे गनिवर्जितः ।

षड्जग्रहान्वितः सायंसन्ध्याकाले प्रगीयते ॥ १ ॥

छायागौलश्च सम्पूर्णा आरोहे गनिवर्जितः ।

निषादग्रहसंयुक्तः सायङ्काले प्रगीयते ॥ २ ॥

अ्युतपञ्चमसंयुक्ता वङ्कारोडाऽवरोहणे ।

सम्पूर्णा सग्रहोपेता सा स्यान्मङ्गलकैशिकी ॥ ३ ॥

औऽुवी पधवर्ज्या रिवङ्का स्यादवरोहणे ।

षड्जग्रहोऽसंयुक्ता गातव्या मेघरञ्जनी ॥ ४ ॥

मेघबौलिस्तु सम्पूर्णा आरोहे मनिवर्जिता ।

षड्जग्रहसमायुक्ता गेया गायकसत्तमैः ॥ ५ ॥

षाऽवष्टक्करागः स त्वारोहे य रिवर्जितः ।

अवरोहे निवर्ज्यः स्यात्सग्रहो गीयते सदा ।

रोडेऽप्यवरोहे य क्वचित्स्यादल्पपञ्चमः ॥ ६ ॥

नादरामडिया पूर्णा सायं गेया छि सग्रहा ॥ ७ ॥

पाऽऽः षड्जग्रहो वङ्कधैवतस्तु गवर्जितः ।

षाऽवः पूर्वरात्रे तु गेयो गान्धर्वकोविदैः ॥ ८ ॥

औऽुवो रेवगुप्तिस्तु रिग्रहो मनिवर्जितः ।

दिनस्य चरमे यामे गेयो गायकसत्तमैः ॥ ९ ॥

रागः कर्णाटभङ्गालः षाऽवो गग्रहान्वितः ।

निवर्ज्यः प्रातरुद्वेय आरोगे गव्युतः क्वचित् ॥ १० ॥

गौलस्तु षाऽवो रागो निग्रहो धैवतोऽञ्जितः ।

सदा वङ्कितगान्धारः सर्वकालेषु गीयते ॥ ११ ॥

ललिता सग्रहा प्रातर्गेया पञ्चमवर्जिता ॥ १२ ॥

सम्पूर्णा गुर्जरी प्रातर्गीयते रिग्रहान्विता ॥ १३ ॥  
गुण्डकियः सग्रहोऽयमवरोडेऽल्पधैवतः ।  
सम्पूर्णाः पूर्वयामे तु गातव्यो गायकोत्तमैः ॥ १४ ॥  
भवेन्मलहरीरागो निश्च्युतो धैवतग्रहः ।  
षाडवो गीयते प्रातरारोडे तु गवर्जितः ॥ १५ ॥  
सग्रहो भौलिरागस्तु श्रीदो मध्यमवर्जितः ।  
तुरीययामे गेयः स्यादारोडे तु निवर्जितः ॥ १६ ॥  
आर्द्रदेशी भवेत्पूर्णा सग्रहा सार्वकालिकी ॥ १७ ॥  
षड्जग्रहा देवरञ्जो यौडुवी रिगवर्जिता ॥ १८ ॥  
सौराष्ट्ररागः सम्पूर्णाः सग्रहः सार्वकालिकः ।  
पञ्चश्रुतिर्धैवतस्तु क्वचिद्व्यताने प्रयुज्यते ॥ १९ ॥  
पूर्विरगश्च सम्पूर्णाः सग्रहः सार्वकालिकः ॥ २० ॥  
सग्रहो गौलिपन्तुः स यारोडे गधवर्जितः ।  
सम्पूर्णाः सर्वकालेषु गीयते गायकोत्तमैः ॥ २१ ॥  
रिवर्ज्य आरोडे पूर्णा मारुवस्तु ससग्रहः ।  
गीयते सर्वकालेषु गानतत्त्वविशारदैः ॥ २२ ॥  
सावेरिरागः पूर्णोऽयमारोडे गनिवर्जितः ।  
गनी त्रिनिश्रुती लक्ष्ये क्वचिद्वायन्ति गायकाः ॥ २३ ॥  
धवर्जितः स्यादारोडे पूर्णा मालवपञ्चमः ।  
षड्जग्रहसमायुक्तः सर्वकालेषु गीयते ॥ २४ ॥  
निवर्ज्यः सग्रहोपेतः षाडवः पूर्णपञ्चमः ॥ २५ ॥  
निषादो वर्जितो यत्र मध्यमो वङ्गतां गतः ।  
षाडवी सग्रहोपेता मार्गदर्शीति सा स्मृता ॥ २६ ॥  
रागो रामकली ज्ञेया ह्यारोडे मनिवर्जिता ।  
षड्जग्रहा तु सम्पूर्णा प्रातःकालेषु गीयते ॥ २७ ॥  
द्वरञ्जरागः सम्पूर्णाः सग्रहः सार्वकालिकः ॥ २८ ॥  
गौरीरागः सग्रहोऽयं सायङ्काले प्रगीयते ।

ચ્યુતપચ્ચમસંયોજ્યો ગીયતે ગાયકોત્તમૈઃ ॥ ૨૯ ॥

વસન્તરાગઃ સમ્પૂર્ણશ્ચ્યુતપચ્ચમસંચ્યુતઃ ।

આરોહે તુ ગવઃ સ્થાદ્રિવજ્યો ગીયતે સદા ॥ ૩૦ ॥

(૧૬) તોયવેગવાહિનિ

ગેયા ષટ્જગ્રહોપેતા સમ્પૂર્ણા વેગવાહિની ॥

ભૈરવઃ સગ્રહઃ પૂર્ણઃ પ્રાતઃકાલે પ્રગીયતે ॥ ૧ ॥

(૧૭) છાયાવતિ

છાયાવતી સ્થાદારોહે પવજ્ય સાર્વકાલિકી ॥

(૧૮) જયશુદ્ધમાળવિ

શુદ્ધમાલવિરાગસ્તુ સમ્પૂર્ણો વઠ્ઠધૈવતઃ ॥

(૧૯) ઝહુારભમરિ

ઝહુારભમરીરાગ આરોહે તુ નિવર્જિતઃ ।

ગીયતે સર્વકાલેષુ ગાનશાસ્ત્રવિશારદૈઃ ॥ ૧ ॥

(૨૦) નારીરીતિગૌલ

નિગ્રહો રીતિગૌલાખ્ય આરોહે તુ ધવર્જિતઃ ।

સમ્પૂર્ણશ્ચૈષ ગાતવ્યઃ સાયાત્તે ગીતકોવિદૈઃ ॥

હિન્દોલસ્ત્વૌડુવો રાગઃ પચ્ચમર્ષભવર્જિતઃ ।

ષડ્જગ્રહેણ સંચુકતો ગાતવ્યઃ સર્વદા ભુધૈઃ ॥ ૧ ॥

સમ્પૂર્ણા નાગગાન્ધારી હ્યારોહે ચ ગવર્જિતા ।

ષડ્જગ્રહા સર્વકાલે ગેયા ગાતકસત્તમૈઃ ॥ ૨ ॥

આરોહે શિષભં ત્યક્ત્વા ધવઠ્ઠં ચ સમાશ્રિતા ।

સમ્પૂર્ણા સગ્રહોપેતા ભવેદાનન્દભૈરવી ॥ ૩ ॥

ઘણ્ટારવસ્તુ સમ્પૂર્ણઃ સાયં ગેયશ્ચ ધગ્રહઃ ॥ ૪ ॥

માર્ગહિન્દોલરાગઃ સ્થાદારોહે ચ શિવર્જિતઃ ।

અવરોહે નિપાવજ્યો શિવકો ગ્રહષડ્જકઃ ॥ ૫ ॥

સ્થાદિન્દોલવસન્તસ્તુ શિષભેણ હિ વર્જિતઃ ।

આરોહણે નિવજ્યઃ સ્થાદવરોહે નિવહિતઃ ॥ ૬ ॥



आभेरी सग्रहा पूर्णा स्यादारोहे निवर्जिता ॥ ७ ॥

नवरत्नविलासस्तु निवर्ज्यः षाडवो मतः ॥ ८ ॥

सम्पूर्णा भैरवीरागः सायङ्काले प्रगीयते ।

पञ्चश्रुतिर्घैवतोऽत्र क्वचित्स्थाने प्रयुज्यते ॥ ९ ॥

आछिरी सा तु सम्पूर्णा सग्रहा श्रोत्ररञ्जनी ।

गीतोक्तमेलमार्गेण भाषायामे प्रगीयते ॥ १० ॥

धन्याशिरागः सम्पूर्णा आरोहे रिधवर्जितः ।

गानतत्त्वार्थविद्भिः स प्रातःकाले प्रगीयते ॥ ११ ॥

स्याद्गोपिकावसन्ताप्यः पूर्णः षड्जग्रहान्वितः ।

आरोहे तु धवङ्कः स्यादवरोहे शिवङ्कितः ॥ १२ ॥

माञ्जिरागस्तु सम्पूर्णाः सग्रहो गीयते सदा ॥ १३ ॥

भुभार्याप्यः स रागः स्यादारोहे गनिवर्जितः ।

सम्पूर्णाः सग्रहोपेतः सर्वकालेषु गीयते ॥ १४ ॥

(२१) किरणावलि

किरणावलिरागस्तु सम्पूर्णाः सग्रहान्वितः ।

पवङ्कं त्यक्तगान्धारमारोहे चावरोहणो ।

धमयोर्वङ्कतां कृत्वा सर्वकालेषु गीयते ॥

(२२) श्री

श्रीरागः सग्रहः पूर्णश्चारोहे चाल्पघैवतः ।

अवरोहे गवङ्कः स्यात्सायं गेयः शुभावहः ॥

मणिरङ्गुः सग्रहात्तः षाडवोऽयं धवर्जितः ।

गवर्जितः स्यादारोहे सर्वकालेषु गीयते ॥ १ ॥

सम्पूर्णा सग्रहोपेता चारोहे पधवर्जिता ।

दिनस्य चरमे यामे गेया सालगभैरवी ॥ २ ॥

प्रातर्गेया रिधत्यक्ता शुद्धधन्याशिका स्मृता ।

षड्जग्रहसमायुक्तौडुवीति च निगद्यते ॥ ३ ॥

रागः कन्नडगौलोऽयं निषादग्रहसंयुतः ।

अवरोहे धवर्ज्यः स्यात्सायाह्नेषु प्रगीयते ॥ ४ ॥

ષડ્જગ્રહ: શુદ્ધદેશી ત્યારોહે ચ ગવર્જિત: ।  
 પૂર્ણો ધવક આરોહેડધ્યવરોહે પવકિત: ॥ ૫ ॥  
 સમ્પૂર્ણ દેવગાન્ધારી ષડ્જગ્રહસમન્વિતા ।  
 રિધવકા તથાડડરોહે પ્રાત:કાલે ચ ગીયતે ॥ ૬ ॥  
 રિવર્જિતા માલવશ્રીરારોહે તુ ધવર્જિતા ।  
 ષડ્જગ્રહા ષાડવી ચ સર્વયામેષુ ગીયતે ॥ ૭ ॥  
 શ્રીરઞ્જની ષાડવી ચ પવજર્યા સાર્વકાલિકી ॥ ૮ ॥  
 કાપિરાગશ્ચ સમ્પૂર્ણ: સગ્રહ: સાર્વકાલિક: ॥ ૯ ॥  
 ડુશાનિરાગ: સમ્પૂર્ણ: સગ્રહ: સાર્વકાલિક: ॥ ૧૦ ॥  
 બૃન્દાવની ત્વૌડુવી ચ સગ્રહા ગધવર્જિતા ॥ ૧૧ ॥  
 સૈન્ધવી સગ્રહા પૂર્ણા ચારોહે તુ ધવકિતા ॥ ૧૨ ॥  
 સમ્પૂર્ણા સગ્રહોપેતા ચારોહે તુ ધવકિતા ।  
 પવર્જિતાડવરોહે ચ સ્યાન્માધવમનોહરી ॥ ૧૩ ॥  
 મધ્યમાદિસ્તુ રાગોડયં મધ્યમગ્રહસંયુત: ।  
 ગધલોપાદૌડુવ: સ્યાત્સાયક્રુલાલે ચ ગીયતે ॥ ૧૪ ॥  
 ગવર્જિત: ષાડવોડયં રાગો દેવમનોહરી ।  
 આરોહે ચાવરોહે ચ ધવક: સગ્રહાન્વિત: ॥ ૧૫ ॥  
 પૂર્ણો રુદ્રપ્રિયારાગશ્ચાવરોહે ધવર્જિત: ॥ ૧૬ ॥  
 દરુબારુશ્ચ સમ્પૂર્ણો લક્ષ્યમાર્ગેણ ગીયતે ॥ ૧૭ ॥  
 સહનારાગસ્તુ પૂર્ણ: ષડ્જગ્રહસમન્વિત: ।  
 આરોહે તુ પવકશ્ચ ગીયતે લક્ષ્યવેદિભિ: ॥ ૧૮ ॥  
 સમ્પૂર્ણો નાયકીરાગ: ષડ્જગ્રહસમન્વિત: ।  
 લક્ષ્યમાર્ગાનુસારેણ ગીયતે સાર્વકાલિક: ॥ ૧૯ ॥

(૨૩) ગૌરિવેલાવલી

રાગો વેલાવલિર્જોયો હ્યારોહે ગનિવર્જિત: ।  
 ધૈવતગ્રહસંયુક્ત: પ્રાત:કાલે પ્રગીયતે ॥

(२४) वीरवसन्तम्

रागो वीरवसन्ताप्यो गवज्ज्यो वक्रधैवतः ।  
अवरोडे धवज्ज्यः स्यात्सम्पूर्णाः सार्वकालिकः ॥

(२५) शरावति

पूर्णाः शरवतीराग आरोडे रिगवर्जितः ।  
सग्राहः सर्वकालेषु गीयते गायकोत्तमैः ॥

(२६) तरङ्गिणि

पूर्णास्तर्ङ्गिणीराग आरोडे रिगवर्जितः ।  
अवरोडे पधनिधरिगमागरिसंयुतः ।  
गीयते सर्वकालेषु सग्राहश्चोच्यते ऋषैः ॥

(२७) सौरसेन

सौरसेनाभिधो रागस्त्ववरोडे रिगवर्जितः ।  
सम्पूर्णाः सर्वकालेषु गीयते सग्राहपि च ॥

(२८) उरिडेदारगौण

डेदारगौणः सम्पूर्णास्तवारोडे गधवर्जितः ।  
निषादग्राहसंयुक्तः सायङ्काले प्रगीयते ॥  
बलहंसाप्यरागोऽयमारोडे च निवर्जितः ।  
सग्राहः सर्वकालेषु गीयते गायकोत्तमैः ॥ १ ॥  
सम्पूर्णा माडुरीराग आरोडे गनिवर्जितः ।  
षड्जग्राहसमायुक्तः सर्वकालेषु गीयते ॥ २ ॥  
देवक्रिया यौदुवी स्याद्गनिवर्ज्याऽथ सग्राहा ॥ ३ ॥  
आरोडे यावरोडे च धवज्ज्याऽन्धालिका मता ॥ ४ ॥  
सम्पूर्णा सग्राहोपेता गेया श्छायातरङ्गिणी ॥ ५ ॥  
स्थानारायणगौलस्तु सम्पूर्णा निग्राहान्वितः ।  
आरोडे गधवर्ज्यश्च विन्यासाद्भिधते क्वचित् ॥ ६ ॥  
नटनायाणीरागश्चारोडे हि गवर्जितः ।  
निवर्ज्यः षाडवस्तु स्याद्गीयते सततं ऋषैः ॥ ७ ॥  
काम्बोजिरागः सम्पूर्णाश्चारोडे गनिवर्जितः ॥ ८ ॥

કન્નડરાગ: સમ્પૂર્ણશ્ચારોહે શિષભ: ક્વચિત્ ॥ ૯ ॥  
 ષડ્જગ્રહા ચ સમ્પૂર્ણા ભવેદીશમનોહરી ॥ ૧૦ ॥  
 સુરટો રાગ આરોહે ગધૌ ત્યજ્વા પ્રગીયતે ॥ ૧૧ ॥  
 આરોહે ગનિવર્જ્યશ્ચ સગ્રહ: સાર્વકાલિક: ।  
 સ્યાદેરુકુલકામ્ભોજીરાગ ઇત્યુચ્યતે બુધૈ: ॥ ૧૨ ॥  
 અઠાણારાગ: સમ્પૂર્ણ: સગ્રહ: સાર્વકાલિક: ॥ ૧૩ ॥  
 પરિવર્જ્યાડવરોહે તુ રાગો નાટકુરજ્જિકા ।  
 ષડ્જગ્રહસમાયુક્તા ગીયતે ગાનવેદિભિ: ॥ ૧૪ ॥  
 જુજાવન્ત્યાખ્યરાગશ્ચ સમ્પૂર્ણ: સગ્રહાન્વિત: ।  
 લક્ષ્યમાર્ગાનુસારેણ ગીયતે ગાનવેદિભિ: ॥ ૧૫ ॥

(૨૯) ધીરશકુરાભરણમ્

શકુરાભરણં પૂર્ણં સાયં ગેયં ચ સગ્રહમ્ ॥  
 કુરજ્જિરાગ: સમ્પૂર્ણા આરોહે તુ ધવર્જિત: ।  
 અવરોહે ધવક: સ્યાત્સર્વકાલેષુ ગીયતે ॥ ૧ ॥  
 પૂર્ણો નારાયણીરાગો ગગ્રહ: પ્રાતસ્થિતે ॥ ૨ ॥  
 આરભિ: સર્વદા ગેય આરોહે ગનિવર્જિત: ।  
 ક્વચિદારોહસંયુક્તનિષાદો નિગ્રહો ભવેત્ ॥ ૩ ॥  
 શુદ્ધો વસન્તરાગોડયં સમ્પૂર્ણ: સાર્વકાલિક: ॥ ૪ ॥  
 સમ્પૂર્ણ: સગ્રહો નારાયણદેશાક્ષિરાગક: ॥ ૫ ॥  
 ષડ્જગ્રહો નિવર્જ્ય: સ્યાદારોહે ચ ગવર્જિત: ।  
 સામરાગ ઇતિ ખ્યાત: સર્વકાલેષુ ગીયતે ॥ ૬ ॥  
 આરોહે પૂર્વગૌલસ્તુ ગવર્જ્ય: સાર્વકાલિક: ॥ ૭ ॥  
 આરોહે વક્રશિષભો ધરિવક્રોડવરોહણે ।  
 નાગધ્યન્યાખ્યરાગોડયં સગ્રહ: સાર્વકાલિક: ॥ ૮ ॥  
 ઔડુવિ મધવર્જ્યત્વાદ્યંધ્વનિરિહેષ્યતે ॥ ૯ ॥  
 આરોહે મધ્યમે વક્ર: ક્વચિદોગો નિષાદક: ।

बिलाडुरीरागगत्या सर्वकालेषु गीयते ॥ १० ॥

शिवज्याऽऽरोडे सम्पूर्णा भेगडा सार्वकालिकी ॥ ११ ॥

रागः पूर्णयन्त्रिकाभ्यः सम्पूर्णाः सग्राडोऽपि च ।

अवरोडे धवज्यः स्याद्भवकः सार्वकालिकः ॥ १२ ॥

त्यक्तपञ्चमकाऽऽरोडे सारस्वतमनोडरी ।

अवरोडे शिवका स्यात्सग्राडा सार्वकालिकी ॥ १३ ॥

केदारः चाऽवो रागो धैवतस्वरवर्जितः ।

आरोडे वङ्गान्धारः षड्जग्राडसमन्वितः ॥ १४ ॥

नवरोजुः पूर्णरागः षड्जग्राडसमन्वितः ।

पपयोस्तरे बुद्ध्या गातव्या लक्ष्यकोविदैः ॥ १५ ॥

नीलाम्बर्याभ्यरागस्तु सम्पूर्णा वङ्गधैवतः ।

अवरोडे शिवकश्च गीयते लक्ष्यवेदिभिः ॥ १६ ॥

(३०) नागाभरणां

नागाभरणरागोऽयमारोडे वङ्गधैवतः ।

अवरोडे धवज्यः स्यात्सग्राडः सार्वकालिकः ॥

सामन्तरागः सम्पूर्णा आरोडे वङ्गधैवतः ।

षड्जग्राडसमायुक्तः सर्वकालेषु गीयते ॥ १ ॥

(३१) कलावति

पूर्णाः कलावतीराग आरोडे तु निवर्जितः ।

अवरोडे गवकः स्याद्देयो गायकसत्तमैः ॥

(३२) रागयूडामणि

आरोडे त्यक्तगान्धारो धवज्यश्चावरोडणो ।

शिवज्यः सग्राडो रागयूडामणिरिडेष्यते ॥

(३३) गङ्गातरङ्गिणि

गङ्गातरङ्गिणीरागो धशिवकोऽवरोडणो ॥

(३४) भोगच्छायानाट

त्यक्तधैवत आरोडे धवङ्गश्चावरोडणो ।

गवज्यः सग्राडः पूर्णश्रयानाटो हि गीयते ॥

(૩૫) શૈલદેશાક્ષિ

શૈલદેશાક્ષિરાગ: સ્યાદારોહે રિનિવર્જિત: ।  
અવરોહે ગવજર્વશ્ચ પ્રાત:કાલે પ્રગીયતે ॥

(૩૬) ચલનાટ

નાટ: ષડ્જગ્રહોપેતોડવરોહે ગધવર્જિત: ॥

(૩૭) સૌગન્ધિનિ

સૌગન્ધિની તુ સમ્પૂર્ણા ચારોહે ગનિવર્જિતા ॥

(૩૮) જગન્મોહનમ્

જગન્મોહનરાગોડયં સગ્રહ: સાર્વકાલક: ॥

(૩૯) ધાલીવરાણિ

પૂર્ણા વરાલી સતતં ગીયતે સગ્રહાન્વિતા ॥

(૪૦) નભોમણિ

નભોમણિસ્તુ સમ્પૂર્ણા ચારોહે રિધવક્રિતા ॥

(૪૧) કુમ્ભિનિ

આરોહે રિધવક્ર: સ્યાદવરોહે ધવર્જિત: ।  
સમ્પૂર્ણ: કુમ્ભિનીરાગ: સર્વકાલેષુ ગીયતે ॥

(૪૨) રવિક્રિયા

આરોહે રિધવક્રશ્ચ ધવજર્વશ્ચાવરોહણે ।  
પૂર્ણો રવિક્રિયારાગ: સગ્રહ: સાર્વકાલિક: ॥

(૪૩) ગીર્વાણિ

નિવજર્વાડડરોહણે પૂર્ણા ગીર્વાણી સાર્વકાલિકી ॥

(૪૪) ભવાનિ

ધવક્રાડડરોહણે પૂર્ણા ભવાની સાર્વકાલિકી ॥

(૪૫) શિવપન્તુવરાણિ

પૂર્ણા પન્તુવરાલ્યાખ્યા ષડ્જગ્રહસમન્વિતા ॥  
સિન્ધુરામક્રિયારાગો હ્યવરોહે રિવક્રિત: ॥ ૧ ॥

(૪૬) સ્તવરાજ

આરોહે ગનિવજર્વશ્ચ પરિહીનોડવરોહણે ।

सम्पूर्णाः स्तवराजोऽयं सर्वकाले प्रगीयते ॥

(४७) सौवीर

सौवीरस्त्ववरोडे छि पवर्ज्यः सार्वकालिकः ॥

(४८) ज्वन्तिका

ज्वन्तिकाऽवरोडे तु धवर्ज्या सार्वकालिकी ॥

(४९) धवणाङ्गम्

आरोडे धवणाङ्गस्तु निवर्ज्यः सार्वकालिकः ॥

(५०) नामदेशि

सम्पूर्णा नामदेशाप्यः षड्जग्रहसमन्वितः ॥

(५१) काशिरामङ्किया

काशिरामङ्कियारागः सम्पूर्णाः सग्रहान्वितः ।

मध्याह्नकाले गातव्य आरोडे तो रिवङ्कितः ॥

(५२) रमामनोहरि

रमामनोहरी पूर्णा सर्वकालेषु गीयते ॥

(५३) गमकङ्किया

गमकङ्कियारागोऽयं सर्वकाले प्रगीयते ॥

(५४) वंशवति

पूर्णा वंशवतीरागस्त्ववरोडे धवर्जितः ॥

(५५) शामल

निवर्ज्याऽऽरोडण्णे पूर्णा शामला सार्वकालिकी ॥

(५६) यामर

यामरा पूर्णारागः स्यात्सग्रहा सार्वकालिकी ॥

(५७) सुमधुति

सग्रहा सर्वकालेषु गातव्या य सुमधुतिः ॥

(५८) देशीसिंढारवम्

देशीसिंढारवः पूर्णाः सर्वकाले प्रगीयते ॥

(५९) धामवति

धामवत्यथ सम्पूर्णा सग्रहा सार्वकालिकी ॥

(૬૦) નિષધ

અવરોહે ધવજ્યઃ સ નિષધો રાગ ઇષ્યતે ॥

(૬૧) કુન્તલ

નિષાદવજ્યઃ આરોહે કુન્તલઃ સગ્રહાન્વિતઃ ॥

(૬૨) રતિપ્રિયા

રતિપ્રિયા ચ સમ્પૂર્ણા સગ્રહા સાર્વકાલિકી ॥

(૬૩) ગીતપ્રિયા

ગીતપ્રિયા સુસમ્પૂર્ણા સગ્રહા સાર્વકાલિકી ॥

(૬૪) ભૂષાવતિ

ભૂષાવતી સદા ગેયા સગ્રહા ગાયકોત્તમૈઃ ॥

(૬૫) શાન્તકલ્યાણિ

શાન્તકલ્યાણિરાગશ્ચ સર્વકાલે પ્રગીયતે ॥

ઔડુવો મોહનો રાગઃ સગ્રહઃ સાર્વકાલિકઃ ॥ ૧ ॥

યમુનાકલ્યાણિરાગઃ સમ્પૂર્ણઃ સગ્રહાન્વિતઃ ॥ ૨ ॥

સાથં ગેયસ્તુ સારડ્ગઃ શુદ્ધમધ્યમગાન્વિતઃ ॥ ૩ ॥

(૬૬) ચતુરડ્ગિણિ

ચતુરડ્ગિણિરાગઃ સ્યાદવરોહે ધવજિતઃ ॥

રિધવજ્યઃ તુ ગાતવ્યા હ્યૌડુવ્યમૃતવર્ષિણી ॥ ૧ ॥

(૬૭) સન્તાનમઞ્જરિ

નિવજ્યઃડડરોહણે ગેયા હ્યવરોહે ગવજિતા ।

સન્તાનમઞ્જરીનામ સર્વકાલે પ્રગીયતે ॥

(૬૮) જોતિ

જોતિરાગશ્ચાવરોહે રિવજ્યઃ સાર્વકાલિકઃ ॥

(૬૯) ધૌતપઞ્ચમમ્

ધૌતપઞ્ચમરાગઃ સ્યાદવરોહે રિવકિતઃ ॥

(૭૦) નાસામણિ



अवरोडे खिवडा य गेया नासामणिः सदा ॥

(७१) कुसुमाकर

अवरोडे खिवडः स्थात्सग्रहः कुसुमाकरः ॥

(७२) रसमञ्जरी

खिवज्ज्योडवरोडे तु रागाङ्गो रसमञ्जरी ॥


This is the first definitive work in Indian carnatic Music, whose Mela raga system was codified by Venkatamakhi. Subsequently, his grandson Muddu Venkatamakhi wrote an Appendix to this work, appended above, where he gives nomenclature and precise definition for all the 72 Mela Raga scheme (parent scale) and their numerous Janya ragas. This was the work followed by the Muthuswami Dikshitar school and his parampara. Here, the 72 Melas are named kanakambari, phenadyuti, ..... , Rasamanjari Much later, Govindacharya wrote the Samgraha ChuDamaNi, and this was followed by the later school of Tyagaraja. Here, the Mela names are kanakangi, ratnangi, ... rasikapriya etc.


There is an anecdote associated with this work by Venkatamakhin. When Muthuswamy Dikshithar's father Ramaswamy Dikshithar wanted a copy of this work, he approached a descendant of Venkatamakhin. At first, that person refused, and then said that only after testing their scholarship to understand this work, he will share the work; and he gave an alapana quiz to figure out what Raga it was in. Immediately, Ramaswamy Dikshithar recognized it and further,

instantly composed a song in that very same raga  
and asked his three songs to present it there  
before him. The person was really impressed  
and gave out the book with due apologies.  
This incident is mentioned by their grandson  
Subbarama Dikshithar in his mammoth work,  
Sangita Sampradaya Pradarshini.

Encoded and proofread by Narayanaswami Pallasena

---

——  
*Chaturdandiprakashika Illuminator of Four Divisions with Appendix*  
pdf was typeset on March 24, 2024

——  
Please send corrections to [sanskrit@cheerful.com](mailto:sanskrit@cheerful.com)

